Molnár András

Az Északi Áramlat földgázvezeték energetikai és biztonságpolitikai következményei a balti-térség államai számára

GROTIUS E-KÖNYVTÁR / 48
2012

Sorozatszerkesztő
Horváth Jenő

Molnár András

Az Északi Áramlat földgázvezeték energetikai és biztonságpolitikai következményei a balti-térség államai számára

GROTIUS E-KÖNYVTÁR / 48
2012

Tartalomjegyzék

Bevezetés 5
1. Az Északi Áramlat és stratégiai jelentősége 8
1.1 Kezdetektől a megvalósításig 9
2. Érvek az Északi Áramlat mellett 15
2.1.Földgáz, mint energiaforrás az Európai Unióban 15
2.2. A német-orosz energetikai tengely jelentősége 22
3. Oroszország globális energiastratégiája 24
3.1 Az Északi Áramlat mögötti orosz érdekek 26
3.2 Az orosz földgázdeficit veszélye 29
4. A balti-régió energetikai helyzetképe 32
5. Lengyelország és az Északi Áramlat 35
5.1 A lengyel energetikai szektor sajátosságai 35
5.2. A lengyel és német energetikai prioritások közti különbségek az Északi Áramlat tükrében 39
6. A balti államok és a NEGP 42
6.1. Észtország 43
6.2 Litvánia 45
6.3 Lettország és az energetikai pragmatizmus 48
7. Finnország 50
7.1. Az energetikai refinlandizáció küszöbén? 51
8. Svédország 55
8.1. Az Északi Áramlat a svéd biztonságpolitika középpontjában 56
9. Tengerészeti biztonság 60
Összefoglalás 62
Mellékletek 66
Irodalomjegyzék 73

Bevezetés

Az Európai Uniónak napjainkban egyre összetettebb kihívással kell szembenéznie az energiapolitika terén. Ennek legfőbb oka az Unió saját forrásból származó fosszilis erőforrásainak gyorsuló ütemű kimerülése, valamint energiafogyasztásának várható dinamikus emelkedése az elkövetkező évtizedekben. Emiatt az EU primer-energiafelhasználásában az importált energiahordozók, azon belül is elsősorban a földgáz részarányának és jelentőségének nagymértékű emelkedése valószínűsíthető. Ezzel egy időben megfigyelhető az energetikával kapcsolatos kérdések mind erőteljesebb integrálódása az EU külpolitikai prioritásai közé, és kialakulóban van az azokat koordináló újfajta, akár „energiadiplomáciának" is nevezhető politikaterület.

Napjainkra az energiapolitika kinőtte a pusztán gazdasági szempontból értelmezett bilaterális kapcsolatrendszerek szűkös kereteit, és az energiabiztonság kérdése egyre inkább a multilaterális kül- és biztonságpolitika meghatározó elemévé is vált. Különösen igaz ez az Európai Unió esetében, hiszen számára elsősorban a külföldi beszállító partnerektől való függés jelenti a legnagyobb kockázatot energiabiztonságára nézve. Mivel az Európai Unióba importált szénhidrogének, így a földgáz döntő hányada is a posztszovjet térségből, azon belül is elsősorban Oroszországból származik, ezért a vele fenntartott kapcsolat érthető módon az utóbbi években felértékelődött az EU számára. Oroszország jelenleg az Unió legnagyobb fosszilis nyersanyagszállítója, és minden előrejelzés az orosz szállítások további növelésének szükségességét vetíti előre**.** Európa számára tehát az Orosz Föderáció kiemelkedően fontos energetikai partner, amely azonban számos, elsősorban tranzit útvonalakkal kapcsolatos nehézséggel küzd, miközben az Unióban is egyre nagyobb az igény a forrás- és szállítási útvonalak diverzifikálására. Jelen dolgozat ennek a két, egymással szorosan összefonódó problémának az egyik lehetséges megoldásával, nevezetesen az Északi Áramlat földgázvezeték energiabiztonsági és biztonságpolitikai vonzatainak bemutatásával és értékelésével foglalkozik.

Arra a kérdésre, hogy mi egy földgázvezeték, első elgondolásra nagyon egyszerűnek tűnik a válasz. Leegyszerűsítve ugyan, de mondhatjuk azt, hogy az nem más, mint egy nyersanyag két végpont közti szállítására létrehozott eszköz. Ilyen tekintetben tehát nem több „csupán" egy csővezetéknél. Az Európában legutóbb tenger alatt lefektetett földvezeték a Langeled, amely Norvégiából kiindulva szállít földgázt az Egyesült Királyságba értelmezhető is ilyen módon, és nem is bírt komolyabb politikai, vagy katonai-stratégiai jelentőséggel. Ezzel szemben az Oroszországot Németországgal a Balti-tenger alatt összekötő Északi Áramlat földgázvezeték politikai megítélése és

stratégai jelentősége már korántsem ilyen egyértelmű. Még annak ellenére sem, hogy legfőbb céljában, azaz hogy az elkövetkező évtizedekben megfelelő mennyiségű és megbízható forrásból származó földgázzal lássa el Európát, megegyezik a Langeled vezetékkel. Ennek dacára a balti államok, Svédország, és Lengyelország eltérő okokból ugyan, de jelentős fenntartásokkal és aggodalommal szemlélik a projektet, elsősorban a vele kapcsolatos számos energetikai és biztonságpolitikai kérdés tisztázatlansága miatt. Félelmeik nem alaptalanok. A nagy nyugat-európai partnerekkel való közvetlen orosz kapcsolat ugyanis egyúttal az elkerült országok energetikai kiszolgáltatottságát is növeli, hiszen a Gazpromnak egy esetleges kelet-európai csapelzárás esetén is lehetősége lenne az orosz földgázt nyugat-európai vásárlóihoz eljuttatni. Mivel azonban Kelet-Európa és a Balti térség államai számára a fő energiaforrást továbbra is a jelenlegi vezetékek jelentenék, ezért őket még hatványozottabban érintené egy esetleges szállítási stop.

Biztonságpolitikai szempontból az Északi Áramlat kapcsán olyan megfontolások láttak napvilágot, amelyekhez foghatókra eddig még nem volt példa energetikai beruházás kapcsán. Elsősorban az orosz katonai – haditengerészeti – jelenlét és aktivitás térségbeli megélénkülésének lehetősége az, ami leginkább aggasztja a Balti-tenger part menti államait. Különösen igaz ez Svédország esetében, hiszen az Északi Áramlat áthalad a svéd kizárólagos gazdasági övezeten is, és a földgázvezeték biztonságának szavatolása érdekében a térségbe vezényelt orosz felszíni és tenger alatti egységek olyan közel kerülhetnének svéd felségvizekhez, mint ahogy az elmúlt 200 év során eddig még soha.

Oroszország és Németország természetesen elutasítja, és alaptalannak tartja a fent említett aggodalmakat, és azzal érvelnek, hogy az Északi Áramlat egy olyan közös pán-európai projekt, amelyet minden EU tagállamnak támogatnia kellene, hiszen általa hosszú távon is biztosítható lesz az Európai Unió mind jobban növekvő energiaigényének kielégítése. Ez azonban még koránt sem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a későbbiekben Oroszország ne használhatná az Északi Áramlatot politikai vagy gazdasági nyomásgyakorló eszközeként. Az orosz fél számára ugyanis az Északi Áramlat – az egyre problematikusabb posztszovjet tranzitkapcsolatok helyettesítésének szándéka mellett – ideális eszköz lehetne stratégiai erőfölényének demonstrálására. Különösen igaz ez a balti államok és Lengyelország esetében, akikkel az utóbbi években jelentősen megromlott politikai kapcsolata, elsősorban azok Unión belüli egyre élesebb oroszellenes retorikája miatt.

Mindemellett természetesen nem hanyagolható el annak a jelentősége sem, hogy a vezeték segítségével Oroszország közvetlenül Németországba, legnagyobb európai gazdasági partneréhez és szénhidrogén vásárlójához tudná eljuttatni a földgázt mindennemű tranzitország érintése, és tranzitdíj megfizetése nélkül. Feltéve természetesen, hogy rendelkezik az ahhoz szükséges erőforrásokkal. Egyre gyakrabban hallani ugyanis olyan hangokat, amelyek szerint Oroszország hazai fogyasztásának várható dinamikus ütemű emelkedése, valamint a távol-keleti országok – elsősorban Kína - megnövekedett igényei következtében nem lesz képes teljes mértékben Európa szükségleteinek kielégítésére. Ez pedig alapvetően megkérdőjelezheti az Északi Áramlat megépítésének szükségességét.

Dolgozatom elsődleges célja, hogy az Északi Áramlat kapcsán felmerülő energetikai és a biztonságpolitikai álláspontok és vélemények ismertetésén, elemzésén és

ütköztetésén túl választ adjon arra a kérdésre, hogy az Északi Áramlat által közvetve vagy közvetlenül érintett államok körében miért alakult ki a projekt megítélése kapcsán gyakran egymástól is merőben eltérő álláspontot és politikai diskurzust.

Jelen tanulmányban amellett érvelek, hogy az Északi Áramlattal kapcsolatos, számos esetben egymástól is jelentősen különböző nézetek és percepciók kialakulásának okai a balti államok körében nagymértékben visszavezethetőek az Oroszországhoz és Németországhoz fűződő, sérelmekkel és félreértésekkel terhelt történelemi tapasztalataikra. Emellett természetesen a jelenlegi energia- és biztonságpolitikai szempontjaik és érdekeik is meghatározó erővel bírnak, azonban a balti-térségben a történelemnek egy olyan visszatérő, és attitűdmeghatározó szerepe mutatkozik, amelynek figyelembe vétele nélkül nem lehetséges pontos és helytálló elemzést készíteni az Északi Áramlatról sem.

1. Az Északi Áramlat és stratégiai jelentősége

Az Északi Áramlat (North European Gas Pipeline - NEGP) egy építés alatt álló 1224 km hosszú földgázvezeték, ami ha elkészül az oroszországi Vyborgból kiindulva fog földgázt szállítani a németországi Greifswaldig a Balti-tengeren át. A vezeték nyomvonala Oroszország, Finnország, Svédország és Németország kizárólagos gazdasági övezetén, továbbá Oroszország, Németország és Dánia felségvizein keresztül halad. Ha elkészül, az Északi Áramlat lesz a világ leghosszabb nyílt tengeri földgázvezetéke, amelynek éves kapacitását jelenleg 55 milliárd m³-re becsülik. A betáplált földgáz túlnyomó része a már kitermelés alatt álló Yuzhno-Russkoye mezőből fog származni, a későbbiekben pedig az Ob és a Taz folyók torkolatvidékén, valamint a Barents tengeren található Shtokman tengeri mezőből is érkezik majd földgáz a rendszerbe.[1]

1. ábra: Az Északi Áramlat útvonala

Forrás: http://www.nord-stream.com

[1] NORD STREAM AG: *Facts and Figures*, http://www.nord-stream.com/en/project/facts-figures.html Letöltve: 2010.09.01 (A későbbiekben a letöltés ideje a zárójelben szereplő dátum.) Az említett oroszországi földgázmezőket lásd az 1.a és 1.b számú mellékletben.

1.1. A kezdetektől a megvalósításig

Jóllehet a vezeték megépítésének gondolata egészen az 1990-es évek közepéig nyúlik vissza, azonban egy ilyen óriási léptékű beruházás megvalósításához elengedhetetlenül szükséges nemzetközi politikai támogatást csupán az ezredforduló utáni években kapta meg a projekt.

1997-ben az orosz OAO Gazprom és a finn Neste - későbbi nevén Fortum - energetikai vállalatok létrehoztak egy közös céget, a North Transgas Oy-t, hogy feltérképezzék egy Oroszországot a Balti-tengeren át Németországgal közvetlenül összekötő földgázvezeték lehetséges útvonalait.[2] Az 1998-ban elkészült megvalósíthatósági tanulmányuk arra a következtetésre jutott, hogy hosszú távon egy teljes egészében nyílttengeri vezeték lefektetése lenne a legköltséghatékonyabb.[3] 2002-ben az Európai Unió a földgázvezetéket megépítését „kiemelt jelentőségű projektnek" minősítette, és megadta neki a TEN-E státust,[4] aminek köszönhetően az elnyerte az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank támogatását is. Ezt követően két német energetikai konszern az E.ON Ruhrgaz és a BASF/Wintershall is érdeklődni kezdett az Északi Áramlat iránt, amelynek eredményeként 2004-ig számos együttműködési megállapodást kötöttek a Gazprommal. A Fortum 2005 májusában visszalépett a projekttől, vélhetően azért, mert a Gazprom 2004 végén bejelentette, hogy a Shtokman tengeri mezőből kitermelt földgázt nem az Északi Áramlatba akarja majd betáplálni, hanem cseppfolyósított formában (LNG - Liquefied Natural Gas) exportálni kívánja. Ez pedig azt jelentette, hogy a Fortum és így Finnország a továbbiakban már nem volt közvetlenül érdekelt az Északi Áramlat megvalósításában.[5] Végül 2005. szeptember 8-án Berlinben a Gazprom, az E.ON, valamint a BSAF/Wintershall véglegesen megállapodott az Északi Áramlat megépítésről. Az egyezmény ünnepélyes aláírásakor jelen volt az akkori orosz elnök Vladimir Putyin és a német kancellár Garhard Schröder is. Még ugyan ezen év novemberében a svájci Zug városában megalapították az Északi Áramlat kivitelezéséért felelős Nord Stream AG-t (a továbbiakban NSAG), amelyben a Gazprom 51%-os, azaz többségi részesedésre tett szert, míg a két német vállalat egyenlő arányban - 24,5% - 24,5%, - osztozott a fennmaradó részvényeken. Ezt követően a két német konszern 2007. novemberében egyenként 4,5%-nyi részesedést adott el a projektben a holland Gasunie energetikai

---

[2] NORD STREAM AG (2007a): *Status of the Nord Stream pipeline route in the Baltic Sea,* 3. o. 2007. október, http://www.nord-stream.com/uploads/media/Nord_Stream_Route_Status_ENGLISH.pdf (2010.09.02)

[3] Jóllehet egy teljes egészében szárazföldi földgázvezeték megépítése Oroszország és Németország között jóval kisebb költséggel járna, mint egy nyílttengeri vezeték lefektetése, hosszú távon azonban számolni kell a fizetendő tranzitdíjakkal is. Egy nemzetközi vizeken lefektetett vezeték esetében ezek a költségek nem merülnek fel, éppen ezért gazdaságosabban üzemeltetethető a vezeték.

[4] A TEN-E (Trans-European Energy Networks) irányelvek képezik az Európai Unió energiapolitikájának alapját. Három alapelve a fenntarthatóság, a versenyképesség, és az ellátásbiztonság.

[5] RILEY, Alan (2008): *Nordstream: An Economic and Market Analysis of the North European Pipeline Projec*, 3.o. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/peti20080129_economicanalysisrile y_/PETI20080129_EconomicAnalysisRiley_en.pdf, (2010.09.03)

társaságnak, amely így a részvények 9%-ának birtokosává vált.[6] Végül 2010 júniusában egy másik európai energetikai óriás, a francia GDF Suez is a projekt részesévé vált, miután mind az E.ON-tól, mind pedig a BSAF/Wintershalltól megvásárolt 4,5%-nyi részvényt, és ez által szintén 9%-nyi részesedést szerzett az Északi Áramlatban.[7] Ezzel kialakult a Nord Stream konzorcium minden bizonnyal véglegesnek tekinthető tulajdonosi köre, és 2010. áprilisában kezdetét vette az építkezés.[8]

Az NSAG szempontjából az Északi Áramlat minden kétséget kizáróan a legjobb megoldás az Európai Unió és Oroszország közti tranzitdiverzifikáció megvalósítására, illetve a földgáz tranzitból eredő költségek jelentős csökkentésére. A saját érdekeiket szem előtt tartó, és az Északi Áramlatot elutasító országok ezzel szemben igyekezvén elkerülni a projekt rájuk nézve negatív gazdasági és politikai következményeit, javaslatot tettek több alternatív útvonalra is. Véleményük szerint az általuk javasolt, teljes egészében szárazföldi vezetékek mindegyike technológiai szempontból egyszerűbben és költséghatékonyabban kivitelezhető lett volna, mint a német-orosz elképzelés. Ezek figyelmen kívül hagyása miatt számos kritika érte a NSAG-t, így többek között a finn külügyminisztérium részéről is, amelynek véleménye szerint: „A projekt információs dokumentumai csupán a „0-alternatíva" lehetőségével számolnak (….) a projekt tervezése során jobban figyelembe kellett volna venni a balti államok érdekeit egy alternatív vezeték útvonal kialakításával, vagy a projekthez való csatlakozási lehetőség megadásával minden olyan ország számára, amely érdeklődik iránta."[9]

Hasonló jellegű kritika illetve alternatív útvonal iránti igény figyelhető meg lett, litván, lengyel és svéd részről is mind kormányzati szinten, mind pedig az adott országokban működő – elsősorban környezetvédelmi – NGO-k részéről.[10] Ezek az országok elsősorban saját energetikai, energiabiztonsági és gazdasági érdekeiket szem

---

[6] NORD STREAM AG (2007b): *Gasunie and Gazprom Agree on Nord Stream Terms*, 1.o. 2007.11.06, http://www.nord-stream.com/fileadmin/Dokumente/1__PDF/1__Press_Releases/2007-11-06_Gasunie_ENG.pdf, (2010.09.08)

[7] NORD STREAM AG (2010): *GDF SUEZ Acquires 9 Percent Stake in Nord Stream AG*, 2010.06.21. https://e-facts.nord-stream.com/app/article/index.cfm?fuseaction=OpenArticle&aoid=2351&lang=EN (2010.09.09)

[8] Az Északi Áramlat konzorcium felépítéséről bővebben lásd az 2. számú mellékletet.

[9] MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF FINLAND (2007): *Statement regarding Environmental Impact Assessment programme for Russia- Germany offshore natural gas pipeline,* 2007. január 25 http://www.nord-stream.com/uploads/media/mieb6f_1.pdf (2010.10.16)

[10] THE MINISTRY OF ENVIRONMENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA (2007): *Regarding the notification of the Nord Stream gas pipeline project*, 2007. február 15. http://www.nord-stream.com/uploads/media/litauen.pdf (2010.10.15), SWEDISH ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY (2007): *Views in consideration of the preparation of Environmental Impact Assessment (EIA) for the planned northern European gas pipeline Nord Stream and tests under the Continental Shelf Act and the Swedish Economic Zone Act.* 2.o. 2007. február 15. http://www.nord-stream.com/uploads/media/naturvardsverket-382-316-07_ek_zon_en.pdf (2010.10.14) OIL & GAS EURASIA (2009): *Environmentalists Discuss Issues of Nord Stream Construction and Operation,* http://www.oilandgaseurasia.com/articles/p/102/article/937/ (2010.10.16.)

előtt tartva az alábbi három – véleményük szerint az Északi Áramlat megépítését feleslegessé tevő - lehetőség valamelyikének megvalósítására tettek javaslatot:

- A jelenleg Oroszországból Fehéroroszországon és Lengyelországon át Németországba földgázt szállító Jamal földgázvezeték korszerűsítése és kapacitásának bővítése.
- A Jamal nyomvonala mentén egy új földgázvezeték (Jamal 2) megépítése.
- Az Oroszországból kiinduló, és a balti államok, valamint Lengyelország területén áthaladó, Amber névre keresztelt földgázvezeték megépítése.

A kérdés tehát az, hogy a felmerült alternatív útvonalakat az NSAG miért és milyen indokokkal utasította el, illetve hogy miért tartott ki a nem egyszer jelentős politikai nézeteltéréseket és vitákat kiváltó eredeti terve, az Északi Áramlat projekt megvalósítása mellett.

2. ábra: A NEGP alternatív szárazföldi útvonalai

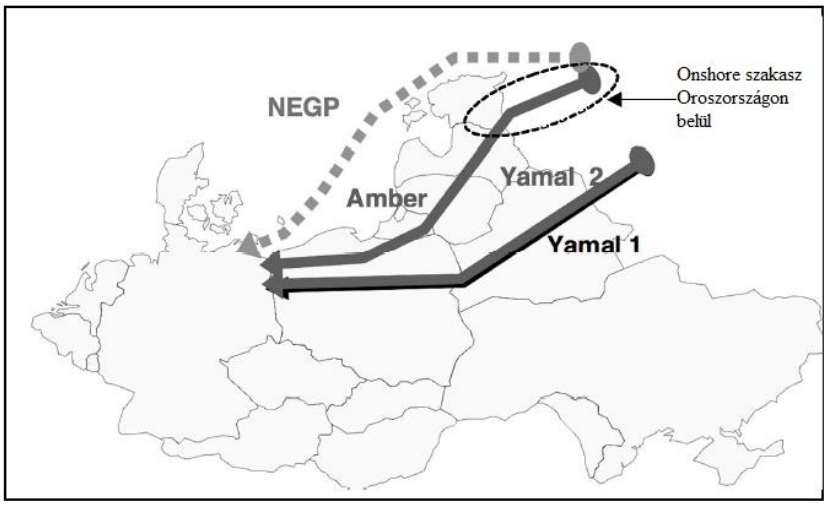

Forrás: Janeliunas és Molis (2005) 219.o.

Az első alternatíva megvalósítását, azaz a Jamal vezeték[11] korszerűsítését és szállítási kapacitásának bővítését az NSAG elsősorban két okból kifolyólag nem tartotta elfogadható megoldásnak**.** Egyrészt, mivel véleményük szerint jelentős környezetvédelmi aggályokat vet fel, hogy a vezeték teljes hosszán jelenleg üzemelő 14 kompresszorállomás mellé szükséges volna további állomások létesítése, másrészt pedig, hogy a vezeték szállítási kapacitását még ezek után sem lehetne éves szinten több mint 2-3 milliárd m³-rel növelni, ami így messze elmarad az Északi Áramlat

[11] A transznacionális Jamal – Európa földgázvezeték Oroszországból kiindulva Fehéroroszországon, és Lengyelországon át szállít földgázt elsősorban Németországba. A csővezeték teljes hossza 4196 km, amiből az orosz szakasz körülbelül 3000 km, a fehérorosz 575 km, a lengyel a pedig 680 km. Németország a 338 km hosszú JAGAL földgázvezetéken keresztül kapcsolódik hozzá. Jelenleg 14 kompresszor-állomás működteti, ezek közül három orosz, öt fehérorosz, öt lengyel egy pedig német területen található. A vezeték éves kapacitása 33 milliárd m³.

tervezett 55 milliárd m³/év-es kapacitásától.[12] Éppen ezért véleményük szerint a Jamal kapacitásának bővítése nem tekinthető valós alternatívának az Északi Áramlat megépítésével szemben.

Második lehetséges alternatívakét az elsősorban Lengyelország által szorgalmazott Jamal 2 földgázvezeték megépítése került szóba. Mivel a Jamal 1-et úgy tervezték és építették, hogy a későbbiekben lehetséges legyen ugyanazon nyomvonal mentén egy második földgázvezeték lefektetése, ezért ez Északi Áramlatot ellenző országok szerint a Jamal 1 kapacitásával megegyező, vagy azt meghaladó vezeték megépítése szükségtelenné tette volna a NEGP-et. Az támogató országok legfőbb érve az Északi Áramlatéhoz képest könnyebb technológiai kivitelezhetőség mellett elsősorban anyagi természetű volt. Mindenekelőtt azt hangsúlyozták, hogy egy szárazföldi földgázvezeték megépítése jelentősen kisebb költséggel járna, mint egy tengerfenéken lefektetett vezeték megépítése.[13] Jóllehet, mindez igaz, azonban a kivitelezés költségtényezői mellett nem szabad megfeledkeznünk a tranzitországok – azon belül is elsősorban Lengyelország – gazdasági érdekeiről sem. A második Jamal vezeték megépítése ugyanis elsősorban Varsó számára eredményezett volna jelentős költségvetési bevétel növekedést a területén áthaladó többlet földgáz tranzitdíjának köszönhetően. Érthető tehát, hogy Varsót erős gazdasági érdekek fűzték a Jamal 2 projekt támogatásához.

Az NSAG és Oroszország legfőbb indoka ennek a lehetőségnek az elutasítására politikai természetű volt. Moszkva egyik legfőbb célja ugyanis, hogy lehető legnagyobb mértékben függetlenítse magát a földgáztranzit szempontjából politikailag instabil államoktól – jelen esetben Fehéroroszországtól -, egy második Jamal vezeték megépítése azonban egyenesen az ellen hatott volna. Figyelembe véve a 2007-es és 2010-es orosz-fehérorosz földgázvitát logikusnak tűnik Fehéroroszország megkerülésének igénye az Európai Unióba irányuló földgáz szállítások stabilitásának biztosítása érdekében. Azonban ahogy arra az Északi Áramlatot ellenző országok is rámutattak ez még nem kell, hogy automatikusan egy költséges tenger alatti vezeték lefektetését jelentse.

Harmadik lehetséges alternatívaként a balti államok és Lengyelország az Amber vezeték megépítésére tettek javaslatot, ami területükön áthaladva egészen a német-lengyel határig szállította volna az orosz földgázt. Ott a német belföldi JAGAL vezetékhez csatlakozva véleményük szerint szintén biztosítani lehetett volna az orosz földgáz német piacra jutását. Javaslattételükkor azonban figyelmen kívül hagyták, hogy ahhoz, hogy az Amber vezetékbe be lehessen táplálni az elsődleges forrásként kezelt Yuzhno-Russkoye mezőből származó földgázt, előbb Oroszországon belül kellene egy körülbelül 600 km hosszúságú vezetéket megépíteni a torzhoki központi kompresszor és földgázelosztó állomástól egészen az Amber vezeték kiinduló pontjáig, a litván-orosz határig. Ez azonban nem állt Moszkva érdekében, hiszen a vezeték megépítésének

[12]LARSSSON Robert (2007): *Nord Stream, Sweden and Baltic Sea Security*, 59.o., 2007. március http://www.lsa.umich.edu/UMICH/ceseuc/Home/ACADEMICS/Research%20Projects/Energy%20Security%20in%20Europe%20and%20Eurasia/Nord%20Stream,%20Sweden%20and%20Baltic%20Sea%20__Security.pdf (2010.06.17)

[13]Becslések szerint a Jamal 2 földgázvezeték megépítésének költsége 2,1 és 2,8 milliárd USD között volna. SMITH. C. Keith (2007): *Russian Energy Pressure Fails to Unite Europe, CIS Euro-Focus*, 6.o 2007. január 24,. http://csis.org/files/media/csis/pubs/eurofocus_v13n01.pdf (2010.10.02)

jelentős költségein túl az Amberen szállított földgáz után még tetemes tranzitdíjat is fizetnie kellett volna Lengyelországnak és a balti államoknak. Mitöbb a JAGAL vezeték sem lett volna képes a többlet földgáz fogadására és szállítása, a vezeték kapacitásbővítése pedig nem volt opció a német kormány számára.

Ahogy az a szárazföldi alternatívák elutasításának indoklásából is kitűnik, az NSAG és Oroszország szkepticizmusának oka elsősorban anyagi és politikai tényezőkre vezethető vissza. Jól tetten érhető ez egyrészt az Északi Áramlatról folytatott Európai Parlamenti tárgyalások során, amikor a Nord Stream konzorcium képviselői kijelentették, hogy „egy szárazföldi vezetéket, jóllehet, olcsóbb lenne megépíteni, sokkal költségesebb lenne azonban fenntartani a 200 kilóméterenként szükséges kompresszorállomások miatt."[14] Másrészt, ahogy azt Matthias Warnig a Nord Stream AG vezérigazgatója találóan megfogalmazta: „A részvényesek azzal bízták meg a cégünket, hogy a Balti-tenger alatt építsünk egy földgázvezetéket, amelybe ők sok millió eurót fektetnek (….) A megbízásunk tehát nem az – és ez nem képezi vita tárgyát – hogy egy szárazföldi útvonalban gondolkodjunk, mint az Északi Áramlat lehetséges alternatívája".[15] A politikai dimenzió mellet – amellyel a későbbiekben részletesen foglalkozom – tehát pénzügyi szempontok is meghatározóak voltak az alternatív megoldások elutasítása során. Éppen ezért szükségesnek tartom azok számszerűsítését elsősorban a hosszú távú tranzitköltségek elemzésére és összehasonlítására koncentrálva.

Az Északi Áramlattal kapcsolatban rendkívül eltérő előrejelzések láttak napvilágot, amelyek 2 milliárd USD-tól egészen 17 milliárd USD-ra tették az építkezés költségeit.[16] Az NSAG a projekt információs dokumentumok szerint jelenleg 7,4 milliárd eurós kiadással számol. Az építkezés egyszeri költségeit követően hosszútávon a legfőbb hasznot a tranzitdíjak kiesése jelenti, amelyek számszerűsítése azonban rendkívül nehéz. Ez csak úgy lehetséges, ha összehasonlítjuk a Lengyelországon illetve Ukrajnán át Európába szállított orosz földgáz tranzitköltségeit, és kivetítjük azt az Északi Áramlat 50 évre tervezett élettartamára. Mivel azonban a földgáz tranzitdíjára vonatkozó adatok gyakran üzleti titoknak minősülnek, ezért csupán kalkulációkra hagyatkozhatunk.

Robert Larsson a Svéd Védelmi Kutatóintézet (FOI) munkatársa szerint a Jamal földgázvezeték lengyel szakaszának tranzitköltsége 150 és 230 millió euró közé tehető évente.[17] Nem szabad azonban elfelednünk arról, hogy 2016-tól a lengyelországi tranzit díja csökkenni fog a jelenlegihez képest, méghozzá 1 USD/1000m³/100km-re.[18] Ezzel szemben a jelenlegi ukrajnai tranzitdíj 1,60 USD/1000m³/100km. Ezen adatok ismeretében viszonylag helytálló képet kaphatunk a Gazprom tranzitköltség megtakarításairól. Ha ugyanis egy Északi Áramlat hosszúságú és kapacitású

[14] NORD STREAM AG (2008): *The Nord Stream Pipeline And Its Impact On The Baltic Sea,* Brüsszel, 2008. január 28. http://www.envir.ee/ob.aw/class=file/action=preview/id=988582/T%E4iendavad+vastused.pdf, (2010.10.04)

[15] REUTERS (2008): *Nord Stream says overland route not an option*, 2008. április 14, http://uk.reuters.com/article/idUKL1455560620080414 (2010.10.10)

[16] RILEY, 5.o.

[17] L ARSSON (2007): 34.o.

[18] RILEY, 7.o.

földgázvezetéket szárazföldön fektettek volna le, akkor az aktuális ukrán tranzitdíjakkal számolva nagyjából 1 milliárd, míg a lengyel - 2016-tól érvényes – tranzitköltségekkel számolva 660 millió USD-t spórol meg a Gazprom évente. A Nord Strem 50 évre tervezett élettartama mellett ez mindkét esetben jóval több, mint az építkezés és üzemeltetés költsége.

A projektet ellenző országoknak tehát jóllehet, igazuk van abban, hogy egy szárazföldi vezeték lefektetésének költségei alacsonyabbak lettek volna, mint egy tengerfenéken megépített vezetéké, hosszútávon azonban a tranzitdíjak megspórolásával már az Északi Áramlat költségmutatói a meggyőzőbbek. Mindez alátámasztja az NSAG állítását, miszerint az Északi Áramlat elsősorban gazdasági projekt, és politikai töltetet csupán az azt ellenző országok túlzott (energia)biztonsági félelmeinek köszönhetően kapott.

2. Érvek az Északi Áramlat mellett

Az iparosodott államok körében az elmúlt évtizedben a nemzetközi energiapolitika struktúráit és erőviszonyait jelentősen átrajzolta az erőforrások megszerzéséért folytatott versenyfutás, és a mind nagyobb energia biztonság elérésére való törekvés. Ez alól az Európai Unió sem kivétel. Az Unió alapvető érdeke, hogy hosszú távon is stabil és megbízható forrásból elégíthesse ki növekvő földgázigényét. Akárhogyan is nézzük, el kell fogadnunk, hogy Oroszország ezen a téren megkerülhetetlen, sőt mi több, talán az egyetlen, hosszú távon is alternatíva nélküli megoldás. Vannak azonban olyan tényezők, amelyek jelentősen megnehezítik az EU és azon belül Németország, mint legnagyobb felvevőpiac és Oroszország közti zökkenőmentes energetikai együttműködést.

Az elmúlt években Európának a Moszkva és Kijev között kialakult elszámolási viták következményeként nem egy alkalommal kellett hosszabb-rövidebb ideig tartó földgázszállítási stopokat elszenvednie. A 2006-os, ám még inkább a 2009-es energiaválság, amikor több mint két héten át szünetelt a földgázszállítás az Ukrajnán áthaladó vezetékeken egyértelműen megmutatta, hogy Európának égető szüksége van olyan alternatív szállítási útvonalakra, amelyek nem csupán földgázt szállítanak Európába, hanem egyúttal némi függetlenséget is a tranzitországok nyomásgyakorló potenciálja alól. Ennek köszönhető, hogy felértékelődtek az olyan, alternatív szállítási útvonalat kínáló, mint az Északi Áramlat. Jóllehet mindez alátámasztja a NEGP szükségességét, azonban korántsem indokolhatja a projektről már jóval az energiakrízisek előtt megkötött német-orosz politikai alkut. A kérdés tehát az, hogy melyek voltak azok az energetikai és politikai szempontok és érdekek, amelyek német, orosz és adott esetben uniós oldalon felmerültek az Északi Áramlat projekt támogatása mellett? Az alábbiakban ezt a kérdést igyekszem megválaszolni.

2.1. Földgáz, mint energiaforrás az Európai Unióban

Európában a földgáz ipari méretű felhasználása a hollandiai Groningen földgázmező 1959-es felfedezésével és kitermelésének 1963-as beindításával vette kezdetét. Már a feltárási munkálatokkal párhuzamosan megindult előbb az országon belüli, majd pedig Hollandiát a szomszédos államokkal összekötő vezetékhálózat kiépítése. Néhány évvel

később az Egyesült Királyság és Norvégia északi tengeri felségvizeiben is jelentős földgázkészleteket fedeztek fel. Míg az Egyesült Királyság a kitermelt földgázt saját belső piaci igényeinek kielégítésére fordította, addig Norvégia a jóval kisebb hazai fogyasztásnak köszönhetően képes volt exportra is termelni. A hollandiai és az északi tengeri mezők együttesen képesek voltak kielégíteni – a líbiai és algériai importtal karöltve - Nyugat-Európa földgázszükségleteit egészen az 1970-es évek végéig, így csupán minimális, szovjet forrásból származó importra volt szükség. A keleti import mellőzésében politikai szempontok mellett szerepet játszott az is, hogy a szovjet földgázkitermelés súlypontja ekkoriban tolódott el a Volga menti, uráli, valamint észak-kaukázusi és ukrajnai mezőkről Szibériába, ahonnan még nem volt kiépítve a megfelelő nyugatra irányuló tranzitinfrastruktúra. Az Európába irányuló vezetékhálózat kiépítésének óriási lökést adott az 1970-es és 1980-as években felfedezett olyan óriásmezők kitermelésének beindítása, mint az Urengoj vagy a Yamburg. Ekkor épült ki a Szibériából Ukrajnába vezető csővezeték rendszer, ahonnan már csupán egy viszonylag rövid, pár száz kilométeres szakaszra volt szükség a nyugat-európai hálózathoz való csatlakozásra. A politikai enyhülés és fokozatos hálózatosodás eredményeként 1970 és 1980 között a Nyugat-Európába szállított orosz földgáz mennyisége 3,4 millió m²-ről 26 millió m²-re növekedett, azaz egy évtized alatt több mint meghúszszorozódott. A keleti import jelentőségének növekedését jól jelzi, hogy 1990-re Európa 130 milliárd m²-t megközelítő éves fogyasztásával az orosz földgázexport legnagyobb felvevőpiacává vált.[19] Mindeközben Európában a kitermelés volumene csökkenő fázisba lépett, mivel a legnagyobb hollandiai és nagy-britanniai földgázmezők elérték kitermelési csúcsukat. Ennek megfelelően negatív irányú változást mutatnak az Európában található konvencionális földgáztartalékra vonatkozó becslések is. A BP Statistical Review adatai szerint, míg Európa 1990-ben még 3,39 trillió m³ bizonyított földgáztartalékkal rendelkezett, addig ez 2009-re ez már csupán 2,42 trillió m³ volt.[20]

Az európai földgáz tartalékok értékelésekor azonban nem csupán a konvencionális földgázra vonatkozó bizonyított tartalékokat kell figyelembe vennünk, hanem számolnunk kell a rendelkezésre álló egyéb forrásokkal is. A németországi Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe (BGR) 2009-es értékelése szerint Európában a 3,39 tcm bizonyított földgáz tartalékon kívül további 29 tcm nem konvencionális földgáz is található, amelyből 14 tcm pala gáz, 10 tcm tight gáz, 4 tcm pedig szénmetán.[21] Ez pedig azt jelenti, hogy Európában bár kimerülőben vannak a hagyományos, könnyen hozzáférhető földgázkészletek, azonban még rendelkezésre állnak egyéb forrásból származó földgáz alapú energiahordozók. Ezek kitermelése a jelenlegi földgázárak és technológiai feltételek mellett azonban még nem gazdaságos,

[19] NOEL, Pierre (2008): *Beyond dependence: How to deal with Russian gas,* 2008. november http://ecfr.eu/page/-/documents/Russia-gas-policy-brief.pdf (2010.10.14)

[20] BP STATISTICAL REVIEW (2009): *Historical data*, http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033861&contentId=7062624 (2010.10.14)

[21] BUNDESANSTALT FÜR GEOWISSENSCHAFTEN UND ROHSTOFFE (2009): *Reserven, Ressourcen und Verfügbarkeit von Energierohstoffen* http://www.bgr.bund.de/cln_109/nn_322848/DE/Themen/Energie/Downloads/Energiestudie-Kurzstudie2010,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/Energiestudie-Kurzstudie2010.pdf (2011.10.17)

így csupán hosszú távon tekinthetőek valós alternatívának. Európának tehát még jó ideig szüksége lesz importált földgázra, és ezzel együtt olyan vezetékes rendszerekre mint az Északi Áramlat, amelyek képesek kielégíteni Európa növekvő földgázigényét mindaddig, amíg gazdaságosabbá nem válik a nem konvencionális források kiaknázása.

2.1.1 Az Európai Uniónak szüksége van földgázra, de mennyire?

Az elmúlt két évtizedben az Európai Unióban végbement markáns gazdasági fejlődés és szerkezeti átalakulás következményeként Európa gazdasága és társadalma egyre nagyobb mértékben szorul rá az importált energiahordozókra, így többek között a földgázra is. Jelenleg a globális gazdasági válság következményeként valamelyest csökkent ugyan az EU földgázimportja, azonban a növekedés és ipari termelés ismételt megindulásával várhatóan a fogyasztás szintje is emelkedni fog. Tehát a rövidtávú - jelen esetben 2-3 éves – keresletingadozás illetve csökkenés nincs jelentős kihatással Európa hosszú távú földgázszükségleteinek növekedésére. Vitatott azonban, hogy pontosan mekkora is lesz ez a fogyasztásnövekedés. Európa jövőbeli földgáz szükségletére vonatkozó előrejelzéseket és számításokat ugyanis nagyfokú eltérések és bizonytalanság jellemzi. A Nord Stream AG kalkulációi szerint Európában az éves földgázimport a 2007-es 293 milliárd m³-ről 2020-re 445 milliárd m³-re, míg 2030-ra 515 milliárd m³-re fog növekedni, és ezzel együtt az Unióban felhasznált földgáz 75%-a importból fog származni.[22] Jóllehet mindez alátámasztja az EU növekvő energiaigényét, korántsem szolgálhat azonban igazolásul egy olyan, számos vitát kiváltó projekt kivitelezésére, mint az Északi Áramlat. Ráadásul a konzorcium nem számol az Európai Unió azon célkitűzésével, amely szerint az elkövetkező évtizedben nagyobb hangsúlyt kíván fektetni az energia-felhasználás hatékonyságának növelésére, illetve a megújuló erőforrások alkalmazására. Márpedig ez akár jelentősen befolyásolhatja Európa jövőbeli földgázigényét.

Az Európai Tanács által 2007-ben elfogadott új európai energiapolitikai koncepció értelmében ugyanis az EU elkötelezte magát a „20-20-20" kezdeményezés mellett, azaz vállalta, hogy 2020-ig az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását 20%-kal csökkenti, az energiafelhasználáson belül a megújuló energiaforrások részarányát a jelenlegi 8,5%-ról 20%-ra növeli, és az energiahatékonyságot 20%-kal javítja. Ha akár csak részben sikerül megvalósítani az utolsó két célkitűzést, akkor az mindenképpen alacsonyabb fosszilis energiahordozó felhasználását és importszükségletet fog eredményezni. Érdemes tehát megvizsgálni és összehasonlítani Európa jövőbeli földgázfogyasztására vonatkozó várakozásokat a „20-20-20" cél figyelembevételével az árnyaltabb kép érdekében.

Ha sikerül teljesíteni az energiahatékonyságra és a megújuló energiaforrások alkalmazására vonatkozó célkitűzéseket, akkor a Nemzetközi Energia Ügynökség számításai szerint Európának 2020-ban 405 milliárd m³, míg az Eurogas szerint 347 milliárd m³ importált földgázra lesz szüksége.[23] Még ennél is optimistább az Európai

[22] NORD STREAM AG: *Gas for Europe*, http://www.nord-stream.com/the-pipeline/gas-for-europe.html (2010.11.02)

[23] HUNTER C. Edward (2010): *EU natural gas demand: uncertainty, dependence and bargaining power*, 20-24.o., 2010. szeptember 10, http://www.europeanenergyreview.eu/index.php?id=2327 (2010.11.09)

Bizottság előrejelzése, amely szerint Európának „csupán” 320 milliárd m³ földgázimportra lesz szüksége 2020-ban.[24]

3. ábra: Európa 2020-ban várható földgázimportjával kapcsolatos előrejelzések (milliárd m³)

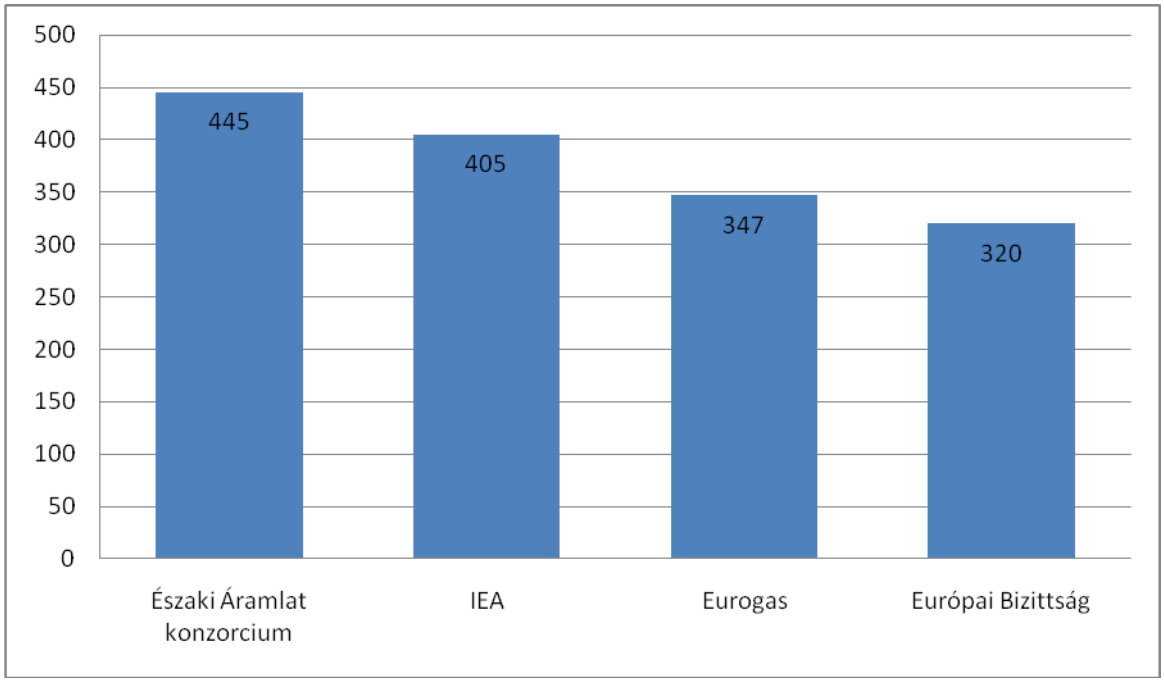

Forrás: IEA, Eurogas, Európai Bizottság

Ha összehasonlítjuk az Északi Áramlat konzorcium valamint az Európai Bizottság várakozásait, akkor láthatjuk, hogy hatalmas, 125 milliárd m³-es különbség van a két kalkuláció között, ami több mint a duplája a Nord Stream tervezett kapacitásának. Az IEA és az Eurogas szintén alacsonyabb importszükséglet-növekedéssel számol, mint az Északi Áramlat konzorcium. Az előbbi 40 milliárd m³-rel, míg az utóbbi 98 milliárd m³-rel kevesebbre értékelte Európa várható földgázigényét 2020-ban mint az NSAG. Úgy gondolom, ennek ellenére mégsem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy szükségtelen, netán felesleges volna az Északi Áramlat megépítése. Hosszú távon ugyanis valószínűleg szükség lesz a NEGP által biztosított többletkapacitásra, figyelembe véve az európai energiafogyasztás dinamikus növekedésére vonatkozó előrejelzéseket illetve, mivel koránt sem biztos, hogy az Európai Unió képes lesz teljesíteni a „20-20-20” koncepcióban foglaltakat.

Az EU számára tehát az elkövetkező évtized döntő jelentőséggel bír energiabiztonságának megteremtése szempontjából. Ezt támasztja alá az Európai Bizottság által 2006. márciusában kiadott *Európai stratégia az energiaellátás*

[24] COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2008): *Europe's current and future energy position Demand – resources – investments*, 13.o. 2008. november 13, Brüsszel http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/doc/2008_11_ser2/strategic_energy_review_wd_future_position2.pdf (2010.11.09)

fenntarthatóságáért, versenyképességért és biztonságáért c. dokumentum is.[25] Eszerint az energiabiztonsági kihívások hatékony kezelése olyan előre tekintő stratégiát igényel, melynek középpontjában az Európai Unió energiaimportjának megbízható forrásból történő kielégítése és a tranzitdiverzifikáció áll. A Nord Stream AG pontosan erre, tehát a megbízhatóságra és a diverzifikációra megvalósulására apellál az Északi Áramlat kapcsán. Véleményük szerint ugyanis az Oroszország és Németország közti közvetlen kapcsolat egyben kulcseleme az Európai Unió energiabiztonságának is.

Itt érdemes megemlíteni, hogy az Európai Bizottság a Transz-európai Energia Hálózat (TEN-E) kiépítésének keretein belül kiemelt jelentőségűnek minősítette az Északi Áramlat projektet, ami azt jelenti, hogy igyekszik mindent megtenni annak érdekében, hogy felgyorsítsa annak megvalósítását.[26] A Nord Stream AG olvasatában ez azt jelenti, hogy az Északi Áramlatot már az Európai Unió is kulcsfontosságú projektnek tekinti az európai energiaellátás biztonsága és a tranzitdiverzifikáció megvalósulása szempontjából.[27] Természetesen abból még, hogy az Európai Bizottság támogatja a projektet valamint, hogy a Nord Stream AG azt állítja, hogy az Északi Áramlat megépítése közös európai érdek, még korántsem következik, hogy azt minden tagállamnak támogatnia kellene. Európa államai között ugyanis korátsincs egyetértés az Északi Áramlat energiabiztonsági jelentőségét illetően.

Ami még ennél is meglepőbb, hogy rövid ideig a német belpolitikában is bizonytalanság uralkodott Északi Áramlattal támogatásával kapcsolatban. Sokan ugyanis azt várták Gerhard Schröder utódjától, a 2005. novemberében hivatalba lépett Angela Merkeltől, hogy más irányvonalat fog képviselni az Északi Áramlat projekttel kapcsolatban, elsősorban azért mert ő általában sokkal kevésbé készséges Oroszországgal szemben, másodsorban pedig mert korábban gyakran nyíltan kritizálta Schrödert annak túlzottan oroszbarát politikája, s különösen az Északi Áramlat projektben való személyes érintettsége miatt. Az előzetes várakozásokkal ellentétben azonban Merkel nem, hogy nem hűvös pragmatizmussal viszonyult a projekthez, hanem addigi véleményét felülírva egyenesen annak egyik legnagyobb támogatójává vált. Első Medvegyevvel folytatott találkozását követően határozottan kért minden EU tagállamot, hogy azok támogassák az Északi Áramlat projektet, ami véleménye szerint az nem csupán Németország, hanem egész Európa energiabiztonsága szempontjából kiemelkedően fontos.[28] Vajon mi lehet az oka ennek a „pálfordulásnak"? Mivel magyarázható, hogy a Merkel kormány épp úgy, mint előde az Északi Áramlat pán-európai fontosságát hangoztatja, és igyekszik bagatellizálni a projekttel kapcsolatos,

---

[25] EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BIZOTTSÁGA (2006): *Zöld Könyv: Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért*, Brüsszel, 2006.03.08 COM (2006) 105 végleges**,** http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:HU:PDF (2010.11.02)

[26] EU COMMISSION (2006): *TEN-E Guidelines specify a European-wide energy transmission network,* Brüsszel, 2006. 07.24, MEMO/06/304 http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/304&format=PDF&aged=0&lang uage (2010.11.02)

[27] NORD STREAM AG: *Status TEN,* http://www.nord-stream.com/en/test/project-significance0/status-ten.html**, (**2010.11.11)

[28] SPIEGEL ONLINE: *Europe Split over Energy Security - Merkel Calls on EU to Support Baltic Gas Pipeline*, 2010.01.29 http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,604277,00.html, (2010.11.12)

elsősorban a balti államok részéről megfogalmazódott aggodalmakat? Dolgozatom következő fejezetben erre a kérdésre próbálok választ adni.

2.2. A német–orosz energetikai tengely jelentősége

Ahhoz, hogy megérthessük Németország szilárd elköteleződésének okait az Északi Áramlat projekt mellet elengedhetetlen a Berlin és Moszkva közti földgáz kereskedelem történetének rövid ismertetése. Németország és Oroszország között az energiapolitikai kapcsolat már több mint 40 éves múltra tekint vissza, és méltán tekinthető a két ország közti jó kapcsolatok szimbólumának.

A német energetikai szektor meghatározó szereplője a Ruhrgas AG 1973 óta importál földgázt Oroszországból, amit a szovjet Energetikai Minisztérium alá tartozó, és a földgázexportot felügyelő Sojuzgasexporttal 1970. február 1-jén megkötött úgynevezett „Erdgas-Röhren" megállapodás tett lehetővé. A szerződésben a Ruhrgas vállalta 1,2 millió tonna csővezeték legyártását és leszállítását, amiért cserében a szovjet fél a hosszú távú szállítások biztosítására tett ígéretet. Az első kisebb földgázmennyiség – fél milliárd m^3 - 1973-ban érkezett meg az NSZK-ba. 1974. október 29-én újabb megállapodás jött létre a felek között, amely imámáron 9,5 milliárd m^3 földgáz éves leszállításáról szólt. Ezt 1981-ig további három hasonló szerződés megkötése követte, folyamatosan növelve a Nyugat-Németországba szállított orosz földgáz mennyiségét.

Az energiahordozó kereskedelmen túl Németország fokozatosan bekapcsolódott az orosz tranzitinfrastruktúra kiépítésébe és korszerűsítésébe is. Nyugat-német bankok az USA határozott tiltakozása ellenére több mint 1,2 milliárd márka hitelt adtak a Szovjetuniónak szibériai feltárásokra, csővezeték rendszerek létesítésére és technológiai modernizációra. Az együttműködést nem gátolta a Washington által az ügyletben résztvevő német vállalatokkal szemben meghirdetett embargó sem. Köszönhetően a német támogatásnak, 1980-ra befejeződött a 3650 km hosszúságú, az Urenguj földgázlelőhelyről Ukrajnán és Csehszlovákián át Németországot földgázzal ellátó TRANSGAS vezeték megépítése. A Szovjetunió széthullását követően a Sojuzgasexport utódját a GVP Gasexportot beolvasztották az újonnan létrejött állami szupervállalatba, a Gazpromba. Hasonlóan azonban az orosz államhoz, a Gazprom is financiális és modernizációs válságba került a rendszerváltást követően, aminek áthidalásában ismét Németországban talált partnerre. Egyetlen nyugati vállalatként a Ruhrgaz volt hajlandó finanszírozni a Gazprom részvénykibocsájtását, aminek köszönhetően előbb 2,5 majd pedig 6,43 %-nyi részesedést szerzett a konszernben. A mind szorosabbá váló kapcsolatokat jól jelzi a földgázszállításokról szóló szerződések időtartamai is. Az 1998 májusában megkötött egyezmény 2020-ig, a 2006 augusztusában megkötött 2035-ig, az Északi Áramlatról szóló megállapodás pedig egészen 2050-ig biztosítja Németország orosz földgázzal való ellátását.[29] Kétségtelen

[29] E-ON.RUHRGAS (2009): Erdgas aus Russland - Gewachsenes Vertrauen und langfristige Energiepartnerschaft, http://www.eon-ruhrgas.com/cps/rde/xchg/SID-DB61F478-07C6F737/er-corporate/hs.xsl/4334.htm (2010.11.16.)

tehát, hogy az Északi Áramlat beillik a hosszú távú, a kapcsolatok további erősítését és elmélyítését szolgáló bilaterális egyezmények sorába.

Különösen jelentős tényező ez annak ismeretében, hogy a Nemzetközi Energia Ügynökség 2010-es felmérése alapján Németország éves földgázszükséglete elérte a 92 milliárd köbmétert, aminek csupán 20%-t képes saját forrásból fedezni, és az összes import 40%-a orosz forrásból érkezik.[30] Ezzel Németország az Európai Unió legnagyobb földgázfogyasztója, és egyúttal Oroszország elsőszámú szénhidrogén kereskedelmi partnere az Unión belül. Az Északi Áramlatnak köszönhetően pedig még tovább fog növekedni az orosz földgáz részaránya a német energiaimporton belül. Mindezt felismerték Oroszországban is, és ennek megfelelően a Kremlben megszülettek azok az elképzelések, amelyek a megnövekedett igények hosszú távú kielégítését célozzák. Ilyen többek között a Gazprom 2006-os állásfoglalása, amely szerint a Barents tengeren található Shtokman földgázmezőből kitermelt földgázt az Északi Áramlat segítségével juttatnák el az európai, azon belül is elsősorban a német piacra.[31] Itt azonban meg kell jegyezni, hogy az ehhez szükséges technikai és infrastrukturális háttér kiépítése még legalább 10-15 évet fog igénybe venni, mivel még maga a Shtokman gázmező sem teljesen kiépített.[32]

Németország várható földgázimport növekedése azonban még mindig csak részben indokolja az Északi Áramlat megépítése melletti határozott német elköteleződést. Az elsődleges okok sokkal inkább a német energiaszektor struktúrájában, illetve annak középtávú szerkezeti átalakításának terveiben keresendőek. A német kormány ugyanis elkötelezte magát, hogy 2032-ig bezárja az ország összes atomerőművét.[33] Mivel azonban jelenleg az ország primer energiafogyasztásának 11 %-át, azon belül is villamos energia igényének több mint 25%-át állítják elő nukleáris erőművek, [34] azok termelésből való kivonása jelentősen csökkenteni fogja az ország energia biztonságát. A Nemzetközi Energia Ügynökség véleménye szerint az atomerőművek bezárását követően ahhoz, hogy Németország ki tudja elégíteni energiaszükségleteit fosszilis, azon belül is elsősorban földgáz felhasználásának mértékét kell növelnie.[35]

Nem szabad említés nélkül hagynunk a rendkívül erős német gazdasági és energetikai lobbit sem, mint az Északi Áramlat projekt egyik meghatározó motorját. A több évtizedes múltra visszatekintő jó politikai kapcsolatok, a német vállalatok oroszországi befektetései, valamint a mindkét fél számára kiemelkedően fontos energetikai együttműködés - német részről az energiahordozók biztosítása, orosz részről a technológiaimport terén – egyre inkább a stratégiai partnerség irányába tolta

[30] BP STATISTICAL REVIEW OF WORL ENERGY (2010): *Section Natural Gas*, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/natural_gas_section_2010.pdf (2010.11.19.)

[31] PROEDROU, Filippos (2007): *The EU-Russia Energy Approach under the Prism of Interdependence*, European Security, Vol.16, No.3, 329-355.o.

[32] RILAY i.m. 7-8. o.

[33] Németország jelenleg üzemelő atomerőműveiről bővebben lásd az 3. számú mellékletet.

[34] AGEB AG EENERGIEBILNZEN E.V (2009): *Primärenergieverbrauch 2009,* http://www.ag-energiebilanzen.de/viewpage.php?idpage=62 (2010.10.12)

[35] INTERNATIONAL ENERGY AGENCY: *Energy Policies of IEA Countries: Germany 2007 Review*, Párizs, 2007, http://www.iea.org

el a két ország viszonyát. Ennek köszönhető, hogy az E.ON 25%-nyi részesedést szerezhetett Oroszország egyik legnagyobb földgázmezőjében, az Északi Áramlat elsődleges forrásának tekintet Yuzhno-Russkoyeban.

Legyenek azonban bármennyire is erősek és szorosak a bilaterális energetikai kapcsolatok, mégsem függetlenek külső szereplőktől és struktúráktól. Mivel jelenleg a Németországba érkező orosz földgáz legfőbb útvonala Lengyelországon, Ukrajnán és Fehéroroszországon keresztül vezet, ezért ez egyúttal sebezhetővé is teszi az országot a Moszkva és a tranzitállamok közti elszámolási viták következményeivel szemben. Nem meglepő tehát, ha Berlinben úgy tekintenek az Északi Áramlatra, mint a tranzitállamoktól való függetlenedés és a zavartalan földgázellátás megvalósításának legfőbb eszközére.

2.2.1. Az Északi Áramlat jelentősége a német gazdaságpolitika számára

Minden körülötte kialakult politikai nézeteltérés és vita ellenére az Északi Áramlat elsősorban egy gazdasági projekt, ami a kivitelezésben részt vevő vállalatok érdekeit tükrözi. A Balti-tenger part menti államaiban ennek ellenére úgy tekintenek a beruházásra, mint egy fejük felett meghozott német-orosz politikai alkura, amely energetikai szempontból kiszolgáltatottá teszi a térség országait Oroszországgal szemben. A lengyel külügyminiszter Radoslaw Sikorski egy 2006-os brüsszeli konferencián egyenesen az 1939-es Molotov–Ribbentop paktumhoz hasonlította a projektet, hangot adva félelmének, miszerint a beruházás miatt veszélybe kerülhet az európai energiaszolidaritás és végső soron az egész Unió energetikai integrációjának jövője.[36] Ilyen kijelentések hallatán nem meglepő, hogy a Merkel kormány igyekszik politikailag elhatárolódni a projekttől, és hangsúlyozni, hogy „az Északi Áramlat az E.ON, a BASF valamint a Gazprom közös projektje, (…) és a szövetségi kormány semmilyen formában nem érintett abban."[37] A hivatalosan kommunikált semleges álláspont ellenére Berlin természetesen nagyon is tudatában van az Északi Áramlat nemzetgazdasági és energiabiztonsági jelentőségének, és ennek megfelelően, ha nem is nyíltan, de politikailag támogatja a kivitelezésben részt vevő német és orosz vállalatok közti kapcsolatok minél szorosabbra fűzését. A sikeres energiapolitika ugyanis nem csupán a német gazdaság számára bír kiemelt jelentőséggel, hanem egyúttal jelentősen befolyásolja a német biztonságpolitikai gondolkodást is. Jól tetten érhető ez a Védelmi Minisztérium által kiadott fehér könyvben, amely szerint: „Németország és Európa jövője szempontjából is kiemelt stratégiai jelentőséggel bír a biztonságos, tartós és versenyképes energiaellátás. (…) A globális biztonság immáron magába foglalja az energiabiztonság kérdését is, éppen ezért Németország függése a stratégiailag fontos fosszilis energiahordozók importjától szükségessé teszi a kitermelő

[36] GODSIMIRSKI M. Jakub (2007): *Pipelines and Identities. Current European Debate on Energy Security, Shtokman and NEGP Case* 13.o. http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=104359 (2010.12.01.)

[37] DEUTSCHER BUNDESTAG (2006): Vorbereitungsstand der Ostseepipeline zwischen Russland und Deutschland (BTD 16/344 2006: 1-2), 2006. június 22.http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/019/1601925.pdf (2010.12.03)

és tranzitországokkal fenntartott kapcsolatok és párbeszéd intenzívebbé tételét, amelybe a gazdaság szereplőit is be kell vonni."[38]

Indokolttá teszi ezt továbbá az is, hogy Németország gyökeresen más energia-gazdasági struktúrával rendelkezik, mint a többi nagy európai ország. Míg ugyanis Nagy-Britanniában, Franciaországban, Olaszországban vagy Spanyolországban az állam jelentős részesedéssel bír a nemzeti energia vállalatokban, és így ha közvetve is, de hozzáféréssel rendelkezik külföldi kitermelő kapacitásokhoz a hazai és külföldi energetika cégek együttműködéseként létrehozott vegyesvállalatok révén, addig Berlin a hazai energiaszektorban való részesedés hiányában nem rendelkezik ilyennel.[39] Ez az oka annak, hogy a német energia konszernek mellett végső soron a mindenkori politikai vezetés is érdekeltek abban, hogy szoros és közvetlen energetikai kapcsolatot tartson fent olyan, nagy nyersanyagtartalékokkal rendelkező országokkal, mint Oroszország. Ennek megvalósítása során pedig jelentős szerep hárul az E.On-ra illetve a BSAF-ra. Az Északi Áramlat megépítésével ugyanis a két német vállalat piaci részesedése még tovább fog növekedni az európai földgázimportőrök között, amelyek élén már amúgy is az E.On áll leányvállalata, a Ruhrgas révén. Nem meglepő tehát, ha német gazdasági körökben olyan megoldásként tartják számon a NEGP-et, mint aminek segítségével Németország akár az orosz földgáz európai elosztó központjává is válhat. Mi több, ha nyugat-európai államok is kötnek le kapacitásokat az Északi Áramlatból, akkor Németország egyúttal tranzitországgá is válik, ami által jelentős tranzitdíj-bevételekhez is hozzájuthat a jövőben. Azonban Németországhoz hasonlóan, Oroszország is stratégiai érdekekkel rendelkezik az Északi Áramlatot illetően, amelyek a következő fejezetben kerülnek bemutatásra.

[38] BUNDESMINISTERIUM FÜR VERTEIDIGUNG (2006): *Weißbuch - zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr,* 23.o. 2006. október 25. http://merln.ndu.edu/whitepapers/Germany_Weissbuch_2006_oB_sig.pdf (2011.12.07)

[39] HARKS, Enno és POINTVOGL Andreas (2007): *Deutschlands Energieversorgungssicherheit im Schatten europäischer Energiemärkte,* Vitairat, SWP Berlin, 2007/Nr.5, 2007. április 5. http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/DiskP2007_5_hrk_ks.pdf (2010.12.12)

3. Oroszország globális energiastratégiája

Oroszország energiapolitikájának meghatározó eleme a nyereségorientált kereskedelempolitika, aminek segítségével maximalizálni igyekszik az energetikai ágazatból származó profitját. Moszkva azonban mind gyakrabban állítja természeti erőforrásait tágabb értelemben vett külpolitikai céljainak szolgálatába is. Az Európai Unió és Oroszország közti energetikai kapcsolatok szempontjából ez elsősorban két ok miatt fontos. Egyrészt, mivel az orosz terminológia által csak „közel külföldnek" nevezett területekkel szembeni, olykor keményvonalas energiapolitikának az EU-ra nézve is negatív következményei lehetnek, másrészt pedig, mivel Oroszország képes jelentősen befolyásolni az európai diverzifikációs törekvések sikerességét.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy Oroszország egyre inkább arra törekszik, hogy a közvetlen szomszédságában található országok külpolitikai orientációját számára kedvező irányba befolyásolja. Ennek legegyértelműbb megnyilvánulása a Dmitrij Medvegyev által 2008. augusztus 31-én Szocsiban elmondott, és azóta „Medvegyev doktrínaként" számon tartott beszédben érhető tetten, amelynek ötödik pontja értelmében: „(…) léteznek olyan régiók, amelyekben Oroszország privilegizált érdekekkel rendelkezik. (…) ezek pedig a közvetlen szomszédaink."[40]

Míg a hivatalos kommüniké baráti kapcsolatokról beszél, addig az elmúlt évek eseményi – többek között a grúziai háború 2008 augusztusában, a 2009. januári orosz-ukrán vagy a 2010. júniusi orosz-fehérorosz gázvita – egyértelmű bizonyítékai annak, hogy Oroszország ismét vezető szerep betöltésére törekszik a vele szomszédos országok külpolitikai orientációjában, még akkor is, ha ez adott esetben az Egyesült Államokkal vagy az Európai Unióval fenntartott kapcsolatainak rovására megy. Moszkva igyekszik megakadályozni, hogy szomszédai szoros stratégiai kapcsolatokat építsenek ki más hatalmakkal, ő maga azonban be kívánja őket vonni olyan szervezetekbe, amelyekben Oroszország egyértelműen vezető szerepet játszik. Ilyen többek között a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSZSZ) vagy a Független

[40] FRIEDMAN, George (2008): *The Medvedev Doctrine and American Strategy*, Stratfor Geopolitical Inteligence Report, 2008. 09.02, http://www.stratfor.com/weekly/medvedev_doctrine_and_american_strategy (2010.12.15.) MATTHEWS, Owen (2008): *The Medvedev Doctrine,* 2008. november 22 http://www.newsweek.com/2008/11/21/the-medvedev-doctrine.html, (2010.12.15)

Államok Közössége (FÁK). Ennek megvalósításához pedig a Kreml olyan, stratégiailag fontos energetikai vállalatokat is felhasznál, mint a Gazprom a Rosznyeft vagy a Transznyeft. Ezen vállalatok, valamint az orosz politikai és gazdasági elit között szoros az összefonódás, egyfelől a bennük lévő jelentős állami tulajdon miatt, másfelől pedig mivel Vlagyimir Putyin olyan megbízható, még a szentpétervári időszakából származó kollégái töltenek be bennük vezető pozíciókat, mint Alexej Miller és Viktor Zubkov a Gazpromnál vagy Igor Sechin a Rosnyeftnél.[41] Nem meglepő tehát, hogy ezek az energetikai vállaltok támogatják a Kremlt külpolitikai célkitűzéseinek megvalósítása során, sőt mi több adott esetben akár annak eszközéül is szolgálnak. Természetesen nézőpont kérdése, hogy ki mit ért az „energiafegyvert" is alkalmazó orosz külpolitika alatt, véleményem szerint azonban az elmúlt két évtizedben legalább nyolc nagyobb – 1992 Észtország, 1994 és 1996 Fehéroroszország, 2001 és 2005 Grúzia, 1993 és 2005/2006, valamint 2009 Ukrajna - és számos olyan kisebb esemény történt, amely igazolhatja annak létét és állami alkalmazását. Ezek elsősorban „technikai üzemzavarok" volt, amelynek következtében hosszabb-rövidebb időre szünetelt az energiatranzit azokba az országokba, amelyek politikai lépései nem egyeztek Moszkva érdekeivel. A Svéd Védelmi Kutatóintézet két munkatársa Jakob Hedenskog és Robert Larsson által jegyzett tanulmány[42] szerint ezeknek a fennakadásoknak a 70%-a a poszt-szovjet államok ellátásában keletkezett, és az állami ellenőrzés alatt álló Gazprom valamint Transzneft több mint a felükben közvetlenül is érintett volt. Az Oroszország által nem egy esetben alkalmazott gázcsap elzárások Grúziával, Fehéroroszországgal, Ukrajnával valamint Litvániával szemben a 2006 és 2010 közti időszakban nem hagynak kétséget afelől, hogy nem csupán politikai, hanem gazdasági érdekek is húzódhatnak ezeknek az akcióknak a hátterében. Oroszország ugyanis azon szomszédaival, amelyek hajlandóak voltak engedélyezni orosz vállalatok részesedés szerzését energetikai szektoraikban – mint például Örményország –, jóval készségesebb külpolitikai téren, mint azokkal szemben, amelyek erre nem voltak hajlandóak úgy, mint Litvánia, Ukrajna vagy Grúzia. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy Oroszország legfőbb célja energetikai szempontból közel külföldjét illetően nem más, mint hogy integrálja a térség államait egy Moszkva által dominált energetikai rendszerbe.

Ez a stratégia azonban nem csupán az orosz energiahordozókat importáló vagy továbbító országokra vonatkozik, hanem egyúttal olyan államokra is, amelyek épp úgy nettó energiaexportőrök, mint Moszkva, úgy mint Kazahsztán vagy Türkmenisztán. E két ország esetében Oroszország legfőbb célja, hogy földgázexportjuk kizárólagos, monopólhelyzetet élvező vásárlójává váljon, ez által is meggátolva az Európai Uniót abban, hogy segítségükkel diverzifikálja földgázimportját. Az Északi Áramlat földgázvezeték megépítése jól illeszkedik ebbe a koncepcióba, hiszen általa az Európai Unióba még inkább rá lesz utalva a NEGP-en keresztül érkező orosz földgázra, lévén hogy beszűkülnek a közép-ázsiai forrás diverzifikációs lehetőségei.

[41] A Gazpromnál Alexey Miller az igazgatótanács elnökhelyettese, illetve a management bizottság elnöke, míg Viktor Zubkov az igazgatótanács elnöke és egyúttal az Orosz Föderáció első miniszterelnök- helyettese. Igor Schin a Rosznyeft igazgatótanácsának elnöki tisztjét tölti be.

[42] HEDENSKOG Jakob és LARSSON, Robert (2007): *Russian Levereage on the CIS and the Baltic States*, 45-59.o., 2007. június 25, http://www2.foi.se/rapp/foir2280.pdf (2011.01.16)

Moszkvának az Európai Unióval szembeni energia stratégiájában is felfedezhetőek hasonló, kizárólagosságra törekvő vonások. Oroszország és Európa közösen örökölte az egykori Szovjetunió földgázszállítási infrastruktúráját, amely most mélyen benyúlik az EU területére, lehetővé téve ezzel Moszkva számára, hogy számos EU-tagállamot közvetlenül vagy közvetve ellásson földgázzal. Nem meglepő tehát, hogy Oroszország részesedése a legtöbb egykori szocialista tagállam földgázimportjában megközelíti vagy akár el is éri a 100%-ot. Mi több, jelentős részesedéssel bír olyan, „régi" EUtagállamok földgázpiacán is, mint Németország, Olaszország vagy Ausztria. A kérdés tehát az, hogy vajon Oroszországnak célja-e, és ha igen akkor van-e valamiféle stratégiája arra, hogy tovább növelje részesedését az EU földgázpiacán. A megoldás kulcsa véleményem szerint az Európai Unióban zajló diverzifikációs vitában, illetve az arra adott orosz válaszlépésekben rejlik.

Az Európai Unió Oroszország mellett jelentős mennyiségű földgázt importál Norvégiából, Észak-Afrikából, Nigériából és Katarból is, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Mint ahogy azt az előző fejezetben bemutattam, az EU földgáz iránti keresletében az elkövetkező évtizedben jelentős növekedés várható, amit csak az import növelésével lesz képes kielégíteni. Ezzel párhuzamosan azonban kezdetét vette egy olyan, az Európai Unióban kevésbé figyelemmel kísért folyamat is, amely során Oroszország elkezdett partneri kapcsolatokat kiépíteni minden olyan földgázkitermelővel, aki jelenleg ellátja, vagy hosszú távon képes lenne ellátni az Európai Uniót földgázzal. Másképpen mondva: úgy néz ki, mintha Oroszország arra törekedne, hogy minden lehetséges módon megakadályozza az EU-t abban, hogy diverzifikálja földgázforrásait, - magas áron megveszi a közép-ázsiai államok földgázát, a Déli Áramlatot favorizálja a Nabuccoval szemben - ahol pedig nem lehetséges a diverzifikációs folyamat megakadályozása, ott annak lassítására törekszik. Ez utóbbira a legjobb példa, hogy gázkartell létrehozását szorgalmazza Irán és Katar részvételével.

Oroszország európai energiastratégiájának másik célkitűzése az Európai Unió földgázpiacára történő minél nagyobb behatolás, legyen az csővezetékek - Északi ás Déli Áramlat – vagy a tagállamok nemzeti energetikai vállalataiban való részesedésszerzésen által. Minden bizonnyal az orosz energiastratégia ez utóbbi célkitűzése van a legnagyobb hatással az érintett országok, sőt mi több talán az Uniós szinten képviselt energiapolitikájára is. Különösen jól nyomon követhető ez az Északi Áramlat földgázvezeték kapcsán, amely energiapolitikai és energiabiztonsági kérdések és aggodalmak mellett számos, gyakran mind máig megválaszolatlan biztonságpolitikai kérdést is felvetett.

3.1. Az Északi Áramlat mögötti orosz érdekek

Jóllehet, a NEGP kivitelezésének finanszírozása piaci alapon, vállalatok által történik, azonban egy ilyen óriási léptékű energetikai beruházás soha nem valósulhatna meg a Kreml határozott politikai támogatása nélkül. Éppen ezért ebben a fejezetben igyekszem bemutatni az Északi Áramlat projekt mögött meghúzódó orosz érdekek és külpolitikai célok szövevényes hálózatát, amelyek révén Moszkva mind energetikai, mind pedig katonai-stratégiai téren még hangsúlyosabb szerep betöltésére törekszik az európai kontinensen.

Moszkva szempontjából a NEGP megépítése mögött meghúzódó első, és talán legfontosabb érdek, hogy általa jelentősen csökkenthető Oroszország ráutaltsága és függő helyzete az Európába irányuló földgázexport terén olyan, – politikai vagy gazdasági okokból - problematikus tranzitállamoktól, mint Lengyelország, Fehéroroszország vagy Ukrajna. Oroszország a történelem folyamán mindig is ódzkodott attól, hogy függő helyzetbe kerüljön olyan szereplőktől vagy struktúráktól, amelyeket nem képes befolyásolni vagy irányítani, márpedig a Szovjetunió széthullását követően pontosan ez következett be a tranzitinfrastruktúra téren. Azon tranzitállamokról ugyanis, amelyek egyúttal az Európai Unió tagállamai is, elmondható, hogy korántsem olyan készségesek Oroszországgal szemben politikai vagy energetikai téren, mint ahogy az Moszkva érdekeit szolgálná. Éppen ezért a tőlük való függetlenedés a Kreml számára elsődleges geopolitikai cél, hiszen ezek az országok bármikor korlátozhatják, vagy akár teljesen meg is akadályozhatják az orosz földgáz eljutását legnagyobb közép- és nyugat-európai felvevőpiacaihoz. Az Északi Áramlat üzembe helyezését követően azonban Oroszország már sokkal kevésbé lesz ráutalva ezekre a tranzitországokra, hiszen konfliktus esetén anélkül csökkenthetné a rajtuk keresztül haladó földgáz mennyiségét, hogy azzal veszélyeztetné legnagyobb európai felvevőpiacának, Németországnak az energia és ellátásbiztonságát. Ezzel szemben Kelet-Európa államainak energetikai sebezhetősége jelentősen megnövekszik, hiszen valószínűleg már jóval kisebb és kitérő német politikai támogatás állna mögöttük egy esetleges „üzemzavar" esetén.[43]

A NEGP illetve az általa megerősödött energetikai együttműködés és kölcsönös függés Németország és Oroszország között egyúttal a két fél közti politikai és gazdasági kapcsolatok bővítésének és mélyítésének alapjául is szolgálhat. Már Gerhard Schröder kancellársága idején is megfigyelhető volt a német-orosz energetikai együttműködés intenzívebbé válása, amelyen úgy tűnik sem a német (Schröder - Merkel) sem pedig az orosz (Putyin - Medvegyev) kormányváltás nem változtatott. Az Északi Áramlatot ellenző, vagy legalább is kritikusan szemlélő államok ezzel szemben egy új, energetikai német-orosz paktumot emlegetnek, ami ismét veszélyezteti Európa (energia)biztonságát. Az Északi Áramlatot ellenző országok megnyugtatására Oroszország részéről mindez idáig nem történtek tényleges lépések, ehelyett inkább félresöpörték a projekttel kapcsolatos energia és biztonságpolitikai aggodalmaikat, és Moszkva inkább a projekt előnyeit igyekezett előtérbe állítani. Vlagyimir Putyin számos alkalommal hangsúlyozta, hogy véleménye szerint „gazdasági folyamatokat politizálni kontraproduktiv és káros" továbbá, hogy „Oroszország tiszteletben tartja a földgáz tranzitországok érdekeit, azonban mindent megtesz saját gazdasági érdekeinek védelmében".[44] Kétségtelen azonban, hogy ennek eredményeként Ukrajna, Fehéroroszország, valamint Lengyelország Oroszországra gyakorolt nyomásgyakorló képessége jelentősen csökkeni fog a tranzitdíj tárgyalások során. A regionális hatalmi egyensúly ennek köszönhetően még inkább Oroszország irányába fog eltolódni, melyet

[43] HEDENSKOG és LARSSON (2007): 57-60.o.

[44] LARSSSON, Robert (2006): *Sweden and the NEGP: A Pilot Study of the North European Gas Pipeline and Sweden's Dependence on Russian Energy*, 18.o. http://aie.org.au/Content/NavigationMenu/OilGasSIG/InterestingUsefulArticles/Sweden_and_the_NEGP.pdf (2010.11.02)

tovább erősítenek a NEGP katonai-stratégiai vonzatai, amelyekre a későbbiekben fogok kitérni.

Az Északi Áramlat egyúttal jelentős hatással lesz mind az Európai Unió mind pedig Németország orosz földgáztól való függésének mértékére is. Oroszország – mint immáron vitathatatlanul legnagyobb szállító – képes lesz befolyásolni az EU-ban felhasznált földgáz fogyasztói árát, és ez által jelentősen befolyásolni villamos-energia iparának fejlesztési irányát. Németország esetében például ez akár azt is jelentheti, hogy kevésbé lenne ösztönözve földgázalapú erőműveinek energiatermelésbeli részesedésének csökkentésére, vagy a megújuló erőforrások arányának növelésére primer energia termelésében. Ez pedig az egész energetikai szektor hatékonyabbá tételének rovására mehet, nem is beszélve az orosz földgáznak az energiatermelésen belüli tartós túlsúlyáról.

Moszkva számára az Északi Áramlat egy további, kevésbé ismert politikai-stratégiai okból kifolyólag is kiemelt jelentőséggel bír. Ez pedig nem más, mint a kalinyingrádi enklávé energetikai és biztonságpolitikai helyzetének kérdése. A kalinyingrádi területnek a Szovjetunió felbomlása óta nincs közvetlen határa Oroszországgal, és lévén, hogy energiahordozókban szegény, kénytelen azokat elsősorban Litvánián keresztül az anyaországból importálni.[45] Ez pedig jelentős biztonsági kockázatot jelent, hiszen ha Vilnius valamilyen okból kifolyólag leállítaná a tranzitot, akkor az veszélybe sodorná az ott állomásozó Balti Flotta működését, és ezáltal az egész orosz katonai jelenlétet is az enklávéban. A jelenlegi, Litvánián áthaladó földgázvezeték áteresztőképessége korlátozott, és egyre kevésbé képes kielégíteni a növekvő igényeket és földgáztároló hiányában nincs lehetőség tartalékok képzésre sem. Szintén negatívan befolyásolja a terület energiabiztonságát, hogy a balti államok igyekeznek kivonni saját energetikai rendszereiket az Oroszországi Egységesített Energiarendszerből, és inkább az Európai Unió energiahálózatához kívánnak csatlakozni.[46] Földgáz esetében ez elsősorban a lengyel és ez által az európai hálózatba való integrálódást jelenti. Éppen ezért az Északi Áramlat lehet a kulcsa Kalinyingrád energiabiztonságának is abban az esetben, ha a vezetékről egy elágazást építenének az enkéávéba biztosítva ezzáltal annak energiaellátását. Így ugyanis függetleníteni lehetne a terület energiabiztonságát külső tényezőktől, s egyúttal jelentős tranzitdíjak megspórolása is lehetőség nyílna.

Katonai-stratégiai szempontból az orosz Balti Flotta Kalinyingrádban állomásozó egységeit a NEGP megépítése jelentős feladat elé állítja, hiszen várhatóan az ő dolguk lesz a földgázvezeték felügyelete és biztonságának szavatolása. Ez pedig minden bizonnyal újabb egységek térségbe való irányítását, és ezáltal az orosz haditengerészeti jelenlét megerősödését fogja maga után vonni a Balti-tenger térségében.

---

[45] A kalinyingrádi enklávéba Oroszországból szállítják a földgáz 98%-át, valamint a kőolaj és a szén 100%-át. A helyi erőforrások csupán a villamos-energia igények 7,6%-ának kielégítésére elegendőek. BARABÁS Anett (2008): *A kalinyingrádi terület stratégiai jelentősége, helye, szerepe az orosz biztonságpolitikában és hatása az európai biztonságra,* PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008 Budapest, http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2009/barabas_anett.pdf, (2010.10.03)

[46] U.o. 85.o.

Amint láthatjuk az Északi Áramlat mögött Oroszország részéről összetett energiapolitikai és katonai-stratégiai célok húzódnak meg. Számukra a vezeték jóval több, mint egy nyersanyag exportálására alkalmas eszköz. Egyszerre hosszú távú elköteleződés Európa energiaellátásának és energiabiztonságának szavatolása és saját energiapolitikai és stratégiai céljainak érvényesítése mellett.

3.2. Az orosz földgázdeficit veszélye

Oroszország hatalmas földgázkészletei és az Északi Áramlat stratégiai jelentősége ellenére bizonytalan, hogy az építkezés befejezését, és a vezeték üzembe helyezését követően lesz-e megfelelő mennyiségű földgáz a NEGP ellátásához. Jelenleg ugyanis nem egyértelmű, hogy Oroszország rendelkezik-e az ahhoz szükséges szabad kapacitásokkal. Ennek oka egyrészt, hogy az elmúlt 10 évben az ország földgáziparában jelentős strukturális változások történtek, amelyek azonban nem jártak együtt a kitermelési is szállítási kapacitások kellő bővítésével, másrészt pedig, hogy dinamikusan növekszik a hazai fogyasztás volumene.

A folyamat kiindulópontja Vlagyimir Putyin 1999-es elnökké választásához köthető, amellyel új időszámítás vette kezdetét az Orosz Föderáció energiapolitikájában. Putyin világosan látta, hogy a természeti erőforrások feletti központi irányítás a kulcsa Oroszország stabilitásának, mivel abból származik az állam költségvetés bevételinek döntő hányada. Egyúttal tisztában volt azzal is, hogy egyedül a nyersanyagexport bevételeinek segítségével valósítható meg az orosz gazdaság és haderő elengedhetetlenül szükséges modernizálása is. Nem meglepő tehát, hogy hatalomra kerülését követően elsődleges célja az orosz energiaipar vállalatainak központi irányítás alá vonása volt.[47] Ennek megfelelően Putyin 2002-ben visszautasította gazdasági minisztere German Graf javaslatát, miszerint a külföldi tőkebevonás és modernizáció érdekében a Gazpromot privatizálni kellene, és ehelyett inkább a vállalt állami kézbe tartása mellett döntött.[48] A Kreml ez által szinte bebetonozta az ország vezetékes földgáztranzit-infrastruktúrája feletti monopol helyzetét, és egyúttal tovább fokozta a földgázipari vállalatok függő helyzetét, hiszen azok rá voltak utalva a Gazprom által üzemeltetett vezetékes tranzitinfrastruktúrára.

Tovább erősítendő az energiaszektor feletti állami felügyeletet az orosz törvényhozás 2008. áprilisában egy új törvényt fogadott el, amellyel korlátozta külföldi vállalatok részesedés szerzését olyan, állambiztonsági szempontból fontos

[47] OLCOT, Martha (2004): *The Energy Dimension in Russian Global Strategy: Vladimir Putin and the Geopolitics of Oil*, James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, 2004. október,http://www.rice.edu/energy/publications/docs/PEC_Olcott_10_2004.pdf (2011.01.10)

[48] KEFFERPÜTZ, Roderick (2009): *EU-Russian natural gas relations - Pipeline politics, mutual dependency, and the question of diversification,* 98.o. in: LIUTHO, Kari (2009): *The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems*, 2009. április 14. http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/Julkaisut/Liuhto%200809%20web.pdf (2010.09.20)

ágazatokban, mint az energiaszektor.[49] Ennek köszönhetően Moszkva tovább növelte befolyását a Gazprom és más orosz energetikai konszernek felett, azonban egyúttal a „junior partner" szerepére korlátozta a külföldi vállalatok részvételét a nyersanyag kitermelő ágazatban. Ezzel a Kreml jelentős akadályt gördített az új mezők feltárásához és a kitermelés bővítéséhez elengedhetetlenül szükséges külföldi tőke beáramlása és a technológiai modernizáció elé. A Nemzetközi Energia Ügynökség véleménye szerint ez aggodalomra ad okot, mivel elképzelhető, hogy Oroszország emiatt nem lesz képes elég gyorsan fejleszteni kitermelő és tranzit kapacitásait, és eleget tenni Európával szemben vállalt kötelezettségeinek.[50] Kérdéses azonban, hogy jogosak-e ezek az aggodalmak, és ha igen akkor érintik-e az Északi Áramlat projektet?

A NEGP elsődleges forrásaként kezelt Yuzhno-Russkoye földgázmező éves kapacitása jelenleg 25 milliárd m³, ami 90%-ban fedezi az Északi Áramlat 2011-ben üzembe helyezendő első ágának szükségleteit. A mező 833,5 milliárd m³-re becsült tartalékával számolva több mint 30 évre elegendő földgáz áll rendelkezésre a vezetékág számára.[51] Csekély tehát a valószínűsége annak, hogy ellátási gondok adódjanak az Északi Áramlat első ágat illetően.

Ezzel szemben a második ág földgázellátása jelenleg még bizonytalan, mivel a Gazprom által forrásként megadott barents-tengeri Shtokman mező kiépítése komoly technológiai és infrastrukturális nehézségekbe ütközik. Ahhoz ugyanis, hogy a tengeren kitermelt földgázt el lehessen juttatni a szárazföldre, előbb egy 635 km hosszúságú vezetéket kell lefektetni a Barents-tenger alatt Murmanszkig. Az Arktisz közelében, szélsőséges klimatikus viszonyok és zajló jégtáblák között ez komoly kihívást jelent ember és technika számára egyaránt. Mi több, Murmanszktól még egy további, 1365 km hosszúságú vezeték lefektetése is szükséges a volkhovi kompresszorállomásig, hogy a földgázt be lehessen táplálni az Északi Áramlatba.[52] Mivel azonban ezek az építkezések még csupán az előkészítés fázisában vannak ezért kérdéses, hogy a terveknek megfelelően 2015-ben megindulhat-e a kitermelés a Shtokman mezőn. További bizonytalanságra ad okot, hogy a mező 3,9 trillió m³-es készlete mellett a Gazprom számításai szerint évente csupán 23,7 milliárd m³ földgáz termelhető onnan ki.[53]

Az Északi Áramlat mindkét ágából hiányzó földgázmennyiség pótlására a Gazpromnak valószínűleg a Yamal félsziget és az Ob-Taz folyok torkolatvidékén

---

[49] FEDERAL ANTIMONOPOLY SERVICE OF THE RUSSIAN FEDERATION (2008): *Federal Law on Foreign Investments in Companies Having Strategic Importance for State Security and Defence,* 2008 szeptember 9, http://en.fas.gov.ru/legislation/legislation_50486.html (2011.01.14) Szükséges azonban megjegyezni, hogy a kőolaj és földgáz szektor állami irányítás alá vonása, az úgynevezett „nyersanyag nacionalizmus" nem elszigetelt orosz, hanem sokkal inkább globális jelenség napjainkban.

[50] KEFFERPÜTZ 99.o.

[51] OAO GAZPROM: *Yuzhno-Russkoye,* http://gazprom.com/production/projects/deposits/yrm/ (2011.01.21)

[52] OAO GAZPROM: *Murmansk – Volkhov*, http://www.gazprom.com/production/projects/pipelines/mvg/ (2011.01.21) A tervezett vezeték nyomvonaláról szóló ábrát lásd a 4. számú mellékletben

[53] OAO GAZPROM: *Shtokman,* http://gazprom.com/production/projects/deposits/shp/ (2011.01.20)

található mezőket is be kell majd vonnia az ellátásába. Ez technikailag megoldható, mivel azok összeköttetésben állnak az Egységesített Orosz Földgázellátó Rendszerrel, amin keresztül eljuttatható a földgáz a NEGP vyborgi kiindulópontjáig.

Az Északi Áramlatba betáplálható földgáz mennyiségének kalkulációjakor a rendelkezésre álló szabad kapacitások mellett figyelembe kell vennünk az Oroszországon belüli, növekvő földgáz igényekre vonatkozó prognózisokat is. Az orosz Energiastratégiai Intézet számításai szerint a 2009-es 389,7 milliárd m^3-es szinthez képest 2020-ra várhatóan 46,6 milliárd m^3-rel fog növekedni a hazai földgázfogyasztás volumene.[54] A növekvő belföldi igények kielégítése pedig az olyan újonnan feltárt óriásmezők, mint a Stockman nélkül nem valószínű, hogy lehetséges. Szélsőséges esetben az orosz hatóságok akár választ elé is kerülhetnek, hogy a hazai vagy a külföldi piacot lássák-e el földgázzal. Ez esetben politikai okok miatt a hazai piac minden bizonnyal elsőbbséget élvezne, ami akár azt is jelentheti, hogy Oroszország nem lesz képes hosszú távú kötelezettségvállalásainak így az Északi Áramlat ellátásának sem eleget tenni. Úgy gondolom azonban, hogy mind az orosz kormány mind pedig a Gazprom mindent el fog követni annak érdekében, hogy ezt a lehetőséget elkerülje. Ehhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy Moszkva ne zárkózzon el az orosz energetikai vállalatokban való külföldi többségi részesedésszerzés elől, lehetővé téve ezáltal a kitermelési kapacitások európai pénzügyi és technológiai segítséggel történő bővítését és modernizálását.

[54] MÄKINEN, Hanna (2010): *The future of natural gas as the European Union's energy source – risks and possibilities*, Pan-European Institute 9/2010, 16-19.o. http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/Julkaisut/M%C3%A4kinen.pdf (2010.11.22)

4. A balti-régió energetikai helyzetképe

Kevés olyan terület van bolygónkon, ahol annyira jól nyomon követhető egy energetikai beruházás és a miatta kialakult regionális konfliktus közti komplex kapcsolat, mint a Balti-tenger térségében. Jóllehet az Északi Áramlat projektet elutasító államok helyzete sok szempontból különbözik, közös azonban bennük, hogy a fejük fölött megkötött német-orosz alku következtében veszélyben látják saját maguk és a régió energiabiztonságát, illetve hosszú távú energiapolitikai érdekeiket.

A Balti-tenger part menti államai három kategóriába sorolhatóak aszerint, hogy milyen mértékben függenek az Oroszországból importált földgáztól. Az első csoportba a Balti-medence keleti peremén található államok tartoznak, név szerint Finnország, Észtország, Lettország és Litvánia, melyek strukturális szempontból szorosan kötődnek az orosz földgázvezeték rendszerhez, és emiatt ellátásuk teljes egészében az orosz importtól függ. A második csoportba Lengyelország és Németország tartozik, amelyek jóllehet, földgázszükségletük jelentős részét Oroszországból importálják, azonban emellett bevonnak egyéb forrásokat is ellátásukba. A harmadik csoportba a térség azon államai tartoznak, amelyek egyáltalán nem importálnak földgázt Oroszországból, mint Svédország vagy Dánia.

4. ábra: Az orosz földgáz aránya a Balti-tenger partmenti államainak fogyasztásában (2009)

Ország	Teljes fogyasztás (bcm)	Orosz import (bcm)	Orosz import (%)
Finnország	3,6	3,6	100
Észtország	1	1	100
Lettország	1,6	1,6	100
Litvánia	2,7	2,7	100
Lengyelország	13,7	6,3	45
Németország	92	35,2	38,2
Dánia	4,4	0,0	0,0
Svédország	1,2	0,0	0,0
Összesen	120,2	50,4	60,4

Forrás: BP Statistical Review of World Energy 2010, EuroGas

Hasonlóan domináns szerepet tölt be Oroszország a térség államainak kőolajellátása terén is. Németország 114 millió tonna/éves fogyasztásának 35%-át, Finnország 9,9 millió tonnás fogyasztásának 75%-át, míg Lengyelország 25,5 millió tonnás fogyasztásának közel 98%-át orosz forrásból importálja.[55] A térség ellátását a Transzneft által üzemeltetett Barátság (Druzhba) illetve a Balti Vezetékrendszer (Baltic Pipeline System - BPS) biztosítja, amelyek együttesen az orosz kőolajexport közel 60%-át szállítják.

A 76,5 millió tonna éves kapacitású BPS Nyugat-Szibériából szállít kőolajat a Finn-öbölben található Primorszk kikötőjéig, ahonnan azt tankhajók segítségével szállítják tovább. A több mint 4000 km hosszú és 1,4 millió barel/nap kapacitású Barátság vezeték a szovjet időkben elsősorban a keleti blokk országainak kőolajjal való ellátását biztosította, a Szovjetunió széthullását követően azonban ez a vezeték vált az Európába irányuló orosz kőolaj elsődleges útvonalává. A vezeték a fehérorosz Mazir városánál egy északi és déli ágra válik szét, és az északi ágról egy-egy további leágazás vezet a lettországi Ventspils illetve a litvániai Butinge kikötőjéig, ellátva ezzel a balti államokat kőolajjal, illetve lehetővé téve a nyersanyag továbbszállítást tankhajók segítségével. Az elmúlt években a két kikötő jelentősége azonban jelentősen csökkent,

[55] BP STATISTICAL REVIEW OF WORLD ENERGY(2010): *Section oli* http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/oil_section_2010.pdf (2011.01.07)

mivel a BPS és a primorszki kikötő egyre inkább átvette a tankhajókkal történő exportban betöltött szerepüket. A nyersanyagellátás mellett orosz energetikai vállalatok jelentős részesedéssel bírnak a Balti-térség országainak energetikai infrastruktúrájában és nemzeti energetikai vállalataiban is. A legnagyobb részvényesnek a Gazprom számít köszönhetően a finn, lengyel, német és a balti államok földgázipari konszernjeiben meglévő jelentős tulajdonhányadának. Az orosz Lukoil Finnországban és a balti államokban piacvezető az üzemanyag kiskereskedelem terén, és a lengyel piacon is gyorsan növekszik részesedése. Ezzel szemben a skandináv országokban és Németországban nem rendelkezik jelentős pozíciókkal.

3. ábra: A Gazprom részesedése a Balti-térség országainak földgáz-ipari vállalataiban (2011)

Ország	Vállalat	tevékenységi kör	Gazprom részarány (%)
Finnország	**Gasum**	**gázszolgáltató**	**25,0**
Észtország	**Eesti Gaas**	**gázszolgáltató**	**37,02**
Lettország	**Latvijas Gaze**	**gázszolgáltató**	**34,0**
Litvánia	**Lietuvos Dujos**	**gázszolgáltató**	**37,1**
Lengyelország	**EuRoPol GAZ**	**gázkereskedelem**	**48,0**
	Gas Trading	**gázkereskedelem**	**50,0**
Németország	**Gazprom Germania Group**	**gázkereskedelem**	**100,0**
	Wingas	**gázkereskedelem**	**49,9**
	ZMB	**gázkereskedelem**	**100,0**

Forrás: vállalati honlapok

Látható tehát, hogy az orosz energetikai vállalatok a balti-térség országainak elsőszámú kőolaj- és földgázellátói, illetve hogy jelentős részesedéssel bírnak a térség országainak tranzitinfrastruktúrájában és energetikai vállalataiban. Mindeközben a Balti-tenger térsége meghatározó szerepet tölt be az Oroszországból Európába irányuló fosszilis energiahordozó tranzit terén, és jelentősége az Északi Áramlat üzembe helyezését követően még tovább fog növekedni. A NEGP-nek köszönhetően azonban jelentős átrendeződés fog végbe menni a térség országainak energiapolitikájában, ami a következő fejezetekben kerül bemutatásra.

5. Lengyelország és az Északi Áramlat

Lengyelország számára az energiapolitika elsősorban Oroszország politika, és mint ilyen integráns része, mi több, kiemelkedően fontos eleme az ország biztonságpolitikájának. Ennek oka a lengyel politikai és stratégiai gondolkodásban keresendő, amelyet alapvetően befolyásol az orosz forrásból származó jelentős energia import miatti kiszolgáltatottságtól való félelem. Az elmúlt években az Északi Áramlat projekttel kapcsolatos nézeteltérések tovább erősítették ezt a kiszolgáltatottság érzést, és jelentős feszültségek forrásává váltak a Moszkvával és Berlinnel fenntartott bilaterális kapcsolatok terén. Lengyelország saját energiapolitikai érdekeinek védelmezésekor ugyanis kész konfliktusba bocsátkozni mindkét nagy szomszédjával, Németországgal és Oroszországgal akár egyszerre is. Oroszország esetében az kevésbé meglepő, az azonban, hogy Varsó Berlinnel szemben is kritikus, néha egyenesen számonkérő hangnemet üt meg már annál inkább. Ennek oka, hogy az Északi Áramlat felszínre hozta a lengyel-német kapcsolatok egyik legnagyobb feszültségforrását, a két ország eltérő energiapolitikai célkitűzéseiből fakadó érdekellentétet. Felmerül tehát a kérdés, hogy melyek Varsó legfőbb energiapolitikai érdekei, és hogyan kívánja azokat megvalósítani a német-orosz projekt ellenében? Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ tudjunk adni, előbb meg kell vizsgálnunk a lengyel energetikai szektor sajátos struktúráját és a Varsó számára abból adódó mozgásteret.

5.1 A lengyel energetikai szektor sajátosságai

Lengyelország energiatermelésének struktúrája jelentősen különbözik a többi EU tagállamétól: a jóval átlag feletti szénfogyasztás mellett a kőolaj és földgáz átlagon aluli részesedéssel bír az ország primer energiamérlegében.[56] Ennek legfőbb oka, hogy a szocializmus évtizedeiben a helyben található hatalmas fekete- és barnakőszén készletekre[57] alapozták az ország áram- és távhőellátását, ami a rendszerváltást

[56] Lengelország primer energiafogyasztásáról szóló ábrát lásd az 5. számú mellékletben.

[57] Lengyelország megközelítőleg 7502 millió tonna fekete illetve barna kőszén tartalékkal rendelkezik. BP STATISTICAL REWIEV (2010): *Secion Coal* http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/coal_section_2010.pdf (2010.13.03)

követően sem változott meg jelentősen. Lengyelországnak középtávon azonban mindenképpen csökkentenie kell a szén arányát energiatermelésében, a mind gazdaságtalanabbá váló kitermelés mellett már csak a környezet és klímavédelem terén vállalt kötelezettségeinek teljesítése érdekében is. Figyelembe véve a lengyel társadalom (még) fennálló ellenszenvét a nukleáris energiával szemben, illetve a megújuló erőforrások arányának alacsony szintjét és lassú növekedési ütemét, elkerülhetetlennek tűnik a földgáz-felhasználás mértékének növelése.

Lengyelország földgázfogyasztása az 1990-es évek eleji 8,8 milliárd m³-es szintről napjainkra elérte a 13,3 milliárd m³-t, és a nemzeti földgázellátó a PGNiG (Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo SA- Lengyel Olaj és Gázipari Rt) számításai szerint 2030-ra meg fogja haladni a 20 milliárd m³-t is.[58] Köszönhetően a lengyel alföldön illetve a Kárpátok lábánál található földgázmezőknek Lengyelország évente körülbelül 4 milliárd m³ földgázt, azaz jelenlegi szükségletének közel egy harmadát képes saját forrásból kitermelni, a fennmaradó kétharmadnyi részt pedig hosszú távú szerződések alapján Oroszországból importálja. Ez szinte kizárólag az 1999-ben üzembe helyezett Jamal földgázvezetéken keresztül történik, amely Oroszországból kiindulva Fehéroroszországon és Lengyelországon áthaladva szállít földgázt Nyugat-Európába, megkerülhetetlen tranzitországgá téve ezáltal Lengyelországot. A lengyel vezetékszakaszt 48-48%-ban a Gazprom és a PGNiG birtokolja, míg a fennmaradó 4% a Gas-Trading S.A, egy lengyel-orosz vegyesvállalat tulajdonában van. Ezen kívül Lengyelország még évente körülbelül 1 milliárd m³ földgázt importál Németországból is, ami azonban az összfogyasztás kevesebb, mint 6%-át teszi ki.

4. ábra: Lengyelország földgázfogyasztása származási hely szerint

		2007		2008		2009	
		bcm/év	%	bcm/év	%	bcm/év	%
Teljes fogyasztás		13,7		13,9		13,3	
Összes importált földgáz mennyisége		9,3	68	10,3	74	9,1	69
Származási ország	Oroszország	8,5	62	9,5	68	8,1	61
	Németország	0,8	6	0,8	0	1,0	7
Hazai termelés		4,4	32	3,6	26	4,2	31

Forrás: BP Statistical Rewiev Historical Data(1965-2009), Polish Chamber of Chemical Industry

Még ennél is nagyobb azonban Varsó függősége a kőolajimport terén. Mivel Lengyelország csupán csekély hazai tartalékokkal rendelkezik, ezért 25,5 millió tonna/éves fogyasztásának közel 100%-át kénytelen orosz forrásból importálni. Ez szinte kizárólag egyetlen útvonalon, a Barátság kőolajvezetéken keresztül történik, ami ennek ellenére mégsem okoz komoly energiabiztonsági aggályokat Lengyelország

[58] PGiNG (2010): *PGNiG SA performs fracturing operation on unconventional gas play* http://www.pgnig.pl/pgnig/com/8387/?r,news,newsId=18989 (2011.03.02)

számára. Varsónak ugyanis a meglévő diverzifikációs lehetőségeknek köszönhetően módjában áll szükség esetén egyéb forrásokat is bevonni az ország ellátásába. Ezek közül a legfontosabb a nemzeti kőolajimportőr vállalat a PKN Orlen tulajdonában lévő danzigi Naftoport olajterminál, amely képes nagyméretű olajtankerek és így plusz készletek fogadására is. Ennek jelentősége különösen jól megmutatkozott 2007 elején, amikor orosz-fehérorosz elszámolási vita következményeként a Barátság vezetéken ideiglenesen szünetelt a szállítás. Ekkor a lengyel kormány a Naftoport segítségével képes volt nem orosz forrásból származó plusz kapacitásokat lekötni, és így biztosítani a hazai piac nyersanyagellátását. Annak ellenére tehát, hogy Lengyelország arányait tekintve nagyobb mértékben függ az orosz forrásból származó kőolajtól, mint földgáztól, az ország energetikai infrastruktúrájának sajátosságaiból adódóan mégis ez utóbbi jelenti a nagyobb veszélyt az ország energiabiztonságára nézve.

Lengyelország számára a földgáztranzit-állam szerep hosszú ideig nagyfokú energiabiztonságot garantált, hiszen minden ellen irányuló esetleges „üzemzavar" egyúttal érzékenyen érintette volna az orosz földgáz nyugat-európai vásárlóit is. Az Északi Áramlat üzembe helyezését követően azonban gyökeresen új regionális energiapolitikai struktúra fog kialakulni a Balti-tenger térségében, ami jelentős kihatással lesz Lengyelország energiabiztonságára és Varsó nemzetközi energiapolitikai törekvéseire egyaránt. Lengyelország saját energiapolitikai érdekei mellett ugyanis az egész európai energetikai együttműködés és integráció elmélyítésére nézve is veszélyesnek tartják az Északi Áramlatot. A vezeték megépítésével Varsó szerint ugyanis Berlin saját, Oroszországhoz fűződő bilaterális politikai, gazdasági és energetikai érdekeit előrébb rangsorolta, mint az olyan, Európai Unión belüli partnereivel való együttműködést, amelyek energetikai szempontból hasonló kihívásokkal néznek szembe, mint Németország.[59]

Ellensúlyozandó az Északi Áramlatnak a lengyel energiabiztonságra gyakorolt negatív hatását Varsóban három lehetséges alternatíva merült fel, mint válaszlépés:

- LNG terminál létesítése
- Földgáz importálása Skandináviából
- Európai szintű összefogás erősítése és mélyítése

LNG terminál létesítése: Energiabiztonságának növelése érdekében Lengyelország az elmúlt években két tervet is kidolgozott cseppfolyósított földgáz fogadására és átalakítására alkalmas terminál létesítéséről. A 2004-ben elfogadott első elképzelés szerint a spanyol Repsol vállalattal közösen a Balti-tenger partján található Swinemündében építettek volna fel egy LNG komplexumot, ami a hazai piac ellátása mellett a tervek szerint lehetőséget biztosított volna a felesleges földgáz tovább exportálására is a szomszédos országokba. A lengyel kormány azonban 2005-ben elállt a beruházástól, miután kiderült, hogy a Repsol a Gazprommal szerződött volna a szükséges földgáz leszállítására, meghiúsítva ez által a lengyel diverzifikációs törekvéseket. Ezt követően 2008 elején a lengyel kormány egy új tervet fogadott el,

[59] LANG, Kai-Olaf (2007): *Polens Energiapolitik,* 25.o. SWP, Berlin, 2007. június, http://www.swp-berlin.org/de/produkte/swp-studien-de/swp-studien-detail/article/polens-energiepolitik.html, (2011.01.05)

amelynek értelmében már külső partner bevonása nélkül kíván egy LNG terminált felépíteni szintén Swinemündében. A projekt kivitelezője a lengyel kormány által e célra létrehozott, és teljes egészében állami tulajdonban lévő Gas Transmission Operator GAZ-SYSTEM S.A. A 2013-ig felépülő létesítmény évenként 7 milliárd m³ földgáz fogadására lesz képes, amelynek elsődleges forrásául Észak-Afrikát nevezett meg a kivitelező állalat, konkrét ország megjelölésére azonban még nem került sor.[60]

Földgáz importálása Skandináviából: Ellensúlyozandó a jelentős orosz behozatalt már a Jerzy Buzek állal vezetett konzervatív kormány (1997-2001) célként tűzte ki földgáz importálását Skandináviából. A lengyel PGNiG és a dán DONG között 2001 nyarán létre is jött egy előzetes megállapodás a két ország közti 230 km hosszúságú földgázvezeték megépítéséről (Baltic Pipe), és évi 2,5 milliárd m³ földgáz leszállításáról, azonban a dán fél végül visszalépett a projekttől.[61] Ezt követően a Skandináv földgázimport lehetősége lekerült a lengyel politikai napirendről. Az Északi Áramlatról szól német-orosz szerződés 2005-ös megkötését követően azonban Varsóban ismét előtérbe került a skandináv opció. Ezúttal egy Norvégiából Svédországon át Lengyelországba vezető gázvezeték megépítésének ötlete merült fel 5 milliárd m³/éves kapacitással.[62] Mivel jelenleg a felek közti egyeztetések még csupán kezdeti szakaszban vannak, ezért kétséges, hogy a közeljövőben megvalósul-e a projekt.

Európai szintű összefogás erősítése és mélyítése: 2006-ban Kazimierz Marcinkiewicz lengyel miniszterelnök azt javasolta az Európai Unió tagállamainak, hogy az európai energiapolitikai szolidaritás és energetikai integráció jegyében írjanak alá egy energia paktumot melynek mottója az „egy mindenkiért, mindenki egyért" lett volna. Lengyelország részéről ez egyértelműen Oroszország és az orosz „energiafegyver" elleni egységes európai fellépés megszervezésére irányuló próbálkozásnak tekinthető. Az orosz földgáz nagy európai fogyasztói úgy, mint Németország, Olaszország vagy Franciaország azonban ellenezték a tervet, mivel ők az Oroszországhoz fűződő súrlódásoktól mentes bilaterális energetikai kapcsolatok fenntartásában érdekeltek. Számukra ez jelenleg még fontosabb, mint összeütközésbe keveredni Oroszországgal egy másik EU-tagállam energiapolitikája, vagy energetikai érdekei miatt.[63] A földgázimport és az Oroszországhoz fűződő energiapolitikai viszony Lengyelország számára tehát várhatóan a jövőben is jelentős feszültségek forrása lesz, az Európai Unión belül, és a Moszkvával fenntartott kapcsolatok terén egyaránt.

5.1.1. Változó függési viszonyok a lengyel-orosz energiapolitikában

Oroszország, illetve az orosz energetikai vállalatok elsődleges célja az Európába irányuló energiaexport terén, hogy a lehető legnagyobb mértékben függetlenítsék magukat a tranzitállamoktól. Számukra az ideális helyzetet az energiakereskedelem terén a legnagyobb európai felvevőpiacaikkal való közvetlen kapcsolat, egyfajta

[60] POLSKIE LNG (2010): *LNG Terminal in Poland,* http://en.polskielng.pl/nc/lng-terminal-in-poland.html (2011.03.02)

[61] NITA, Zygmunt (2001): *Baltic Pipe - skandynawski tranzyt gazu*, Polish Pipeline Journal http://www.rurociagi.com/spis_art/2001_5/baltic_pipe_skand_tran_gaz.html, (2011.03.04)

[62] LANG 15.o.

[63] Uo. 16.o.

tranzitautarkia kialakítása jelentené. Orosz részről többek között ebbe az irányba tett lépésnek tekinthető az Északi Áramlat földgázvezeték megépítése is.

Ezzel szemben Lengyelország – és az összes kelet-európai tranzitállam – alapvető érdeke, hogy mindent elkövessen az orosz tranzitdiverzifikációs politika meghiúsítására, vagy ha az nem lehetséges, akkor legalább annak lassítására. Varsó Oroszországgal szembeni energiapolitikája tehát kettős prioritással bír. Egyrészt arra törekszik, hogy a lehető legalacsonyabb szintre csökkentse saját energiamérlegében az orosz forrásból származó energiahordozók arányát, másrészt pedig arra, hogy megtartsa, és ha lehetséges, akkor tovább erősítse pozícióját, mint tranzitállam. Lengyelország célja ezzel egyértelműen a minél magasabb fokú kölcsönös függés kialakítása a Moszkvával fenntartott energiapolitikai kapcsolatok terén. Lengyelország mindenekelőtt azért törekszik erre, mivel a területén áthaladó energiatranzit amellett, hogy nagyfokú ellátásbiztonságot garantál számára egyúttal erős tárgyalási pozícióval is felruházza az Oroszországgal folytatott – gyakran feszültségekkel teli – energetikai tárgyalások során. Amíg tehát rajta keresztül halad az Európába szállított orosz kőolaj és földgáz túlnyomó része, addig csekély az esélye annak, hogy politikai okokból hosszabb ideig szüneteljen az energiatranzit, hiszen ez érzékenyen érintené Nyugat-Európát, de mindenekelőtt Németországot is. Moszkva az Északi Áramlat segítségével ezt a földgá tranzit terén fennálló kölcsönös függést igyekszik csökkenteni, illetve eltolni, az egyoldalú lengyel dependencia irányába. Lengyelország energiabiztonsága és a Moszkvával szembeni energiapolitikai nyomásgyakorló képesség szempontjából ezért jelent akkora veszélyt és kihívást az Északi Áramlat. A vezeték üzembe helyezését követően a Balti-tenger térségében kialakuló új energetikai struktúra következtében ugyanis már sokkal inkább elképzelhető egy politikai motívumokkal is rendelkező üzemzavar illetve csapelzárás Lengyelországgal szemben.[64] Nem meglepő tehát, hogy Varsóban a kezdetektől fogva heves kritikával illetik az Északi Áramlat projektet. Itt azonban felmerül a kérdés, hogy Varsó, ha ennyire tart energiabiztonságának csökkenésétől, akkor miért nem fogadta el a Kreml által felkínált csatlakozási lehetőséget az Északi Áramlat projekthez? A mereven elutasító lengyel magatartás mögött kettős politikai érdek húzódik meg. Egyrészt, ha elfogadta volna az Északi Áramlathoz való csatlakozást egy leágazás által, akkor az végérvényesen ellehetetlenítette volna Lengyelország diverzifikációs törekvéseit, másrészt pedig Varsó a projektben való részvétel vagy akár csak az érintettség legkisebb látszatát is igyekezett elkerülni, nehogy ez által legitimálja a feje fölött megkötött német-orosz politikai alkut aminek következtében a Balti-tenger keleti medencéjének államai jelentősen veszítenek energiabiztonságukból.

5.2. A lengyel és német energiapolitikai prioritások közti különbségek az Északi Áramlat tükrében

Az Északi Áramlat körül kialakult viták és nézeteltérések Varsó energiabiztonsági törekvései mellett egyúttal rávilágítottak a lengyel és német energiapolitikai prioritások közti alapvető érdekellentétekre is. Hiba volna azonban azt gondolni, hogy

[64] RAABE, Stephan (2009): *Der Streit um die Ostsee-Gaspipeline Bedrohung oder notwendiges Versorgungsprojekt?,* Konrad-Adenauer Stiftung, No.14, 10.o. 2009. október http://www.kas.de/wf/doc/kas_18262-1522-1-30.pdf?091130150756 (2011.02.06)

mindez visszavezethető csupán a felek közti elégtelen kommunikációra, egyfajta egymás mellett elbeszélésre, mint ahogy azt egyesek gondolják. Ennél ugyanis jóval nagyobb és mélyebb energiapolitikai érdekellentét feszül Berlin és Varsó között, amelynek középpontjában a mindkét ország legnagyobb energiaellátójának számító Oroszországhoz fűződő viszony áll. Mivel ez lengyel részről jelentősen befolyásolja mind a Németországhoz fűződő bilaterális energetikai kapcsolatokat, mind pedig az Északi Áramlathoz való viszonyulást ezért szükségesnek tartom az eltérő álláspontok okainak és következményeinek bemutatását és elemzését.

Az Északi Áramlat ez európai energiapolitikai agenda élére emelte a Moszkvával fenntartott viszony kérdését. Különösen igaz ez a német-lengyel kapcsolatokra, mivel a két ország alapjaiban eltérő energiabiztonsági megfontolásokkal és célkitűzésekkel rendelkezik Oroszországot illetően. Míg Németország számára az elsődleges cél energiabiztonságának szavatolása Oroszország és az orosz energiahordozókhoz való közvetlen hozzáférés által, addig Lengyelország pontosan ennek ellenkezőjére, azaz az Oroszországtól független energiaellátás és ez által a nagyobb fokú energiabiztonság megteremtésére törekszik. Ennek megfelelően a két ország egymástól alapvetően eltérő célokat követ az európai energiapolitika alakítása terén is: Németország a Moszkvával fenntartott energetikai kapcsolatok és együttműködés szorosabbra fűzésére, egyfajta energia-EBESZ létrehozására törekszik, míg Lengyelország egy Oroszországgal szembeni szövetségesi rendszer, kvázi egy energia-NATO életre hívását szeretné elérni.[65] Mindez természetesen jelentősen kihat az Oroszországgal fenntartott bilaterális kapcsolatokra is. Miközben Németország mindent elkövet a közte és Oroszország közti energiapolitikai kapcsolatok bővítése és mélyítése érdekében, ez által is erősítve a két ország „speciális kapcsolatát", addig Lengyelország arra törekszik, hogy a lehető legnagyobb mértékben csökkentse a lengyel-orosz kapcsolatok terén az energetika súlyát és relevanciáját. Ezeket az ellentétes energiapolitikai célokat német részről pozitív, lengyel részről azonban negatív módon befolyásolja az Északi Áramlat projekt. Berlin számára az Északi Áramlat ugyanis kitűnő eszköz nem csupán az Oroszországhoz fűződő energetikai és politikai kapcsolatok fejlesztésére, hanem egyúttal a vállalati szintű együttműködés erősítésére is. Ezzel szemben Varsó Moszkvával fenntartott, amúgy sem túlzottan jó kapcsolatait az Északi Áramlat miatt kialakult nézeteltérések és viták még hűvösebbé tették. Nem meglepő tehát, hogy Lengyelország diverzifikációs és tranzitútvonal politikájával a lehető legnagyobb mértékben csökkenteni igyekszik az Oroszországgal szembeni függő helyzetét. Németország viszont energiabiztonsági megfontolásokból éppen az orosz forrásból származó energiahordozó importjának stabilizálásában és növelésében érdekelt.

Jelentős különbség tapasztalható a két ország vállalatainak energiapolitikában való részvételével kapcsolatos kormányzati álláspontot illetően is. Berlinben véleménye szerint a német energetikai konszerneknek nem feladatuk, hogy energiastratégiai döntéseik meghozatalakor tekintettel legyenek a német-lengyel energiapolitikai kapcsolatokra, hanem kizárólag saját gazdasági és az ország energiabiztonsági érdekeiket kell szem előtt tartaniuk. Mi több, a német kül- és Európa politika feladata, hogy politikailag támogassa ezeket a vállalatokat tevékenységük során. Ezzel szemben Varsó véleménye szerint az európai energiapolitikai szolidaritás jegyében az egyes

[65] LANG 25.o.

tagállamoknak az Oroszországgal fenntartott energetikai kapcsolatok terén egyeztetniük kellene álláspontjaikat, és közös, összehangolt cselekvési tervet kellene kidolgozniuk nem csupán politikai, hanem vállalati szinten is.[66] A két ország egymástól alapvetően eltérő felfogásából következik, hogy Németország számára egy harmadik félhez – jelen esetben Oroszországhoz – fűződő energetikai érdekei fontosabbak lehetnek, mint a miattuk kialakuló politikai súrlódás Lengyelországgal.

Ahogy az a leírtakból is kitűnik, a lengyel-német energetikai kapcsolatok terén a legnagyobb kihívás Varsó biztonságpolitikai megfontolások által dominált energiapolitikai látásmódjának rugalmatlansága és a jelentős orosz energiaimport miatti kiszolgáltatottságától való – gyakran túldimenzionált – félelme jelenti. Jelentősen csökkenteni lehetne ezt a német és a lengyel földgázvezeték rendszer közötti szorosabb összeköttetés kiépítése által, biztosítva ez által Varsó számára az addicionális, és nem szükségszerűen orosz forrásból származó földgázimport lehetőségét.

[66]SAMOLETOVA, Alla (2006): *Poland and NEGP: in Search for an Alternative*, in: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 72-74.o. 2006, Szentpétervár

6. A balti államok és a NEGP

A három balti állam, név szerint Észtország, Lettország és Litvánia több mint fél évszázados szovjet-orosz uralmat követően békés rendszerváltás eredményeként 1991-ben vált függetlenné. A politikai és gazdasági struktúraváltás következtében azonban elengedhetetlenné vált az Oroszországgal fenntartott energetikai kapcsolataik új alapokra helyezése, és a megváltozott körülményekhez igazodó új modus vivendi kialakítása is. A Moszkvával fenntartott jó energiapolitikai kapcsolat biztosítása már csak azért is kiemelt jelentőséggel bírt a balti államok számukra, mivel az európai energetikai rendszerrel való összeköttetés hiányában Oroszországon kívül semmilyen más forrásból nem lettek volna képesek fedezni energiaigényüket.[67] Mindeközben a Kreml számára azonban gyökeresen megváltozott a balti államok stratégiai szerepe és jelentősége. Míg ugyanis a szovjet időkben elsősorban földrajzi helyzetükből kifolyólag balti országok kiemelt katonai-stratégiai jelentőséggel bírtak Oroszország számára, addig az elmúlt évtizedben Moszkva szempontjából fokozatosan energiagazdasági megfontolások kerültek előtérbe. Oroszország célja egyértelműen politikai és gazdasági súlyának növelése a balti régióban, amelyet azonban – figyelembe véve a hadászati realitásokat - nem a katonai erőprojekció, hanem sokkal inkább az energiapolitika eszközeinek alkalmazása által igyekszik elérni. Lehetségessé teszi ezt, hogy a balti államok energetikai rendszereit az orosz energiahordozók felhasználására tervezték, így például kőolaj-finomítóik csak a nehéz orosz olaj feldolgozására alkalmasak, míg erőműveik orosz földgázzal üzemelnek. Nem meglepő tehát, hogy kőolaj terén 90%-os, míg földgáz esetében 100%-os a függésük az orosz importtól. Mi több, Moszkva az európai országokat is megosztó energia diplomáciájával igyekszik még tovább erősíteni a Balti-térség függő pozícióját. A nyugat-európai államokkal fenntartott szoros energiapolitikai kapcsolatokból ugyanis igyekszik kirekeszteni a balti államokat, csökkentve ez által annak az esélyét, hogy ezek az országok híd szerepét tölthessék be az Európa és Oroszország közti energiapolitikai kapcsolatok terén. Jó példa erre az Északi Áramlat projekt, amely éppen ezért heves ellenállást váltott ki mindhárom balti fővárosban. Éppen ezért szükségesnek tartom Tallin, Riga, és Vilnius Északi Áramlattal kapcsolatos álláspontjának bemutatását, illetve annak vélt vagy valós hatásának elemzését a három ország energiabiztonságára nézve.

[67] A balti államok földgázvezeték hálózatáról szóló ábrát lásd a 7. számú mellékletben.

6.1. Észtország

Észtország függetlenségének kikiáltása után Tallin és Moszkva viszonya rendkívül feszültté vált egyrészt az ország gyors nyugati irányú gazdasági és politikai nyitása és integrációs törekvése, másrészt pedig az észtországi orosz kisebbség jogi helyzetének tisztázatlansága miatt. Ennek ellenére ezek a tényezők csak egyszer, 1992/1993 telén befolyásolták számottevő mértékben az észt-orosz energetikai kapcsolatokat, amikor „technikai hibák" miatt több mint egy hétig szünetelt az Oroszországból érkező energiaszállítás.[68] Tallinban ezt akkor egyértelműen az ország Európa felé fordulása miatti orosz nemtetszés megnyilvánulásának tekintették. Az azóta eltelt időben azonban - eltekintve az Északi Áramlat projekt eltérő értelmezésétől - nem volt jelentősebb nézeteltérés a felek között a bilaterális energetikai kapcsolatok terén.

Ennek ellenére Tallinban természetesen nem feledkeztek meg arról, hogy az ország mennyire ráutalt az Oroszországból származó energia importra. Évi 1 milliárd m³ körüli földgáz fogyasztásának túlnyomó része az 1970-ben épített Pskov – Pechory – Värska földgázvezetéken át érkezik az országba, míg kisebb része a Lettországot orosz gázzal ellátó vezetékek leágazásaiból származik. Észtország orosz energiaimporttól való függését jól érzékelteti az orosz Energia és Pénzügyi Intézet által 2005-ben kiadott tanulmány is, amely az egyes országok orosz kőolajtól és földgáztól való importfüggőségét elemezte. Ennek alapján Észtországot az „A" azaz az „olaj és gáz szatelit államok" csoportjába sorolták, ami azt jelenti, hogy Oroszországon kívül nem lenne képes más forrásból energiaszükségleteinek kielégítésére.[69] Ennek fényében nem meglepő, hogy Tallinban kezdetektől fogva ellenezték az Északi Áramlat projekt kivitelezését, mivel véleményük szerint az csak tovább növelné a balti államok Oroszországgal szembeni energetikai kiszolgáltatottságát, és hátráltatná az Európai Unión belüli energetikai integráció létrejöttét. Az észt külügyminiszter, Urmas Paet nem egy alkalommal adott hangot nemtetszésének amiatt, hogy Oroszország és Németország meglátása szerint a balti államok és így Észtország feje fölött egyezett meg a projektről, és nem vonta be őket a megbeszélésekbe. Véleménye szerint ugyanis „minél több ország válik a projekt részesévé, annál kisebb az esélye annak, hogy az gazdasági vagy politikai nyomásgyakorlás eszközévé váljon".[70]

Az Északi Áramlat kivitelezésről szóló szerződés megkötését követően az észt politikai pártok között konszenzus alakult ki azzal kapcsolatban, hogy minden lehetséges jogi lépést meg kell tenni a projekt megvalósulásának megakadályozása érdekében. A csupán jogi keretekben való gondolkodás oka, hogy Észtország földrajzi helyzetéből adódóan nem rendelkezett egyéb, az Északi Áramlat projekt befolyásolására alkalmas eszközzel. Az észt belpolitikában ennek megfelelően Juhan Parts volt miniszterelnök-helyettes javaslata nyert teret, amelynek értelmében Észtország és Finnország tengeri határait a Finn-öbölben ki kellene tolni a maximális 12

[68] ESTONIAN FOREIGN POLICY INSTITUTE (2006): *Energy security of Estonia in the context of the energy policy of the European Union*, 10,o. 2006 szeptember, http://www.evi.ee/lib/Security.pdf (2011.02.11)

[69] ERMAKOV, Andrey (2006): *Estonia and the NEG*, in: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,*42.o., 2006, Szentpétervár

[70] Uo. 43.o.

tengeri mérföldig (22,2 km). Eddig ugyanis mind Észtország mind pedig Finnország egy 1992-es megállapodás alapján partvonalától csupán 3 tengeri mérföldes távolságban jelölte ki határait, aminek következtében a Finn-öbölben létrejött egy 10 mérföldes korridor, ami lehetőséget biztosított az Északi Áramlat nemzetközi vizeken való lefektetésére. Egy 1982-es tengerjogi egyezmény értelmében azonban a parti államoknak jogukban áll határaikat tengerpartjuktól számított 12 mérföld távolságra kitolni.[71] Mivel az Észtország és Finnország közti tengerszoros két ponton is alig több mint 20 tengeri mérföld (37 km) széles, ezért a határaik kitolását követően az Északi Áramlat nyomvonala már észt illetve finn területen haladt volna keresztül. A NEGP projekt ilyen módon történő meghiúsításához azonban Észtországnak szüksége lett volna arra, hogy Finnország is kitolja tengeri határait, Helsinki azonban határozottan elutasította a javaslatot. Ennek oka, hogy Finnország földgázszükségletét teljes egészében Oroszországból szerzi be, és egy ilyen lépéssel nem akarta veszélybe sodorni az amúgy kiváló finn-orosz energetikai kapcsolatokat.

Észtország az energetikai mellett a NEGP lehetséges katonai-stratégiai következményei miatt is szerette volna elkerülni a projekt megvalósulását, mivel tartottak az orosz Balti Flotta tevékenységének megélénkülésétől az észt felségvizek közelében. Aggodalmuk nem volt alaptalan, mivel orosz részről nem egyszer a legmagasabb szintű nyilatkozatokban is felmerült ennek a lehetősége. Így például Vlagyimir Putyin véleménye szerint: „A Balti Flottának többek között az is feladata, hogy biztosítsa gazdasági érdekeinket a Balti-tengeren. Adott esetben igénybe fogjuk venni a haditengerészet által nyújtott lehetőséget a felmerülő környezeti és technikai problémák elhárítására, ugyanis a II. világháború óta senki nem tudja jobban, hogy hogyan kell dolgozni a Balti-tengeren, mint a tengerészek."[72]

Az ilyen és ehhez hasonló kijelentések érthető módon Észtországban komoly kétségeket ébresztettek az Északi Áramlat projekt tisztán gazdasági jellegét illetően, és a figyelem középpontjába inkább annak politikai-katonai nyomásgyakorló eszközként való alkalmazhatóságát állították. Kérdéses azonban, hogy Észtország biztonsága szempontjából mennyiben jelentene változást az Északi Áramlat, illetve valójában tartaniuk kell-e az orosz haditengerészeti jelenlét térségben való megélénkülésétől? Jelenleg a kalinyingrádi enklávéban körülbelül 75 hadihajó és 10500 fős orosz katonai alakulat állomásozik elsősorban a Baltisky tengerészeti bázison. Valószínű, hogy ezek az egységek látnák el az Északi Áramlat felügyeletét, és hajtanák végre a szükséges karbantartási munkálatokat is. Mivel ezek az egységek már hosszú évek óta Kalinyingrádban állomásoznak, ezért a térségben való mozgásuk nem jelenthet újfajta biztonsági kockázatot Tallin számára. Mi több, Észtország NATO-tagként rendelkezik a szervezet biztonsági garanciáival, és Oroszországnak sem érdeke, hogy konfliktus idézzen elő a Balti-tenger térségében, hiszen azzal egyik legfontosabb energiaexport útvonalát bénítaná meg.

---

[71] UITED NATIONS – DIVISON FOR OCEAN AFFAIRS AND THE FAW OF SEA (1982): *United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982,* http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm (2011.02.13)

[72] WHIST, Benedik Solum (2008): *Nord Stream: Not Just a Pipeline - An analysis of the political debates in the Baltic Sea Region regarding the planned gas pipeline from Russia to Germany*, 34.o. http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R1508.pdf (2010.10.13)

Éppen ezért úgy gondolom, hogy Észtország katonai biztonsága szempontjából sem az Északi Áramlat sem pedig a felügyeletét esetlegesen ellátó orosz Balti flotta nem jelent veszélyt. A legnagyobb kihívás amellyel Tallinnak a NEGP megépítése miatta szemben kell néznie az a térségben bekövetkező környezeti katasztrófa lehetőségének növekedése, amelynek elemzése azonban nem tárgya jelen dolgozatnak.

6.2. Litvánia

Litvánia több mint ötven év megszállást követően a szovjet tagköztársaságok közül elsőként kiáltotta ki függetlenségét 1990. március 11-én. Ezt követően az Oroszországtól való távolodás politikájával párhuzamosan kiépítette és mélyítette kapcsolatait Európával, aminek eredményeként 2004-ben az Európai Unió és a NATO tagjává vált. A sikeres nyugati politikai és gazdasági integráció ellenére Észtországhoz hasonlóan Litvániában is komoly energetikai és biztonságpolitikai félelmek kiindulópontja az ország energetikai infrastruktúrájának szoros összefonódása az orosz-fehérorosz rendszerekkel. Mivel nem rendelkezik jelentősebb fosszilis vagy megújuló erőforrásokkal ezért Vilnius kénytelen kőolajszükségletének 90%-át és földgázigényének 100%-át orosz importból fedezni. Az ország kőolajellátást az oroszországi Brianszk régióból kiinduló két, egymással párhuzamos vezeték biztosítja, amelyek Fehéroroszországon áthaladva érkeznek Litvániába. Itt a birzai kompresszorállomásnál a két ág szétválik, és az északi Lettországba, míg a déli ág a Balti-térség egyetlen kőolaj-finomítójába, Mazeikiuba szállítja tovább a nyersanyagot.

Hasonlóan egy útvonalas az ellátási infrastruktúra földgáz esetén is, mivel csak a Jamal vezeték fehéroroszországi szakaszának egy leágazásán keresztül érkezik földgáz az országba. Ez a vezeték biztosítja Litvánia teljes földgázfogyasztását, amely az 1990-es évek eleji 1,7 milliárd m³-es szintről napjainkra elérte a 3,2 milliárd m³-t.[73] Ez az ország primer energiafogyasztásának több mint 30%-át teszi ki. Mi több az elkövetkező évtizedekben a földgázimport további növekedés várható, mivel Vilnius zöld utat kapott az Európai Uniótól egy 400 MW-os gáztüzelésű hőerőmű felépítésére 2020-ig.[74]

Infrastrukturális kötöttségei miatt a litván energetikai szektor tehát teljes mértékben Oroszországtól, illetve az orosz energiaimporttól függ. Az ebből adódó energiabiztonsági kockázatok jól megmutatkoztak 2004 telén, amikor Moszkva a Minszkkel kialakult elszámolási vita miatt elzárta a Jamal vezeték csapjait, ami miatt Litvánia és földgázellátás nélkül maradt. Litván politikusok, gazdasági elemzők és nemzetbiztonság szakemberek egyöntetű véleménye szerint ez, tehát a Gazpromnak és végső soron Moszkvának való kiszolgáltatottság jelenti a legnagyobb veszélyt az

[73] BP STATISTIVAL REWIEV (2010): *Gas Consumption,* http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6929&contentId=7044622 (2010.12.03)

[74] BARAN, Zeyno (2006): *Lithuanian Energy Security: Challenges and Choices,* 24.o. 2006. december 15, Hudson Institute, http://www.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=4365&pubType=HI_Reports (2011.03.06)

ország energiabiztonságára.[75] Litvánia számára az energetika éppen ezért egyúttal nemzetbiztonsági kérdés is, ami képes jelentősen befolyásolni az ország külpolitikai irányvonalát is.

Az Oroszországgal szembeni kiszolgáltatottság érzése még jobban felerősödött miután Németország és Oroszország 2005-ben aláírta az Északi Áramlat megépítéséről szóló szerződést. Vilnius a kezdetektől fogva ellenezte a projektet, és határozottan kiállt az Amber vezeték megépítésének szükségessége mellett. Litvánia szerint ugyanis az Északi Áramlat még kiszolgáltatottabbá teszi a balti államokat energiapolitikai szempontból Oroszországgal szemben, és tovább növeli az európai energetikai rendszertől való izolációjukat. Mindez Vilnius szempontjából jelentős kihatással van a Gazprommal folytatott földgáz ártárgyalásokra is. Litvánia számára az alternatív földgázimport lehetőségének teljes hiánya ugyanis azt jelenti, hogy el kell fogadnia a Moszkva által megszabott, az európai átlagnál akár jóval magasabb földgázárat is, ha nem akarja veszélybe sodorni ellátásbiztonságát. Ennek megfelelően Litvánia nem is tudta megakadályozni, hogy a Gazprom a 2006-os 125 USD/1000 m³-ről 2010-re fokozatosan 320 USD/1000 m³-re ne emelje a földgáz árát.[76] Ami azonban még ennél is fájóbb Lettország számára az az Európai Unió érdektelensége az Amber projektet illetően. Vilniusban ebből azt a következtetést vonták le, hogy a régi nagy Uniós tagállamok számára az új tagok energiapolitikai és energiabiztonsági érdekei nem igazán számítanak. Mi több számos litván politikus szerint Brüsszel ez által lényegében a saját maga által megfogalmazott, minden Európai uniós tagállam egy közös európai földgázpiacban való integrálásának célkitűzését adta fel, és biztosított elsőbbséget az Oroszországgal fenntartott bilaterális energetikai kapcsolatoknak. Vilnius szerint Európai Unió egyértelműen elszalasztotta annak lehetőségét, hogy az Oroszországgal fenntartott energetikai kapcsolatok terén az „egy hangon való megszólalás" irányába lépjen előre.

6.2.1. A Kalinyingrád-faktor

Litvánia Északi Áramlattal szembeni elutasító magatartása kettős természetű. A hivatalosan kommunikált álláspont mellett ugyanis- miszerint a projekt negatívan befolyásolja a balti-térség energiabiztonságát, és jelentősen hátráltatja az Európán belüli energetikai integráció és szolidaritás létrejöttét - létezik egy nemzetközi téren elhallgatott, saját érdekeket előtérbe helyező litván érdekrendszer is. Ennek lényege, hogy Vilnius igyekszik elkerülni, hogy az Északi Áramlat miatt csökkenjen az Oroszországgal szembeni nyomásgyakorló potenciálja földgáz-tranzitállam szerepének esetleges elvesztése miatt.

A földgáz-tranzitállam szerep elvesztése miatti félelmek azért merültek fel, mivel az Északi Áramlat nyomvonalának első tervei még tartalmaztak egy leágazásnak a fő vezetékről a Litvánia, Fehéroroszország és Lengyelország által határolt, és az anyaországgal közvetlen összeköttetéssel nem rendelkező kalinyingrádi enklávéba is.

[75] ANELIUNAS, Tomas és MOLIS, Arunas (2006): *The NEGP Drops Away Lithuania's Hopes to Become Transit Country*, in: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 20-24.o., 2006, Szentpétervár

[76] Litvánia éves földgázfogyasztása átlagosan 3 milliárd m³.

3. ábra: A kalinyingrádi enklávé földgázellátását biztosító földgázvezeték útvonala

Forrás: http://www.gasprom.com

Jóllehet a projekt információs dokumentumok szerint jelenleg nincs szó ennek megépítéséről, azonban ez nem jelenti azt, hogy a későbbiekben ne lehetne lefektetni egy Kalinyingrádot az Északi Áramlattal összekötő vezetéket. Amellett azonban, hogy ez biztosítaná az enklávé rohamosan növekvő energiaigényének kielégítését, egyúttal jelentős negatív hatást is gyakorolna Litvánia tranzitállam szerepére és energiabiztonságára. Eddig ugyanis Vilnius méltán gondolta úgy, hogy az egyetlen, Kalinyingrád ellátását biztosító és területén áthaladó földgázvezeték miatt csekély az ellene irányuló orosz földgáz embargó lehetősége. Egy leágazás megépítését követően azonban Litvánia elvesztené ezt az általa biztonsági garanciaként felfogott pozíciót. Valószínű tehát, hogy a tranzitállam státus elvesztését követően jelentősen megnövekedne Litvánia érzékenysége a Baltikumban tett orosz energiapolitikai lépésekkel szemben.

Kérdéses azonban, hogy energetikai szempontból valóban megalapozott-e ez a tranzitállam stárus miatti biztonságérzés? Véleményem szerint ugyanis a tranzitállam szerep sokkal inkább önámítás, mintsem valós nyomásgyakorló eszköz Litvánia kezében. Ennek legfőbb oka, hogy a litván földgáz vezetékrendszert üzemeltető vállalat a Lietuvos dujos jelentős része a Gazprom (37,1%) illetve az E.ON Ruhrgas (38,9%) kezében van, és a litván állam csupán a részvények 17,7 %-ának birtokosa.[77] Éppen ezért nehezen elképzelhető, hogy Litvánia saját területén el tudná zárni a gázcsapokat Kalinyingrád irányába. A területén áthaladó földgáztranzit tehát nem tekinthető valós energiapolitikai nyomásgyakorló eszköznek Vilnius kezében az Oroszországgal szembeni energetikai tárgyalások során.

[77] LIETUVOS DUJOS: *Shareholders*, A Lietuvos Dujos AB részvényesei 2010. december 31-én. http://www.dujos.lt/index.php/investors-relations/shareholders/1102 (2011.03.04)

6.3. Lettország és az energetikai pragmatizmus

Jóllehet mindhárom balti állam hasonló, viszontagságokkal teli történelmi tapasztalatokkal rendelkezik Oroszországot illetően, Lettország esetében azonban ez mégsem vezetett az Északi Áramlat projekt szinte automatikus elutasításához, mint ahogy ez történt Észtország és Litvánia esetében. Ez az oka annak, hogy a megszokott tagolástól eltérően nem a Tallin, Riga, Vilnius sorrendet követve építettem fel dolgozatomat, hanem előbb a mereven elutasító észt és litván álláspont okait elemeztem, és ezt követően tértem rá a pragmatistább lett nézőpont bemutatására. Lettország a másik két balti államtól eltérően ugyanis nem helyezte az Északi Áramlattal kapcsolatos orosz-német elképzeléseket energetikai vagy biztonságpolitikai kontextusba, és ennek megfelelően Rigában nem is merültek fel az észt vagy litván energiabiztonsági félelmekhez hasonló megfontolások. Mindez annak ellenére, hogy energiapolitikai kérdések az elmúlt 15 évben folyamatosan a lett-orosz politikai agenda élén álltak. Elmondható, hogy az energetikai szektoron belüli események indikátorként szolgáltak a lett-orosz kapcsolatrendszer egésze számára, és azon belül is különösen a kőolajtranzit tekinthető az államközi kapcsolatok minőségi fokmérőjének.

A Szovjetunió széthullását követően Rigának és Moszkvának is alapvető érdeke fűződött a szoros bilaterális energetikai kapcsolatok fenntartásához, mivel Lettországon keresztül bonyolódott orosz energiatranzit jelentős része. Oroszország számára ugyanis a lettországi Ventspils kikötője jelentette az Európába irányuló orosz kőolajszállítások elsődleges tengeri tranzitállomásává, aminek köszönhetően Riga jelentős tranzitból származó bevételekhez jutott.[78] A kölcsönös függésnek köszönhetően nem terhelték jelentősebb konfliktusok a két ország energiapolitikai kapcsolatrendszerét, és ez nem változott meg az Északi Áramlat projekt terveinek nyilvánosságra kerülését követően sem. Ennek okai jól tetten érhetőek a lett miniszterelnöknek, Valdis Zaltersnak az orosz Eko Moszkvi rádiónak adott 2009. áprilisi interjújában, ahol országa Északi Áramlattal kapcsolatos álláspontjáról nyilatkozott.[79] Az interjúban többek között kifejtette, hogy Lettország nem ellenzi a projekt megvalósulását, azonban jobban örült volna, hogyha a vezeték nyomvonalát egy olyan, alternatív útvonalon jelölik ki, amelyből Lettországnak is gazdasági haszna származik. A miniszterelnök itt minden bizonnyal az Amber vezetékre célzott. Litvánia részéről ezen kívül nem merültek fel energetikai vagy biztonságpolitikai aggodalom a projekttel kapcsolatban. Valdis azonban hangsúlyozottan felhívta a kivitelezésben érintett országok figyelmét a Balti-tenger páratlan környezeti értékeire, illetve, hogy azokat fokozottan óvni kell a vezeték lefektetése során. Látható tehát, hogy ellentétben Észtországgal és Litvániával Lettországban nem ragadtak ki egy felmerülő politikai, gazdasági, vagy biztonsági kérdést, és nem próbálták meg annak túlhangsúlyozásával

[78] Jóllehet, ez jelentősen csökkent a Baltic Pipeline System illetve a Primorszki kikötő üzembe helyezését követően.

[79] Az interjú meghallgatható illetve szövege elolvasható az Eko Moszkvi rádió honlapján: http://www.echo.msk.ru/programs/beseda/585616-echo/ (2011.03.08)

kritizálni az Északi Áramlatot. Sőt a miniszterelnök ismételten hangsúlyozta országa és Oroszország közti jó energetikai kapcsolatok fontosságát, amely véleménye szerint különösen fontos Riga számára a földgáz kereskedelem terén. Mindez nem meglepő annak ismeretében, hogy Lettország 1,6 millió m³/éves földgázfogyasztását 100%-ban Oroszországból importálja. Valdis szavai szerint: „létezik egy olyan politikai sztereotípia, hogy az orosz földgáztól való függőségünk miatt lehetséges az ellenünk irányuló szállítási stop (....) jóllehet, ez igaz, azonban az elmúlt 20 évben nem fordult elő ilyen."[80] Lettország az Oroszországtól való importfüggőséget tehát nem fenyegetésként fogja fel, mint a másik két balti állam, hanem sokkal inkább úgy látja, hogy a hosszú ideje stabil energetikai kapcsolat biztosítja számára a földgázellátás biztonságát. Mindez egyértelmű jele az országot uraló pragmatista politikai légkörnek, amely nem teszi lehetővé Riga számára, hogy belebonyolódjon olyan, véleménye szerint túlbiztonságiasodott vitákba, mint amilyen az Északi Áramlat körül kialakult. Zalters mindezt azzal indokolta, hogy Lettország egy nyitott gazdaságú ország, amelyben a gazdasági kérdések szerepelnek az agenda élén, és a politikai kérdések csupán ez után következnek.[81]

Összességében úgy tűnik tehát, hogy a lett vezetés rugalmasabb álláspontot képvisel a NEGP projektet illetően, mint a másik két szomszédos balti állam. Jóllehet, tehát Rigát számos tekintetben hasonló történelmi szálak fűzik Oroszországhoz, mint a másik két balti államot, Lettország mégis sokkal pragmatistábban viszonyul Oroszországhoz és a vele kapcsolatos energetikai kérdésekhez, így az Északi Áramlathoz is, mint szomszédai.

[80] U.o.
[81] U.o.

7. Finnország

Finnország a II. világháború vége óta katonai téren önkéntesen semleges ország. Annak ellenére, hogy politikai szempontból a nagyhatalmak hosszú évtizedeken át egyértelműen a szovjet érdekszférába tartozó államként tekintettek Finnországra, Helsinkinek mégis sikerült az 1970-as évek közepétől kezdve lépésről-lépésre közelednie Nyugat-Európához, aminek eredményeként 1995. január 1-jén az Európai Unió tagjává vált. A fokozatos nyugati irányba fordulás azonban nem terhelte meg az Oroszországgal fenntartott bilaterális kapcsolatokat, mivel Finnország igyekezett mindvégig együttműködésen alapuló politikai párbeszédet fenntartani Moszkvával is. Ez a pragmatista irányvonal napjainkban is jelentős szerepet játszik Helsinki Oroszország politikájában, mivel – Észtországgal vagy Litvániával ellentétben – Finnországot sokkal inkább gazdasági és energetikai, semmint katonai-stratégiai megfontolások vezérlik a Moszkvával fenntartott kapcsolatok terén. Ennek legfőbb oka, hogy Oroszország egyik legjelentősebb kereskedelmi partnere, energiahordozók terén pedig monopolhelyzetet élvező szállítója.

Mivel Finnország nem rendelkezik számottevő hazai szénhidrogén tartalékokkal, és nem áll összeköttetésben az európai energetikai rendszerrel sem, ezért kénytelen 9,9 millió tonna/éves kőolajszükségletének 75%-át és 3,6 milliárd m^3-es földgázfogyasztásának 100%-át orosz forrásból importálni.[82] Ennek fényében érthető, hogy miért bír a finn–orosz kapcsolatok terén Helsinki számára az energiapolitika, azon belül is a földgáz kereskedelem kiemelt jelentőséggel.

Finnország és a Szovjetunió az első, 1,4 millió m^3 földgáz leszállításáról szóló szerződést 1971-ben kötötte meg, és a tényleges szállítások a két országot összekötő vezetékes infrastruktúra kiépítését követően 1974-ben indultak meg. Az orosz földgáz azonban csupán egyetlen útvonalon, a „Northern Lights" földgázvezeték egyik oroszországi leágazásán keresztül érkezik az országba a finn nemzeti fölgázellátó vállalat a Gazum, és a Gazprom között 2005-ben megkötött és 2025-ig érvényes szerződés alapján. Azon túlmenően, hogy Finnország földgázellátását teljes egészében a Gazprom biztosítja, az orosz konszern egyúttal jelentős érdekeltséggel rendelkezik a

[82] STATISTICAL REVIEW OF WORL ENERGY (2010): *Section Natural Gas*, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/natural_gas_section_2010.pdf (2010.11.19)

Gazumban is. A Fortum (31%) a finn állam (24%) és az E.ON Ruhrgas (20%) mellett ugyanis a Gazprom tulajdonában van a Gazum részvényeinek 25%-a.[83] Az orosz energetikai óriás még 1998-ban vásárolta meg a vállalat részvényeit a finn kormányzat jóváhagyását követően. Az ügylethez való finn hozzájárulás hátterében Helsinki azon megfontolása állt, hogy az orosz partnert érdekelté kell tenni vállalati nyereség elérésében, és ez által végső soron az ország ellátás és energiabiztonságának megteremtésében és szavatolásában is.[84] Döntő szerepet játszott az orosz részesedésszerzés engedélyezésében továbbá az is, hogy Finnország geológiai adottságai nem teszik lehetővé földgáz tárolását, ami miatt már egy rövidebb ellátási zavar is érzékenyen érintené az országot.

Ennek ellenére Helsinki számára napjainkban nem az egyoldalú, orosz szállítótól való függés jelenti a legnagyobb energiabiztonsági kihívást, hanem sokkal inkább annak lehetőség, hogy Oroszország növekvő belső szükségletei és az emelkedő külföldi kereslet következtében a jövőben egy esetlegesen fellépő nyersanyag hiány esetén inkább a nagy nyugat-európai államokat látná el földgázzal semmint az olyan kis piacnak számító országokat, mint amilyen Finnország is.[85] Éppen ezért Helsinki támogat minden, az Európai Unión belüli egységesség, és az egymás iránti energetikai szolidaritást erősítő infrastrukturális elképzelést. Meglepő módon Finnország ilyen projektnek tekinti az Északi Áramlatot is. De vajon mi lehet az oka ennek a balti-térség többi államáétól alapvetően eltérő, energiabiztonsági és biztonságpolitikai megfontolásokat és aggodalmakat nélkülöző álláspontnak az Északi Áramlatot illetően?

7.1. Az energetikai refinlandizáció küszöbén?

Az Északi Áramlat projekttel kapcsolatos finn álláspont jelentősen különbözik a Balti-térség többi államáétól, mivel azok mereven elutasító álláspontjával ellentétben Finnország nem helyezte a vezeték megépítését nyíltan energetikai vagy biztonságpolitikai kontextusba. Még annak ellenére sem, hogy a vezeték nyomvonala áthalad a finn kizárólagos gazdasági övezeten ami - figyelembe véve a térségben várhatóan megélénkülő orosz haditengerészeti jelenlétet – jelentős kihatással lehet Finnország biztonságpolitikai helyzetére is. Helsinki azonban még az ilyen várható következmények dacára sem ellenezte a projekt kivitelezését sőt, egyenesen támogatásáról biztosította az abban részt vevő vállalatokat és országokat. Ahogyan azt az ország elnöke Tarja Halonen egy interjúban megfogalmazta: „Az Északi Áramlat földgázvezeték (…) eltérő fogadtatásban részesült a Balti- tenger part menti államainak körében. Finnország úgy fogja fel a projektet, mint aminek segítségével jelentősen

[83] GASUM vállalati honlap alapján. http://www.gasum.com/aboutgasum/Pages/Contacts.aspx (2011.03.29)

[84] NADEZDHA, Linas (2006): *The North European Gas Pipeline: View From Finland*, in.: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 46-48.o, Szentpétervár

[85] LUDVIG, Zsuzsa (2010): *Finnország – Józan partnerség,* 34.o. FÁK Projekt, MeH-MTAStratégiai kutatások, http://www.fakprojekt.hu/index.php?data[mid]=4 (2011.02.08)

növelhető Európa energiabiztonsága. A vezeték önmagában biztonságos módja a földgáz szállításának (…)".[86]

Természetesen ez nem azt jelenti, hogy Finnországban ne lett volna politikai vita az Északi Áramlat projektet illetően, azonban kétségtelen, hogy az sokkal kevésbé volt energetikai vagy biztonságpolitikai vetületű, mint a régió más országaiban. Éppen ezért ilyen jellegű megfontolások és aggodalmak nem is kaptak számottevő hazai vagy nemzetközi nyilvánosságot. Felmerült tehát a kérdés, hogy mi ennek az energetikai és biztonságpolitikai elemeket nélkülöző finn álláspontnak az oka, illetve hogy mért nem találkozunk Finnország esetében olyan Északi Áramlat ellenes érvrendszerrel, mint a balti-térség többi államában? Véleményem szerint ennek elsődleges oka Finnország különleges geopolitikai helyzetéből fakad. Finnország számára a több mint 1300 km hosszúságú Oroszországgal közös határszakasz, illetve a Barents tenger partján található murmanszki és arhangelszki valamint a Finn-öbölben található kronstadti orosz hadihajó bázis mellett az Északi Áramlat által jelentette orosz flottaegységek megnövekedett járőrtevékenysége már csupán elhanyagolható katonai-biztonsági relevanciával bír. Ezt támasztják alá Vaahtoranta Tapaninak, a Finn Külügyi Intézet igazgatójának a szavai, aki szerint: „Finnországot olyan szoros szálak fűznek Oroszországhoz, hogy nem lenne szerencsés dolog felhozni a környezetvédelmi mellett a csővezeték egyéb dimenzióit is (…) az amúgy sem változtatna helyzetünkön semmilyen tekintetben. Oroszország már amúgy is nagyon közel van Finnországhoz. Ez a projekt már nem hozhatja ennél is közelebb."[87]

Ennek a pragmatista, és erősen konfliktuskerülő magatartásnak az okai elsősorban az elmúlt ötven év finn-orosz történelmében keresendőek, amely Finnországot más geopolitikai következtetések levonására késztette Oroszországgal kapcsolatban, mint a Balti-térség többi államát. Ezekben a nehéz években ugyanis a finnek értékes és máig érvényes tapasztalatokat szereztek a téren, hogy hogyan viszonyuljanak keleti szomszédjukhoz. Helsinki felismerte, hogy érdekeit csakis az Oroszországgal fenntartott párbeszéd eredményeként biztosíthatja, és ennek megfelelően a finn külpolitika alapja hosszú évtizedekig arra a felismerésre épült, hogy az ország biztonságát egyedül a Szovjetunióval való békés egymás mellett élés garantálhatja.[88]

Ez természetesen nem azt jelentette, hogy minden esetben lehetséges volt a Moszkvával való megegyezés, hanem sokkal inkább, hogy Finnország igyekezett konfliktuskerülő bel-, kül-, és Oroszország politikát folytatni. Finn részről tehát az önkorlátozáson alapuló pragmatizmus volt a Moszkvával fenntartott kapcsolatok

---

[86] Tarja Halonen finn elnöknek a 2008. május 8-án a hamburig Überseeclubban elmondott beszéde alapján. A beszéd teljes szövege megtalálható a finn elnöki hivatal honlapján. http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?contentid=177457&contentlan=2&culture=en-US (2011.03.15)

[87] WHIST, Bendik Solum (2008): *Nord Stream: Not Just a Pipeline - An analysis of the political debates in the Baltic Sea region regarding the planned gas pipeline from Russia to Germany,* 35.o. 2008 november *,* http://fni.no/doc&pdf/FNI-R1508*.pdf ,* (2010.09.20)

[88] Juho Kusti Paasikivi köztársasági elnök (1946-1956) felismerte, hogy a Szovjetuniónak geopolitikai érdekei fűződnek Finnországhoz, amelyeket az ország biztonságának megőrzése érdekélben tiszteletben kell tartani. Utóda Urho Kekkonen (1956-1982) szintén orsztotta ezt a nézetet, és kiemelkedően fontosnak tartotta, hogy a Szovjetunió földrajzi közelsége miatt mindig szem előtt kell tartania annak érdekeit is. LUDVIG. 8.o.

központi eleme. Ennek értelmében a finnek arra törekedtek, hogy egyáltalán ne merüljön fel nézeteltérés a bilaterális kapcsolatok terén, ha pedig mégis sor került erre, akkor Helsinki minden esetben körültekintően választotta meg „harcait". Ez alól az energiapolitika sem volt kivétel, hiszen Finnország a legmagasabb fokú energia(biztonságot) garantáló modus vivendi kialakítására törekedett a Szovjetunióval.[89] Ezt a folyamatot, amely során egy állam erős befolyással rendelkezik egy szomszédos, gyengébb állam bel- és külpolitikai irányvonala felett, amely éppen ezért kész megalkuvó és alárendelt szerep betöltésére a kétoldalú kapcsolatok terén, hogy ez által biztosítsa önnön biztonságát és túlélését finlandizációnak nevezzük. Ilyen értelemben beszélhetünk akár Finnország energetikai re-finlandizációjáról is, hiszen az Északi Áramlat kapcsán ugyanazok a tendenciák figyelhetőek meg napjainkban energiapolitikai téren, mint a hidegháború alatti finn-orosz kapcsolatok idején.[90] Ez lehet az oka annak, hogy Finnországban a NEGP kapcsán csupán környezetvédelmi kérdések és aggodalmak merültek fel, és sem a közéletben sem pedig politikai szenten nem alakult ki vita annak esetleges katonai-biztonsági vonzatairól.

Elképzelhető tehát, hogy valójában Helsinki is szerette volna megakadályozni a projekt megvalósulását, azonban az öncenzúra összekapcsolódva az Oroszországra való nagyfokú energetikai ráutaltsággal lehetetlenné tette ezt számára. Ahogyan azt Kadri Liik az észt Védelmi Kutatóintézet igazgatója megfogalmazta: „Finnországban nagyon erős az öncenzúra. Éppen ezért az Oroszországgal fenntartott kapcsolatuk nem egészséges. Nem vitatják meg nyíltan az Oroszországgal kapcsolatos kérdéseket. Ez finlandizáció, és egyre jobban erősödik."[91]

Ez a vélemény tehát abból indul ki, hogy Finnország hasonló energetikai és biztonságpolitikai megfontolásokkal rendelkezik az Északi Áramlatot illetően mint Észtország vagy Litvánia, azonban Helsinki nem engedi, hogy az teret és nyilvánosságot kapjon a bel vagy külpolitikában.

Ha viszont Finnország számára az Északi Áramlat valóban nem jelent katonai-stratégiai vagy energetikai szempontból veszélyt - azaz az ország nem re-finlandizálódott energiapolitikai téren, és a finneket valójában is csak a projekt környezetvédelemi aspektusai érdeklik -, akkor miként lehetséges az, hogy Svédországban, annak ellenére, hogy az ország nem közvetlen szomszédja Oroszországnak, és nem is függ olyan jelentős mértékben az orosz energiaimporttól mint Finnország, vagy a balti-térség többi állama, heves bel- és külpolitikai vita bontakozott ki annak biztonságpolitikai következményeiről? Mi lehet az oka annak, hogy Svédország, amely Finnországgal ellentétben erős területi védelemre berendezkedett hadsereggel rendelkezik potenciális katonai-stratégiai veszélyforrásként értékelte a projektet, és heves, a Moszkvával fenntartott

[89] SINGELTON, Fred (1985): *Royal Allison: Finland's relations with the Soviet Union 1944-84* , 53.o. Royal Institute of International Affairs, London

[90] WHIST. 36.o.

[91] ZELENSKY, Mikhail (2009): *Changing the Energy Security balance in the Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community – Nord Stream gas pipeline case study*, University of Tampere, CBU Programme, 68.o. http://tutkielmat.uta.fi/browse_en.php?_submission=true&yks=_&tdk=_&lts=_&oa=_&type=_&year=_ &query=nord+stream (2011.02.12)

kapcsolatait is negatívan befolyásoló konfrontációba bocsátkozott. A következő fejezetben erre a kérdésre igyekszem megtalálni a választ.

8. Svédország

Annak ellenére, hogy a skandináv országok egyazon földrajzi, politikai és gazdasági egységhez tartozónak tekinthetőek, Oroszország-politikájuk terén mégis jelentős eltérések tapasztalhatóak. Különösen igaz ez Finnország és Svédország esetében, melyekben alapvetően eltérő, az ambivalens történelmi tapasztalatok hatására kialakult és rögzült, napjaink politikai irányvonalát is jelentősen befolyásoló Oroszországgal kép él.

Svédország esetében a jelenlegi, hűvös viszony kialakulásának kezdetei az Orosz Birodalomtól elszenvedett 1809-es háborús vereséghez kötődnek, aminek következtében Stockholm elvesztette addigi vezető hatalmi pozícióját a Balti-tenger térségében. Ezt követően Svédország elkerülendő a további fegyveres összecsapások kialakulását Oroszországgal igyekezett inkább a nem túl szoros, de párbeszéden alapuló kapcsolatokat kialakítani Moszkvával. Mindez napjainkban is jelentős kihatással van Svédországnak az Európai Unión belül képviselt Oroszország-politikájára. Stockholm ugyanis – az Unió egyes tagállamaival ellentétben – sokkal kevésbé elnéző az orosz autoriter politikai tendenciákkal kapcsolatban, és véleménye szerint Brüsszelnek határozottabban fel kellene lépnie Moszkvával szemben az „európai értékek" számon kérése terén.[92] Svédország számára azért lehetséges az ilyen, olykor akár keményvonalasnak is nevezhető politikai irányvonal képviselete Oroszországgal szemben, mivel energetikai szektora – ellentétben számos más uniós tagállamtól – nem függ az orosz energiahordozó importtól, és így nem kell tartania az orosz energiafegyver esetleges alkalmazásától. Jelentős szerepet játszik ebben az ország energetikai infrastruktúrájának fejlettsége és többirányúsága, aminek köszönhetően annak ellenére, hogy az orosz forrásból származó kőolaj napjainkban az összes fogyasztás körülbelül 35 %-át teszi ki, Svédország képes más forrásokat – Norvégia, Dánia, Venezuela – is bevonni ellátásába.[93]

Még kedvezőbb az ország helyzete földgáz felhasználás terén, mivel az évente importált csupán 1 milliárd m³ körüli mennyiséget – ami Svédország primer energiafogyasztásának alig több, mint 1,5 %-át teszi ki - képes a dán és svéd földgázrendszer összekapcsolódásának köszönhetően Dániából beszerezni. A kirívóan alacsony földgázfogyasztás legfőbb oka, hogy csupán 47 000 svéd háztartás használ

[92] LUDVIG 50.o.

[93] Svédország kőolajimportjának származási hely szerinti megoszlásáról lásd a 6. számú mellékletet.

földgázt fűtési célokra,[94] a lakosság túlnyomó része pedig inkább az országon belül előállított, és jóval olcsóbb elektromos áramot használja ilyen célra. Svédország annak érdekében, hogy tovább növelje energiabiztonságát 2007-bem zöld utat adott az E.ON Ruhrgasnak, hogy megépítsen egy Németországot Dánián át Svédországgal összekötő, Baltic Gas Interconnector (BGI) névre keresztelt földgázvezetéket, ez által még szorosabban integrálva Svédországot a kontinens energetikai vérkeringésébe.[95]

Látható tehát, hogy energetika terén Svédország a Balti-térségben egyedülálló módon nincs függő helyzetben Oroszországtól. Ennek megfelelően az Északi Áramlat kapcsán nem is annak az ország energiabiztonságára gyakorolt esetleges negatív hatásai, hanem sokkal inkább a projekt lehetséges biztonság és védelempolitikai következményiről alakult ki heves vita Svédországban.

8.1. Az Északi Áramlat a svéd biztonságpolitika középpontjában

A svéd biztonság- és védelempolitika számára a Balti-tenger térsége megkülönböztetett jelentőséggel bír mind regionális, mind pedig Európai Uniós kontextusban. Az Északi Áramlat projekt miatt bekövetkező változások a régió biztonsági komplexumában éppen ezért jelentős kihívások elé állították Svédországot katonai-stratégiai téren. Stockholm számára a legnagyobb ilyen kihívást kétségtelenül az Északi Áramlat konzorciumnak a Svédországhoz tartozó Gotland sziget közelébe tervezett, a vezeték technikai felügyeletének és karbantartásának ellátására hivatott szervizállomás kérdése jelentette.[96] A platform körüli számos megválaszolatlan kérdés miatt ugyanis svéd politikai körökben az a vélemény vált uralkodóvá, hogy annak valós célja nem más, mint egyfajta orosz „kémközpont" létrehozása a Balti-tenger térségében.[97] Az ezzel kapcsolatos félelmeket legjobban talán Ulrika Massingnak a svéd védelmi bizottság szóvivőjének a nyilatkozata érzékelteti, miszerint: „A földgázvezeték megépítése egyértelműen rendelkezik védelem- és biztonságpolitikai aspektusokkal is, amit a svéd kormányzat nem hagyhat figyelmen kívül. A vezeték és a szervíz platform, amely Gotland sziget közelében kerülne megépítésre, felettébb problematikus Svédország számára védelempolitikai szempontból. Azon ugyanis orosz katonák fognak állomásozni csupán pár kilométerre a svéd partoktól. Oroszország még napjainkban is hasonló létesítményeket használ, hogy információkat szerezzen más államokról, és a svéd EEZ-ben lefektetett földgázvezetékkel képesek lesznek adatokat szerezni védelmi tevékenységünkről."[98]

---

[94] THE ENERGY MARKET INSPECTORATE (2009): *The Swedish electricity and natural gas markets 2009*, 40.o. http://www.energyregulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/NATIONAL_ REPORTS/National%20Reporting%202010/NR_En/E10_NR_Sweden-EN.pdf (2011.03.10)

[95] LARSSON, Robert. L (2007): 67.o.

[96] A szervízplatform tervezett helyzetéről lásd a 7. számú mellékletet.

[97] SPIEGEL ONLINE (2006): *Sweden Afraid of Russian Spook,* 2006. november 15 http://www.spiegel.de/international/0,1518,448652,00.html (2011.03.10)

[98] WHIST 30.o.

Tovább növelte a svéd bizonytalanságot, hogy az NSAG projekt információs dokumentumaiból sem derült ki pontosan, hogy a platform állandó személyzettel rendelkezne-e, vagy csupán a munkálatok elvégzésének idejére állomásoznának rajta emberek. Az egyetlen, az Északi Áramlat konzorcium részéről kiadott nyilatkozat ezzel kapcsolatban annyit közölt csak, hogy „a vállalat 8-10 fő karbantartó és felügyeleti feladatok ellátását végző személlyel számol."[99] Azt azonban már nem határozták meg, hogy pontosan kik is lennének ezek a személyek, vagy hogy állandó vagy átmeneti jelleggel tartózkodnának-e a platformon. Svédországban mindebből azt a következtetést vonták le, hogy a Gazprom minden bizonnyal érvényesíteni kívánja majd 51%-nyi azaz többségi részesedését a projektben annak érdekében, hogy ezek a személyek orosz állampolgárok legyenek. Az ezzel kapcsolatos svéd aggályokat jól érzékelteti a Svéd Védelmi Minisztériummal szoros kapcsolatban álló Svéd Védelmi Kutatóintézet (FOI) által közzétett tanulmány, mely szerint, ha a platformon orosz katonák vagy technológusok állomásoznának, akkor Moszkva minden bizonnyal ragaszkodna ahhoz is, hogy azok biztonságáról orosz haditengerészeti egységek gondoskodjanak még akkor is, ha az jogilag Svédország kötelezettsége lenne.[100] A tanulmány szerint továbbá Moszkvának az orosz állampolgárok külföldi védelmével kapcsolatos határozott álláspontja miatt abban az esetben, ha Svédország nem lenne képes elhárítani egy esetleges krízishelyzetet Stockholmnak a térségben megnövekedett orosz haditengerészeti jelenléttel és aktivitással is számolnia kellene. A FOI szerint továbbá Oroszországban jól kiépített, és szoros együttműködés áll fent az energetikai vállalatok és a katonai illetve biztonsági szakszolgálatok között, mi kérdésessé teszi a projekt valóban tisztán energetikai céljait. Véleményük szerint ugyanis a vezeték felügyeletéhez elengedhetetlenül szükséges érzékeny eszközök nem csupán ellenőrzési, hanem duális funkciók ellátására is alkalmasak lehetnek – értsd kémkedés – és ezt svéd részről nem lehetne nyomon követni.[101] Mi több, ezek a félelmek Stockholm részről nem csupán a platform, hanem egyúttal az egész vezeték kapcsán is felmerültek. Svédország ugyani attól tartott, hogy magára a vezetékre is lehetne olyan érzékelőket telepíteni, amelyek képesek a vezeték körzetében zajló tenger alatti és feletti svéd haditengerészeti csapatmozgásokat monitorizálni.[102]

Mint látható, az Északi Áramlattal kapcsolatban svéd részről rengeteg biztonság- és védelempolitikai megfontolás és aggodalom merült fel, amelyeket Moszkva nem hagyhatott válasz nélkül. Éppen ezért Oroszország svédországi nagykövete Alexander Kadakin 2007. február 13-án megnyugtatandó a stockholmi politikusokat, interjút adott a Svéd Rádiónak, amelyben kifejtette, hogy: „Minden megfogalmazott vád

---

[99] NORD STREAM AG (2006): *Project Information Document* http://www.nord-stream.com/uploads/media/PID_ENGLISH.pdf (2010.09.20)

[100] Az ENSZ Tengerjogi Egyezmény 60. §-ának értelmében mivel a svéd kizárólagos gazdasági övezetben lenne az építmény, ezért Svédország feladata és kötelezettsége lenne annak védelmét biztosítani.

[101] FOI SWEDISH DEFENCE RESEARCH AGENCY (2007): *Statement to the Ministry of Defence concerning Nord Stream and the gas pipeline through the Baltic Sea*, 17.o. 2007. február 7 http://www.nord-stream.com/uploads/media/fois_yttrande_ga%CC%88llande_nord_stream-slutdokument-en.pdf (2011.03.12)

[102] DAGENS NYHETER (2006): *Gasledningen ett militärt hot mot Sverige* http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=622003 (2011.03.16)

politikai motivációjú, és az azt alátámasztani hivatott érvelések nélkülöznek minden alapot. (…) nagy butaság, hogy egyesek azt állítják, hogy a szerviz platform (…) valamiféle Svédország ellen irányuló kémbázis lenne. Lehetnek ugyanis akár svéd technikusok és mérnökök is, akik a platformon dolgoznak (…) Miért lenne szükségünk a Balti-tenger közepén egy kémbázisra, ha már megvannak az eszközeink arra, hogy leolvassuk egy autó rendszámtábláját Stockholm belvárosában műholdjaink segítségével?"[103]

A nagykövet nyilatkozata azonban érthető módon nem érte el célját, és ahelyett, hogy eloszlatta volna a svéd biztonságpolitikai aggodalmakat egyenesen az „orosz nagyhatalmi arrogancia" vádját vonta maga után.[104] Ezt követően, hogy elejét vegye a feszültségek további kiéleződésének az Északi Áramlat konzorcium 2008. áprilisában visszavonta a platform megépítésére vonatkozó terveit, amit azzal indokolt, hogy technológiai fejlesztéseknek köszönhetően szükségtelenné vált a szervizállomás megépítése, valamint hogy a vezeték karbantartási munkálatait lehetséges elvégezni egy úgynevezett PIG robottal (pipeline inspection gauges), amely képes a vezeték teljes ellenőrzésére.[105] Itt azonban érdemes megemlíteni, hogy az ENSZ Tengerjogi Egyezmény 60. §-ának értelmében - amelyet mind Oroszország mind pedig Svédország ratifikált - a part menti államoknak jogukban áll, hogy építkezzenek vagy engedélyezzék az építkezést más államoknak kizárólagos gazdasági övezetükben.[106] Figyelembe véve a svéd biztonsági megfontolásokat – legyenek azok megalapozottak vagy sem – ez azt jelenthette volna, hogy Stockholm erre hivatkozva akár meg is tagadhatta volna hozzájárulását a projekthez. Valószínűleg tehát ez volt az oka annak, hogy az Északi Áramlat konzorcium végül lemondott a platform megépítéséről annak érdekében, hogy megkaphassa Stockholm hozzájárulást a vezetéknek a svéd kizárólagos gazdasági övezetében történő lefektetéséhez. Az pedig, hogy a szervizállomás tervének feladását követően Svédország rövid időn belül megadta hozzájárulását a projekthez egyértelműen bizonyítja, hogy Svédország számára nem a projekt kivitelezőivel, vagy annak energetikai következményivel volt gondja, hanem sokkal inkább annak biztonsági vonzataival. Ez esetben azonban felmerül a kérdés, hogy megalapozottak-e az Oroszországtól való svéd félelmek?

Ennek megválaszolására szeretném idézni a Svéd Külügyi Intézet munkatársának Jakub Swiecickinek a szavait, aki szerint: „Svédország számára a balti régióban nem létezik más ellenfél, mint Oroszország – függetlenül attól, hogy kommunista vagy más

---

[103] Az orosz nagykövettel készített interjú szövege megtáláható, illetve a hanganyag meghallgatható a Svergie Radio honlapján. SVERGIE RADIO (2007): *Ryske ambassadören: Gasledningen var EU:s idé,* http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=1198646, 2007. február 13, (2011.02.27)

[104] EXPRESSEN (2007): *Ambassadören: Messing – en idi,* 2007.február 15, http:// www.expressen.se/1.558113 (2011.0312)

[105] THE BALTIC COURSE (2008): *Maintenance of Nord Stream pipelines feasible without A service platform,* 2008. április 8, http://www.baltic-course.com/eng/energy/?doc=764 (2011.03.26)

[106] UITED NATIONS – DIVISON FOR OCEAN AFFAIRS AND THE LAW OF SEA: *Part V. Exclusive Economic Zone,* http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/part5.htm (2011.04.01)

politikai beállítottságú-e az ország. A svéd biztonságpolitikában Oroszország a 18. század közepe óta tölt be központi szerepet, amióta felváltotta Svédországot, mint a balti-térség nagyhatalma."[107]

Azonban még ha mindez igaz is, akkor sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy mindez már több mint 200 évvel ez előtt történt, illetve, hogy Svédország jelenleg bolygónk egyik legjelentősebb politikai, gazdasági és katonai tömörülésének, az Európai Uniónak tagja. Éppen ezért úgy gondolom, hogy svéd részről hibás kiindulópont az Északi Áramlatot ennyire biztonságiasított kontextusban szemlélni, mivel ez hosszú távon tovább ronthatja az amúgy is hűvös svéd-orosz kapcsolatok légkörét, és ezáltal egyfajta önbeteljesítő jóslatnak bizonyulhat.

[107] WHIST: 39.o.

9. Tengerészeti biztonság

A 21. század egyre nagyobb mértékben energiafüggő társadalmai számára a folyamatos és biztonságos energiaellátás kiemelt jelentőséggel bír. Éppen ezért az olyan, helyhez kötött szállítási infrastruktúrák, mint amilyenek a kőolaj- és földgázvezetékek is kiemelt helyen szerepelnek a nemzetközi terrorista szervezetek célpontjai között. Jóllehet napjainkban leginkább szárazföldi energetikai létesítmények és vezetékek ellen elkövetett terrorista akciókról hallhatunk elsősorban Irak, Pakisztán, vagy Csecsenföld kapcsán, azonban ez nem jelenti azt, hogy ne követtek már el sikeres támadást tengeri olaj- és gázipari létesítmények ellen. Jó példa erre a Nigéria partjainál található tengeri olajfúró platformok ellen elkövetett támadássorozat 2008-ban.[108] Az Északi Áramlat esetében jóllehet technikai szempontból felettébb bonyolult lenne egy hasonló jellegű akció végrehajtása, azonban koránt sem elképzelhetetlen. A vezeték méreteiből adódóan ugyanis szinte lehetetlen állandó, és teljes körű felügyelet, illetve védelem biztosítása annak teljes hosszán. Ennek ellenére napjainkban egy Északi Áramlat ellen irányuló terroristatámadás lehetősége marginális, mivel a Balti-tenger térsége egyike bolygónk legstabilabb politikai, gazdasági és katonai régióinak. Mivel azonban gyorsan változó globális világban élünk, és a vezeték üzemidejét több mint fél évszázadra tervezték, ezért ilyen távlatokban nem lehetséges pontosan előre látni a Balti-térség biztonsági komplexumában bekövetkező változásokat, és egyúttal azt sem, hogy a jövőben milyen új kihívások fognak felmerülni az olyan kritikus energetikai infrastruktúrák védelme terén, mint amilyen az Északi Áramlat is.

Éppen ezért a jövőben a térség és a vezeték biztonsága szempontjából a tengerészeti illetve haditengerészeti kérdések kiemelkedő jelentőségűek lesznek. Ahogy az dolgozatomban is jól látható volt az Északi Áramlat kivitelezői számos esetben nem vették figyelembe a régió érzékeny történelmi, politikai, és katonai-stratégiai viszonyait, ami jelentősen megnehezítheti a vezeték elleni, amúgy is kiszámíthatatlan terroristatámadások megakadályozását. Éppen ezért a biztonság megőrzésének kulcsa lehetne a térség államai közti szorosabb (hadi)tengerészeti együttműködés kialakítása, amelyben kiemelt szerepet kellene biztosítaniuk egy kifejezetten a Balti-régióra szabott tengerészeti rezsim létrehozásának. Egy ilyen rendszerrel lehetséges volna ugyanis a lehető legmagasabb szinten biztosítani többek között az Északi Áramlat védelmét is. Ennek alapját mindenekelőtt a térség államai

[108] CBS NEWS (2008): *Attack Shuts Down Nigeria Oil Platform*, 2008. június 19. http://www.cbsnews.com/stories/2008/06/19/world/main4193600.shtml?source=RSSattr=Business_4193600 (2011.04.03)

közti szorosabb együttműködés kell, hogy jelentse, elsősorban a nemzeti tenger felügyeleti szervek között. Mivel azonban a part menti államok jelenleg a balti-tengeri felségterületük ellenőrzését elosztották olyan rendvédelmi és katonai szervek között, úgy, mint rendőrség, parti őrség vagy katonai alakulatok, ezért a hatékonyabb biztonsági rendszer kiépítése érdekében szükséges volna ezek tevékenységének a kooperáció és koordináció alapjain nyugvó összehangolása. A 21. században ugyanis fel kell készülnünk a terrorizmus olyan, eddig ismeretlen formái elleni védekezésre is, mint amilyen tengeri, azon belül is energetikai infrastruktúra ellen irányuló támadások lehetnek.

Összefoglalás

Dolgozatom legfőbb célja annak bemutatása volt, hogy az Északi Áramlat földgázvezeték a balti-térség államainak egymástól jelentősen eltérő energia- és biztonságpolitikai percepciói következtében miért jóval több, mint pusztán egy energetikai beruházás a sok közül. Annak ellenére, hogy a körülötte kialakult viták és nézeteltérések jól érzékeltették a projekt rendkívüli nemzetközi jelentőségét, mégsem adtak minden esetben magyarázatot arra, hogy a balti régió államai számára milyen, - gyakran a nemzeti és nemzetközi politika színfalai mögött meghúzódó - érdekekből kifolyólag bír kiemelt jelentőséggel a beruházás. Éppen ezért igyekeztem bemutatni az Északi Áramlat projektet támogató illetve ellenző országok eltérő álláspontjainak okait és indítékait, valamint az azt alátámasztani hivatott érvrendszereket, rávilágítva ezáltal arra, hogy milyen összetett energetikai és biztonságpolitikai megfontolások húzódnak meg azok hátterében.

Németország számára az Északi Áramlat projekt több szempontból is kiemelt jelentőséggel bír. A beruházás melletti szilárd német elköteleződés okainak megértéséhez érdemes szem előtt tartanunk, hogy Németország amellett, hogy a legnagyobb és legnépesebb EU tagállam, egyúttal a világ ötödik legnagyobb gazdasága is egyben. Az ország nemzetközi súlya és befolyása ennek megfelelően nem is elsősorban katonai erejéből, hanem sokkal inkább gazdasági teljesítményéből fakad, amelynek stabilitása és növekedése szempontjából azonban a tartós és biztonságos energiaellátás kritikus fontosságú. Éppen ezért Németország esetében az Északi Áramlat projekt támogatása egyértelműen visszavezethető az ország energiapolitikáját jelentősen befolyásoló kül- és belpolitikai folyamatokra. A legfontosabb ilyen tényező minden bizonnyal Berlin határozott elköteleződése az energetikai struktúraváltás mellet, amely során az ország nukleáris erőműveinek fokozatos bezárásával párhuzamosan a fosszilis energiahordozók részarányát kívánják növelni a német primer energiamérlegében. Ennek során pedig a földgázfogyasztás mértékének növelése két okból kifolyólag is logikusnak, sőt mi több, elkerülhetetlennek tűnik. Egyrészt, mivel az ország megújuló energiaforrásai rövid- és középtávon nem képesek pótolni az atomerőművek kieső energiatermelését, másrészt pedig, mivel Berlinnek, ha eleget kíván tenni az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentése terén vállalt kötelezettségeinek, akkor - a jóval környezetszennyezőbb kőolajjal vagy szénnel szemben - a fosszilis energiahordozók terén egyedül a földgáz kínál erre megfelelő alternatívát. Nem meglepő tehát, ha Németország növekvő energiaigényének biztosítása érdekében a földgáz felhasználás szintjének növelésében látja a megoldást.

Az Oroszországból való import növelését pedig magyarázza a földrajzi közelség és az ország hatalmas energiahordozó tartalékai mellett a hosszú ideje stabil, és kiegyensúlyozott német-orosz energetikai kapcsolat vállalati és politikai szinten egyaránt. Mindezen tényezők együttesen indokolttá teszik Németország szilárd elköteleződését az Északi Áramlat projekt mellett.

Miközben azonban az Északi Áramlat megoldás lehet Németország energetikai dilemmáira, addig a balti államok és Lengyelország számára egyértelműen energetikai és katonai biztonságukat veszélyeztető kihívást jelent a projekt. Nagymértékben visszavezethető ez az Oroszországhoz fűződő, sérelmekkel, súrlódásokkal és félreértésekkel terhes energiapolitikai kapcsolataikra. Elmondható azonban, hogy mindezek ellenére tranzit ország státusuk a közelmúltig mégis bizonyos fokú biztonsági garanciát jelentett számukra Moszkva rájuk nehezedő (energia)politikai nyomásával szemben. Az Északi Áramlat üzemben helyezését követően azonban ez a helyzet gyökeresen meg fog változni. Oroszországnak ugyanis a jövőben módjában fog állni, hogy anélkül szakítsa meg a Baltitérségen és Kelet-Európán áthaladó földgázszállításokat, hogy azzal veszélyeztetné legnagyobb európai partnere, Németország energiaellátását és energiabiztonságát. Érthető tehát, hogy mindez nem sok okot ad a térség államainak arra, hogy támogassák egy olyan csővezeték lefektetését, amely elkerüli őket, aláásva ezáltal a régió energiabiztonságát. Tovább erősíti félelmeiket, hogy mindezidáig nem jártak sikerrel egy Oroszországgal szembeni, közös alapokon nyugvó, szolidáris európai energiapolitikai struktúra létrehozása terén, mivel Nyugat-Európa államai a Moszkvával való súrlódásoktól menten bilaterális energetikai kapcsolataik fenntartásában érdekeltek, semmint a vele való konfrontációban a balti államok vagy Lengyelország energiapolitikai érdekei miatt. Ennek legfőbb oka, az a Nyugat-Európában élő felfogást, amely szerint Oroszország megbízhatóbb és politikai szempontból sokkal stabilabb energetikai partner, mint más potenciális Közép-Ázsiai földgáz szállító államok. Ezzel szemben Kelet-Európa és a Baltitérség államaiban széles körben elterjedt nézet szerint Moszkva megbízhatatlan partner, amely ha érdekei úgy kívánják, kész energetikai szektorát nyomásgyakorló eszközként politikai céljainak szolgálatába állítani. E két, egymástól gyökeresen eltérő Oroszország kép lehetőséget ad a Kreml számára arra, hogy az Északi Áramlat projektet ellenző országok aggályait alaptalan vádaskodásnak, egyfajta energetikai russzofóbiának állítsa be. Tovább nehezíthetik a balti-térség államainak helyzetét az orosz földgázkitermelésben a szükséges források hiánya miatt elhanyagolt új mezők feltárása következtében esetlegesen kialakuló földgázdeficit is. Emiatt ugyanis előfordulhat, hogy Oroszország nem lesz képes egyszerre kielégíteni a dinamikusan növekvő hazai keresletet, és egyúttal eleget tenni a külföldi partnerei felé vállalt szállítási kötelezettségeinek. Mennyiségi problémák esetén pedig könnyen előfordulhat, hogy Moszkvának rangsorolnia kell piacait. Ez esetben pedig több mint valószínű, hogy politikai okok miatt a hazai, gazdasági szempontok miatt pedig a közép és nyugat-európai nagy felvevőpiacokat előnyben részesítené a kisebb, kelet-európai és bogyasztókkal szemben. Minderre kitűnő lehetőséget biztosítana Oroszország számára az Északi Áramlat, mivel a meglévő szárazföldi vezetékekkel ellentétben Moszkvának ez esetben nem kellene attól tartania, hogy a tranzitállamoknak saját szükségleteik kielégítése érdekében megcsapolják a területükön áthaladó, ám Nyugat-Európa államainak szánt földgázszállításokat.

Paradox módon Németország számára egy lehetséges orosz földgázdeficit esetén a többletszállítási kapacitást jelentő Északi Áramlat lehet a megoldás az ellátási zavarok elkerülésére. Az elmúlt évek orosz-ukrán elszámolási vitái következtében kialakult földgázszállítási stopok idején ugyanis Németország keserű tapasztalatokat szerzett a téren, hogy milyen az ellátási lánc végén lenni, ha csökken a nyomás a vezetékekben. Mivel azonban az Északi Áramlat segítségével a jövőben Németországnak lényegében közvetlen hozzáférése lesz az orosz földgázkészletekhez ezért, mint legnagyobb európai fogyasztó egyértelműen előnyös pozíciókat fog élvezni az ellátási rangsorban. Elkerülendő az ilyen kivételezett helyzetből eredő konfliktusok kialakulását Kelet-Európa és a balti-térség államaival Németország igyekezett a vezeték pán-európai energetikai jelentőségét hangsúlyozni, ezáltal elkerülve, hogy a projektet a konvergáló német-orosz érdekek megnyilvánulásának tekintsék Európában. Ennek ellenére Berlint természetesen számos kritika érte elsősorban Tallin, Vilnius és Varsó részéről aik szerint Németország saját, Oroszországhoz fűződő energiapolitikai kapcsolatait előrébb rangsorolta, mint a balti és kelet-európai államok energiapolitikai érdekeit, ez által jelentős akadályt gördítve a közös és szolidáris európai energiapolitika kialakítása elé. Ennek némileg ellentmond azonban az, hogy az Európai Bizottság lényegében csak a 2006-ban elfogadott „Zöld Könyvével" kezdett el a közös európai energiapolitika létrehozásának gondolatával foglalkozni, miközben az Északi Áramlatról szóló szerződést a felek már 2005 szeptemberében aláírták. Mivel azonban a közösségi szintű energiapolitika létrehozása napjainkban is csupán felettébb vontatottan halad, ezért kevésbé meglepő, hogy minden állam egyénileg is igyekszik a lehető legmagasabb fokú energiabiztonság megteremtését elérni.

Ezzel szemben Oroszország számára az Északi Áramlat egyértelműen egy „win-win" projekt. Amellett ugyanis, hogy tovább erősíti a Németországgal fenntartott bilaterális energetikai kapcsolatait, egyúttal több szempontból is megoldást jelent az orosz energetikai szektor egyik legnagyobb problémájára, a tranzitországoktól való nagymértékű függésre a földgáz terén. Moszkvának ugyanis az Északi Áramlat üzembe helyezését követően lehetősége nyílik arra, hogy a legnagyobb európai felvevőpiacának számító Németországot a tranzitországokat megkerülve közvetlenül ellássa földgázzal, egyúttal jelentős tranzitdíjakat spórolva meg ezáltal. Mi több, ha a jövőben Moszkva politikai vagy gazdasági nyomásgyakorlásra kívánja felhasználni energetikai szektorát az egykor érdekszférájába tartozó államokkal szemben, akkor az Északi Áramlat erre is lehetőséget biztosíthat számára. A vezeték által jelentett alternatív szállítási útvonalnak köszönhetően ugyanis akár jelentősen csökkentheti is a jelenlegi tanzitállamokon áthaladó földgáz mennyiségét ezáltal energetikai, gazdasági és végső soron akár politikai bizonytalanságot is okozva az érintett államokban. Mindemellett Oroszország számára az Északi Áramlat katonai-stratégiai szempontból is kiemelt jelentőséggel bír. Éppen ezért a vezeték biztonságának szavatolása várhatóan az orosz haditengerészet, azon belül is a kalinyingrádi enklávéban állomásozó Balti Flotta feladata lesz, ami miatt tevékenységének jelentős mértékű megélénkülése várható a Balti-tengeren.

Ez azonban a térség államainak az Oroszországhoz fűződő, súrlódásokkal teli történelmi kapcsolatai miatt számos esetben biztonságpolitikai aggályokat vet fel. Érdekes módon azonban, a térség katonai struktúrájában várható jelentős átrendeződésre a régió országai egymástól alapvetően eltérő módon reagáltak.

Különösen jó példa erre Finnország és Svédország, amelyek annak ellenére, hogy az Északi Áramlat kapcsán hasonló regionális biztonságpolitikai kihívásokkal néznek szembe, mégis egymástól gyökeresen eltérő módon viszonyulnak a projekthez. Különösen meglepő ez annak ismeretében, hogy mindkét állam a hidegháború évtizedei alatt és azt követően is a katonai semlegesség politikájára alapozták biztonságpolitikáját, és ennek megfelelően nem is csatlakozott a NATO-hoz. Ennek megfelelően Finnország soha nem is helyezte vezeték megépítését nyíltan biztonságpolitikai kontextusba. Svédországban ezzel szemben a projekt energetikai vonzatainak negligálása mellett elsősorban annak katonai-stratégiai aspektusai kerültek a figyelem középpontjába. S nem csupán a biztonságpolitikai elemzők és kutatóközpontok összpontosítottak erre a kérdésre, hanem egyúttal vezető svéd politikusok is kifejezték kételyeiket a projekt tisztán energetikai mivoltával kapcsolatban, hangot adva félelmeiknek, miszerint a vezeték jelentős védelempolitikai kockázatot jelent az ország számára. A két ország egymástól alapjaiban eltérő álláspontjának okai egyértelműen visszavezethetőek a történelmi tapasztalatok által befolyásolt geopolitikai szemléletmódjukra. Míg ugyanis a svéd biztonságpolitikai gondolkodásban már több, mint kétszáz éve szilárdan él, ha nem is egy Oroszország ellenségkép, de legalábbis egy potenciális orosz fenyegetés tudata, addig Finnország esetében inkább a Moszkvával való pragmatista együttműködés irányvonala a meghatározó. Éppen ezért az Északi Áramlat üzembe helyezését követően elsősorban Svédország számára következhetnek be jelentős változások a balti-térségi biztonsági komplexumában. Az orosz energetikai érdekek biztonságának szavatolása érdekében az orosz haditengerészeti tevékenysége ugyanis olyan közel kerül a svéd felségvizekhez, mint ahogyan az elmúlt két évszázad során soha. Ezzel szemben Finnország esetében az Oroszországhoz való földrajzi közelség miatt kétséges, hogy egy Északi Áramlat projekt lényeges kihatással lesz az ország katonai-stratégiai helyzetére. Az Északi Áramlat projekttel kapcsolatos finn biztonságpolitikai megfontolások és aggodalmak hiányának hátterében minden bizonnyal a létfontosságú orosz energiahordozó importtól való függőség húzódik meg. A hidegháború évtizedei alatti békés finn-orosz egymás mellett élés modus vivendijének napjainkban is érvényesülő tapasztalatai mellett minden bizonnyal ez az oka annak, hogy Svédországgal ellentétben - amely nem importál fosszilis energiahordozókat Oroszországból, és ennek megfelelően nem is kell tartania egy esetleges orosz energiaszállítási stoptól sem – Finnország pragmatista módon viszonyul az Északi Áramlat projekthez.

Remélhetőleg dolgozatommal sikerült rávilágítanom arra, hogy az Északi Áramlat földgázvezeték politikai, gazdasági és katonai-stratégiai megítélése miért különbözik olyan nagymértékben egymástól a balti-térség államainak körében. Célom nem az Északi Áramlat megépítésének szükséges vagy szükségtelenségével kapcsolatos egyetlen és abszolút igazság megtalálása volt, hanem sokkal inkább annak bemutatása, hogy mennyire összetett és sokrétegű a balti-térség államainak energetikai és biztonságpolitikai helyzete, és hogy emiatt az Északi Áramlat végső soron jóval több, mint „csupán” egy földgázvezeték.

Mellékletek

1. a. számú melléklet

Földgázmezők az Ob és Taz folyók torkolatvidékén

Forrás: www.gazprom.com

1.b. számú mellékelt

Földgázmezők Közép-Oroszországban és Szibériában

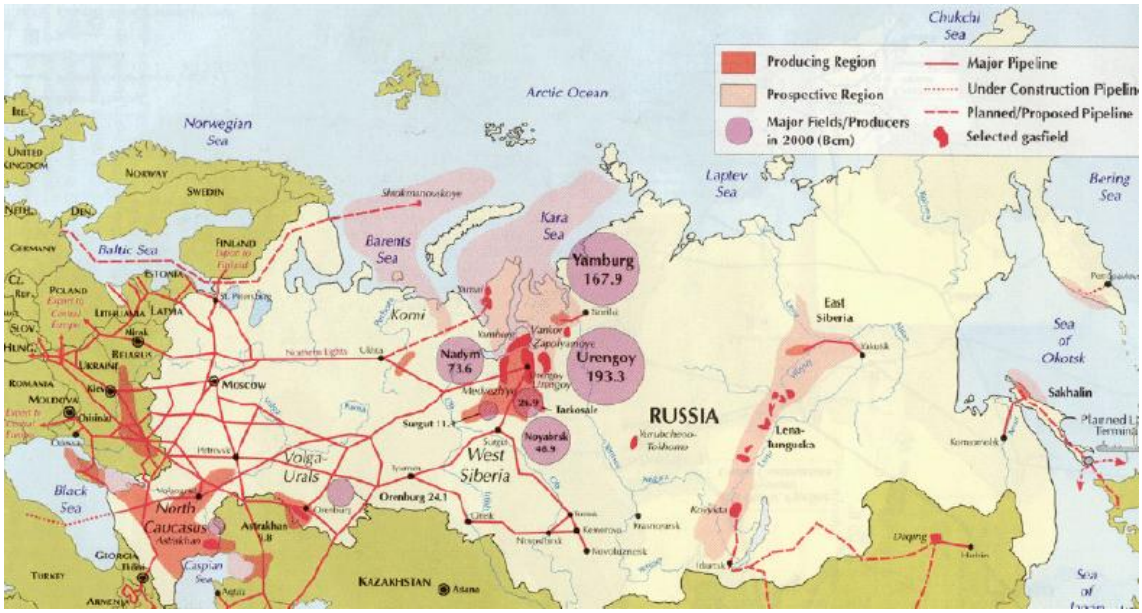

Forrás: International Energy Agency

2. számú melléklet

Üzemben lévő atomerőművek Németországban (2010)

ERŐMŰ NEVE	TÍPUSA	KAPACITÁS (MW)	ÜZEMBE HELYEZÉS IDŐPONTJA	TULAJDONOS	LEÁLLÍTÁS TERVEZETT IDŐPONTJA
Biblis A	PWR	1167	1974	RWE	2008
Biblis B	PWR	1240	1976	RWE	2009
Brunsbüttel	BWR	771	1976	Vattenfall	2009
Neckarwestheim 1	PWR	785	1976	EnBW	2009
Isar 1	BWR	878	1977	E.ON	2011
Unterweser	BWR	1345	1978	E.ON	2012
Philippsburg 1	PWR	1392	1979	EnBW	2012
Grafenrheinfeld	PWR	1275	1981	E.ON	2015
Gundremmingen B	BWR	1284	1984	RWE	2016
Gundremmingen C	BWR	1288	1984	RWE	2016
Krümmel	BWR	1260	1983	Vatterfall	2016
Grohnde	PWR	1360	1984	E.ON	2018
Philippsburg 2	PWR	1392	1984	EnBW	2018
Brokdorf	PWR	1370	1986	E.ON	2020
Isar 2	PWR	1400	1988	E.ON	2020
Emsland	PWR	1329	1988	RWE	2021
Neckarwestheim 2	PWR	1305	1989	EnBW	2022

BWR: Forralóvizes reaktor

PWR: Nyomottvizes rektor

Forrás:EIA Energy Policies of IEA Countries 2007 Review- Germany7

3. számú melléklet

A Shtokman földgázmezőt az Északi Áramlattal összekötő vezeték tervezett útvonala

Forrás: http://www.gazprom.com

4. számú melléklet

Lengyelország primer energiafogyasztása (2009)

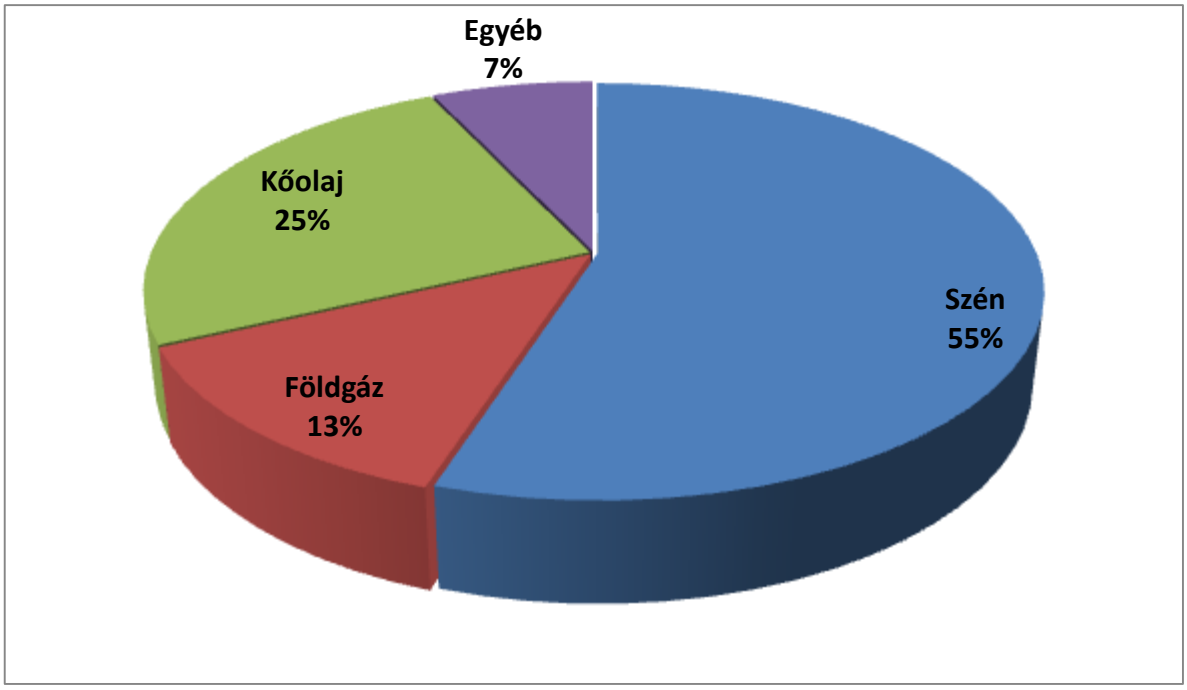

Forrás: Energy Delta Institute: Country gas profile – Poland

http://www.energydelta.org

5. számú melléklet

A balti államok földgázvezeték hálózata

Forrás: East European Gas Analysis

http://www.eegas.com/baltmap.htm

6. számú melléklet

Az Északi Áramlatra tervezett szervíz platform helyzete

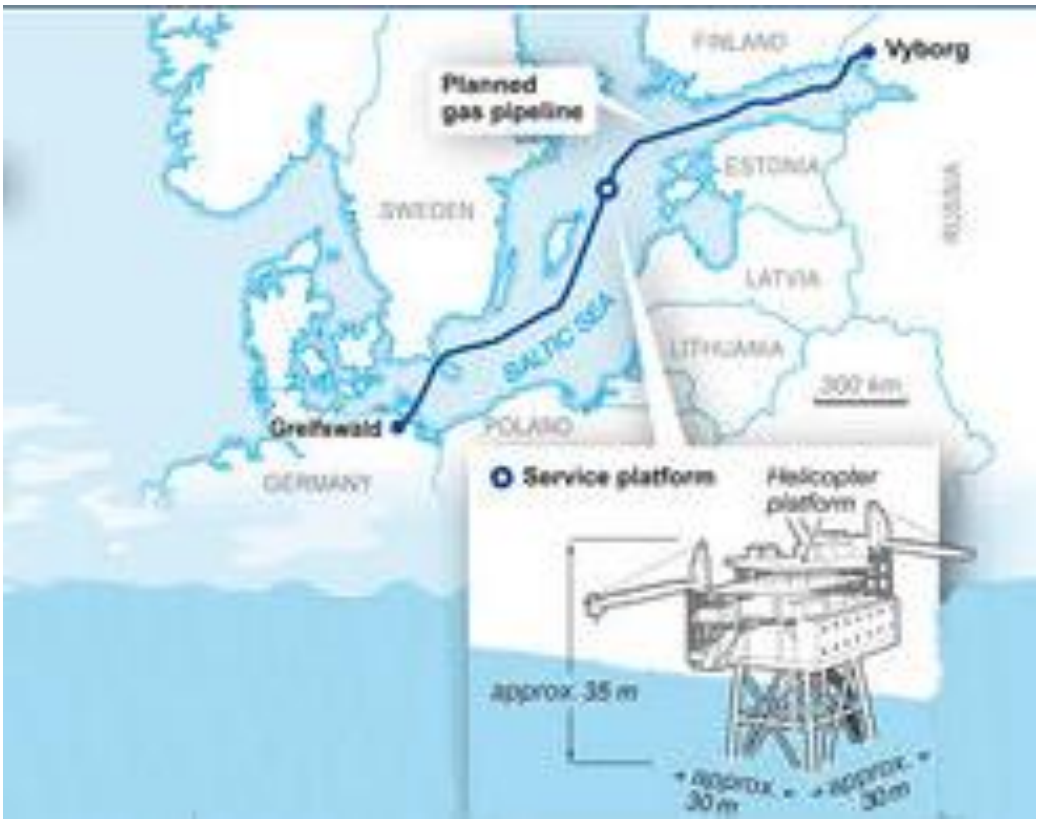

Forrás: http://www.nord-stream.com

Irodalomjegyzék

AGEB AG EENERGIEBILNZEN E.V (2009): *Primärenergieverbrauch 2009,* http://www.ag-energiebilanzen.de/viewpage.php?idpage=62

ANELIUNAS, Tomas és MOLIS, Arunas (2006): *The NEGP Drops Away Lithuania's Hopes to Become Transit Country*, in: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 20-24.o., 2006, Szentpétervár

BARABÁS, Anett: *A kalinyingrádi terület stratégiai jelentősége, helye, szerepe az orosz biztonságpolitikában és hatása az európai biztonságra,* PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008 Budapest, http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2009/barabas_anett.pdf

BARAN, Zeyno (2006): *Lithuanian Energy Security: Challenges and Choice,* Hudson Institute, 2006. december. 5.http://www.hudson.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=4365&pubType=HI_Reports

BP STATISTICAL REVIEW (2009): *Historical data*, http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=9033861&contentId=7062624

BP STATISTICAL REWIEV (2010): *Secion Coal* http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/coal_section_2010.pdf

BP STATISTICAL REVIEW OF WORL ENERGY (2010): *Section Natural Gas*, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/natural_gas_section_2010.pdf

BP STATISTICAL REVIEW OF WORLD ENERGY (2010): *Section Oli* http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/oil_section_2010.pdf

BUNDESANSTALT FÜR GEOWISSENSCHAFTEN UND ROHSTOFFE (2009): *Reserven,Ressourcen und Verfügbarkeit von Energierohstoffen* http://www.bgr.bund.de/cln_109/nn_322848/DE/Themen/Energie/Downloads/Ene

rgiestudie-
Kurzstudie2010,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/Energiestudie-kurzstudie2010.pdf

BUNDESMINISTERIUM FÜR VERTEIDIGUNG (2006): *Weißbuch - zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr,* 2006. október. 25 http://merln.ndu.edu/whitepapers/Germany_Weissbuch_2006_oB_sig.pdf

CBS NEWS (2008): *Attack Shuts Down Nigeria Oil Platform*, 2008. június. 19

http://www.cbsnews.com/stories/2008/06/19/world/main4193600.shtml?source=RSSattr=Business_4193600

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2008): *Europe's current and future energy position Demand – resources – investments*, 2008. november. 13 Br http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/doc/2008_11_ser2/strategic_energy_review_wdfuture_position2.pdf

DAGENS NYHETER (2006): *Gasledningen ett militärt hot mot Sverige* http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=622003

DEUTSCHER BUNDESTAG (2006): *Vorbereitungsstand der Ostseepipeline zwischen Russland und Deutschland* (BTD 16/344 2006: 1-2) 2006. június. 22 http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/16/019/1601925.pdf

E-ON.RUHRGAS (2009): Erdgas aus Russland - Gewachsenes Vertrauen und langfristige Energiepartnerschaft, http://www.eon-ruhrgas.com/cps/rde/xchg/SID-DB61F478-07C6F737/ercorporate/hs.xsl/4334.htm

ERMAKOV, Andrey (2006): *Estonia and the NEG*, in: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 2006, Szentpétervár

ESTONIAN FOREIGN POLICY INSTITUTE (2006): *Energy security of Estonia in the context of the energy policy of the European Union*, 2006. szeptember http://www.evi.ee/lib/Security.pdf

EU COMMISSION (2006): *TEN-E Guidelines specify a European-wide energy transmission network,* Brüsszel, 2006. 07.24, MEMO/06/304 http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/304&format=PDF&aged=0&language

EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK BIZOTTSÁGA: *Zöld Könyv: Európai stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért*, 2006.03.08, Brüsszel, COM (2006) 105 végleges http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:HU

EXPRESSEN (2007): *Ambassadören: Messing – en idi,* 2007.február.15 http://www.expressen.se/1.558113

FEDERAL ANTIMONOPOLY SERVICE OF THE RUSSIAN FEDERATION (2008): *Federal Law on Foreign Investments in Companies Having Strategic Importance for State Security and Defence,* 2008. szeptember. 9 http://en.fas.gov.ru/legislation/legislation_50486.html

FRIEDMAN, George (2008): *The Medvedev Doctrine and American Strategy*, Stratfor Geopolitical Inteligence Report, 2008. 09.02, http://www.stratfor.com/weekly/medvedev_doctrine_and_american_strategy

FOI SWEDISH DEFENCE RESEARCH AGENCY (2007): *Statement to the Ministry of Defence concerning Nord Stream and the gas pipeline through the Baltic Sea*, 2007. február. 7 http://www.nordstream.com/uploads/media/fois_yttrande_ga%CC%88llande_nordstream-slutdokument-en.pdf (2011.03.12)

GAZPROM:*Murmansk – Volkhov* http://www.gazprom.com/production/projects/pipelines/mvg/

GAZPROM: *Shtokman,* http://gazprom.com/production/projects/deposits/shp/

GAZPROM: *Yuzhno-Russkoye,* http://gazprom.com/production/projects/deposits/yrm/

GODSIMIRSKI M. Jakub (2007): *Pipelines and Identities. Current European Debate on Energy Security, Shtokman and NEGP Case* http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3- 1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=104359

GOVERNMENT OF THE RUSSIAN FEDERATION: *Energy strategy of Russia for the period up to 2030*, 2009. november. 13 http://energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf

GÖTZ, Roland: *Germany and Russia – strategic partners?* Stiftung Wissenschaft und Politik – Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit (SWP), Berlin http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=4646

HARKS, Enno és POINTVOGL Andreas (2007): *Deutschlands Energieversorgungssicherheit im Schatten europäischer Energiemärkte,* Vitairat, SWP, Berlin, 2007/Nr.5, 2007. április 5 http://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/DiskP2007_5_ hrk_ks.pdf

HEDENSKOG Jakob és LARSSON, Robert (2007): *Russian Levereage on the CIS and the Baltic States*, 2007. június 25, http://www2.foi.se/rapp/foir2280.pdf

HUNTER C. Edward (2010): *EU natural gas demand: uncertainty, dependence and bargaining power*, 2010. szeptember. 10 http://www.europeanenergyreview.eu/index.php?id=2327

INTERNATIONAL ENERGI AGENCY: *Energy Policies of IEA Countries 2006*, http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/compendium2006.pdf

INTERNATIONAL ENERGY AGENCY: *World Energy Outlook 2006* http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/weo2006.pdf

INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2007): *Energy Policies of IEA Countries: Germany 2007Review*, Párizs, http://www.iea.org

KEFFERPÜTZ, Roderick (2009): *EU-Russian natural gas relations - Pipeline politics, mutual dependency, and the question of diversification,* in: LIUTHO, Kari (2009): *The EU-Russia gas connection: Pipes, politics and problems*, 2009. április 14

http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/Julkaisut/Liuhto%200809 %20web.pdf

LANG, Kai-Olaf (2007): *Polens Energiapolitik,* SWP, Berlin, 2007. június, http://www.swp-berlin.org/de/produkte/swp-studien-de/swp-studien detail/article/polens-energiepolitik.html

LARSSSON, Robert (2006): *Sweden and the NEGP: A Pilot Study of the North EuropeanGas Pipeline and Sweden's Dependence on Russian Energy*, http://aie.org.au/Content/NavigationMenu/OilGasSIG/InterestingUsefulArticles/Sweden_and_the_NEGP.pdf

LARSSSON Robert (2007): *Nord Stream, Sweden and Baltic Sea Security*, 2007. március http://www.lsa.umich.edu/UMICH/ceseuc/Home/ACADEMICS/Research%20Projects/Energy%20Security%20in%20Europe%20and%20Eurasia/Nord%20Stream,%20Sweden%20and%20Baltic%20Sea%20Security.pdf

LUDVIG, Zsuzsa (2010): *Finnország – Józan partnerség* FÁK Projekt, MeH-MTA Stratégiai kutatások, http://www.fakprojekt.hu/index.php?data[mid]=4

MATTHEWS, Owen (2008): *The Medvedev Doctrine* http://www.newsweek.com/2008/11/21/the-medvedev-doctrine.html

MÄKINEN, Hanna (2010): *The future of natural gas as the European Union's energy source – risks and possibilities*, European Institute 9/2010 http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/pei/Documents/Julkaisut/M%C3%A4kinen.pdf

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF FINLAND (2007): *Statement regarding Environmental Impact Assessment programme for Russia- Germany offshore natural gas pipeline,* 2007. február 15 http://www.nord-stream.com/uploads/media/mieb6f_1.pdf

NADEZDHA, Linas (2006): *The North European Gas Pipeline: View From Finland*, in.: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 46-48.o, Szentpétervár

NITA, Zygmunt (2001): *Baltic Pipe - skandynawski tranzyt gazu* Polish Pipeline Journal http://www.rurociagi.com/spis_art/2001_5/baltic_pipe_skand_tran_gaz.html,

NOEL, Pierre (2008): *Beyond dependence: How to deal with Russian ga* 2008. november http://ecfr.eu/page/-/documents/Russia-gas-policy-brief.pdf

NORD STREAM AG: *Facts and Figures* http://www.nord-stream.com/en/the-pipeline/facts-figures.html

NORD STREAM AG: *Gas for Europe* http://www.nord-stream.com/the-pipeline/gas-for-europe.html

NORD STREAM AG: *Status TEN* http://www.nord-stream.com/en/test/project-significance0/status-ten.html

NORD STREAM AG (2006): *Project Information Document* http://www.nord-stream.com/uploads/media/PID_ENGLISH.pdf

NORD STREAM AG (2007a): *Status of the Nord Stream pipeline route in the Baltic Sea,* 2007. október, http://www.nord stream.com/uploads/media/Nord_Stream_Route_Status_ENGLISH.pdf

NORD STREAM AG (2007b): *Gasunie and Gazprom Agree on Nord Stream Terms*, http://www.nordstream.com/fileadmin/Dokumente/1__PDF/1__Press_Releases/2007-11-06__Gasunie_ENG.pdf

NORD STREAM AG (2008): *The Nord Stream Pipeline And Its Impact On The Baltic Sea,* Brüsszel, 2008. január 28, http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=988582/T%E4iendavad+vastused.pdf

NORD STREAM AG (2010): *GDF SUEZ Acquires 9 Percent Stake in Nord Stream AG*, 2010.06.21, https://e-facts.nordstream.com/app/article/index.cfm?fuseaction=OpenArticle&aoid=2351&lang=EN

OIL & GAS EURASIA (2009): *Environmentalists Discuss Issues of Nord Stream Construction and Operation,* http://www.oilandgaseurasia.com/articles/p/102/article/937

OLCOT, Martha (2004): *The Energy Dimension in Russian Global Strategy: Vladimir Putin and the Geopolitics of Oil* James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University, 2004. október http://www.rice.edu/energy/publications/docs/PEC_Olcott_10_2004.pdf

POLSKIE LNG (2010): *LNG Terminal in Poland* http://en.polskielng.pl/nc/lng-terminal-in-poland.html

PROEDROU, Filippos (2007): *The EU-Russia Energy Approach under the Prism of Interdependence*, European Security, Vol.16, No.3

RAABE, Stephan (2009): *Der Streit um die Ostsee-Gaspipeline Bedrohung oder notwendiges Versorgungsprojekt?,* Konrad-Adenauer Stiftung, No.14, 2009 október http://www.kas.de/wf/doc/kas_18262-1522-1-30.pdf?091130150756

REUTERS (2008): *Nord Stream says overland route not an option*, 2008. április 14, http://uk.reuters.com/article/idUKL1455560620080414

RILEY, Alan (2008): *Nordstream: An Economic and Market Analysis of the North European Pipeline Projec* http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/peti20080129_economicanalysisriley_/PETI20080129_EconomicAnalysisRiley_en.pdf

SAMOLETOVA, Alla (2006): *Poland and NEGP: in Search for an Alternative*, in: BALTIC RESEARCH CENTER (BRC): *The North Eurpoean Gas Pipeline: Political and Economic Implications for Russia and the EU,* 2006, Szentpétervár

SINGELTON, Fred (1985): *Royal Allison: Finland's relations with the Soviet Union 1944-84*, Royal Institute of International Affairs, London

SMITH. C. Keith (2007): *Russian Energy Pressure Fails to Unite Europe* CIS Euro-Focus, 2007. január. 24 http://csis.org/files/media/csis/pubs/eurofocus_v13n01.pdf

SPIEGEL ONLINE: *Europe Split over Energy Security - Merkel Calls on EU to Support Baltic Gas Pipeline*, 2010.01.29 http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,604277,00.html

SPIEGEL ONLINE (2006): *Sweden Afraid of Russian Spook,* 2006. november 15 http://www.spiegel.de/international/0,1518,448652,00.html

SVERGIE RADIO (2007): *Ryske ambassadören: Gasledningen var EU:s idé,* http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=1198646

SWEDISH ENVIRONMENTAL PROTECTION AGENCY (2007): *Views in consideration of the preparation of Environmental Impact Assessment (EIA) for the planned northern European gas pipeline Nord Stream and tests under the Continental Shelf Act and the Swedish Economic Zone Act,* 2007. február 15 http://www.nord-stream.com/uploads/media/naturvardsverket-382-316-07_ek_zon_en.pdf

THE BALTIC COURSE (2008): *Maintenance of Nord Stream pipelines feasible without A service platform,* 2008. április.8 http://www.baltic-course.com/eng/energy/?doc=764

THE ENERGY MARKET INSPECTORATE (2009): *The Swedish electricity and natural gas markets 2009*, http://www.energyregulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/NATIONAL_REPORTS/National%20Reporting%202010/NR_En/E10_NR_Sweden-EN.pdf

THE MINISTRY OF ENVIRONMENT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA (2007): *Regarding the notification of the Nord Stream gas pipeline project*, http://www.nord-stream.com/uploads/media/litauen.pdf

THE WALL STREET JOURNAL: *Gas-Pipeline Spat Shows Signs of Thaw*, 2009.01.08 http://online.wsj.com/article/NA_WSJ_PUB:SB123131200781860391.html

UITED NATIONS – DIVISON FOR OCEAN AFFAIRS AND THE LAW OF SEA (1982): *United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982,* http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm

WHIST, Bendik Solum (2008): *Nord Stream: Not Just a Pipeline - An analysis of the political debates in the Baltic Sea region regarding the planned gas pipeline from Russia to Germany,* http://fni.no/doc&pdf/FNI-R1508.pdf

ZELENSKY, Mikhail (2009): *Changing the Energy Security balance int he Baltic Sea Region: Building Regional Energy Security Complex and Community – Nord Stream gas pipeline case study*, University of Tampere, CBU Programmehttp://tutkielmat.uta.fi/browse_en.php?_submission=true&yks=_&tdk=_&lts=_&oa=_&type=_&year=_&query=nord+stream